

Υπουργείο
Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων
Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Α ΛΥΚΕΙΟΥ
Οδηγός Εκπαιδευτικού

Αθήνα 20

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΛΥΚΕΙΟΥ
 Βασικές έννοιες & Υπο-έννοιες

Α΄ Τάξη	Β΄ Τάξη	Γ΄ Τάξη
Θρησκεία & σύγχρονος άνθρωπος (50 ώρες)	Θρησκεία & κοινωνία (50 ώρες)	Θρησκεία & σύγχρονος κόσμος (24 ώρες)
ΑΝΘΡΩΠΟΣ/ΠΡΟΣΩΠΟ	ΘΕΟΣ	ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ
Αναζήτηση του Θεού Αυτογνωσία Επικοινωνία Ήθος Αγιότητα	Αποκάλυψη Δημιουργία Βίωμα Λύτρωση Αθεΐα	Επιστήμη Τεχνολογία Γενετική Οικολογία
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ	ΘΡΗΣΚΕΙΑ	ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ
Πίστη Λατρεία Προσευχή Γιορτή Σωτηρία	Ιερότητα Ανταμοιβή Παράδοση Μύηση Ιεροσύνη/ιερατείο	Πλούτος Εργασία Συμβίωση Επανάσταση
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΚΟΙΝΩΝΙΑ	ΟΡΑΜΑ
Εκκλησία Ευχαριστία Ενότητα Ταυτότητα Όρια/νόμος	Πολίτης Στερεότυπα Πολυπολιτισμικότητα Διάλογος Εκκοσμίκευση	Ειρήνη Δικαιοσύνη Ευτυχία Μεταμόρφωση
ΑΞΙΕΣ	ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	
Ελευθερία Αγάπη Δικαιώματα Ισότητα Ευθύνη	Γλώσσα Μύθος Έκφραση Ιστορία Οικουμενικότητα	
ΚΑΚΟ	ΗΘΙΚΗ	
Αμαρτία Θάνατος Αδικία Φανατισμός Υποδούλωση/εξάρτηση	Βιοηθική Έρωτας Ζωή Συγχώρηση Ετερότητα	

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες &
Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

Θ.Ε. 1 ΑΝΘΡΩΠΟΣ / ΠΡΟΣΩΠΟ

(αναζήτηση του Θεού, αυτογνωσία, επικοινωνία, ήθος, αγιότητα)

1.1 ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/ μαθήτριες να: <ul style="list-style-type: none"> - προσδιορίζουν τα κίνητρα της αναζήτησης του Θεού, - διερευνούν την καθολικότητα της θρησκευτικής αναζήτησης στην ιστορία του ανθρώπου, - εξετάζουν τη σύνδεση της αναζήτησης του Θεού με τη θρησκεία .	<ul style="list-style-type: none"> - Έκφραση κριτικής στάσης σε θέματα θρησκευτικής αναζήτησης και πίστης. - Αναγνώριση των κινήτρων και της καθολικότητας της πνευματικής και θρησκευτικής αναζήτησης. - Διατύπωση συλλογισμών για την ανάπτυξη της θρησκευτικότητας (σχέσης με τη θρησκεία).

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Έκφραση εμπειρίας των μαθητών/μαθητριών για την αναζήτηση.

- «Μουσική δραστηριότητα-συμπλήρωση κενών». Δίνεται Φύλλο Εργασίας με τους στίχους του Αλκίνοου Ιωαννίδη, από το τραγούδι «Ο Προσκυνητής» αφήνοντας κενά για να συμπληρώσουν τις λέξεις ακούγοντας το τραγούδι (αγάπη, έρωτας, κάποιος ταξίδι, αναζήτηση, δρόμος, ψυχή που κυλά, προσευχή). Αφού ακούσουν το τραγούδι, οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις: 1) Τι αναζητά ο προσκυνητής; 2) Πως τα αναζητά, με ποιο τρόπο; και 3) Τι είναι η ζωή για τον προσκυνητή; Τι είναι αυτό που της δίνει νόημα;
- Εναλλακτικά:
«Ερωτήσεις σε «TPS: Think, Pair, Share (σκέψου, συζήτησε, μοιράσου)» με θέμα ένας ναυαγός σε νησί (προβολή αποσπάσματος ταινίας «Ο Ναυαγός»). Ποιες είναι οι ανάγκες του, τι αναζητάει, τι πρέπει να κάνει για να επιβιώσει;

Νοηματοδοτώντας:

Θεμελιώδη υπαρξιακά ερωτήματα και η απάντηση της θρησκείας. Διαπίστωση της καθολικότητας του θρησκευτικού φαινομένου.

- «TPSS: Think, Pair, Square, Share (σκέψου, συζήτησε ανά 2 και ανά 4, μοιράσου)». Δίνονται ή προβάλλονται εικόνες με ανθρώπους που λατρεύουν με διάφορους τρόπους τον Θεό ή εικόνες με σύγχρονους ανθρώπους που απευθύνονται στον Θεό (αθλητές/αθλήτριες, καλλιτέχνες, διανοούμενοι/διανοούμενες). Οι μαθητές/μαθήτριες εφαρμόζουν την τεχνική με βάση τις ερωτήσεις: Τι σκέφτεται, ποια αισθήματα έχει, γιατί το κάνει, πού βρίσκεται ο Θεός για αυτούς;
- Εναλλακτικά:
Με αφορμή ένα τραγούδι, π.χ. Joan Osborne, «What if God was one of us», οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν σε αυτοκόλλητα χαρτάκια μέχρι 2 ερωτήσεις προς τον Θεό. Στη συνέχεια τα κολλούν πάνω σε ένα μεγάλο χάρτινο ερωτηματικό που έχουν τοποθετήσει στον πίνακα και τα διαβάζουν. Αναστοχάζονται διαβάζοντας (μπορεί να διαβάσει δυνατά ο/η εκπαιδευτικός) τις ερωτήσεις των άλλων απαντώντας στη συνέχεια στις εξής ερωτήσεις: 1) ποια είναι τα θεμελιώδη ερωτήματα του ανθρώπου, για τα οποία όλοι αναζητούν απαντήσεις; και 2) δίνει σε αυτά απαντήσεις η θρησκεία;

Αναλύοντας:

Η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας. Τύποι θρησκευτικότητας

- «Ομαδοσυνεργασία και «Επ' αυτού θα είχα να πω...»» Δίνονται αποσπάσματα κειμένων (Γιανναράς, Μακράκης, Lenoir) σε ομάδες και ζητείται ο παρουσιαστής/η παρουσιάστρια κάθε ομάδας να τοποθετηθεί σύντομα-ξεκινώντας «Επ' αυτού θα είχα να πω...»- σε θέματα όπως α) η καθολικότητα του φαινομένου της θρησκείας, β) πώς κρίνει τις θρησκείες ο Θεός, γ) θρησκεία και Εκκλησία. Μετά από κάθε τοποθέτηση γίνονται ερωτήσεις. Κάθε ομάδα παραδίδει γραπτά τις θέσεις της.
- Εναλλακτικά:
«Μελέτη περίπτωσης» σύγχρονων προσωπικοτήτων και του διαφορετικού πλαισίου τους σχετικά με τις θέσεις τους και για τον Θεό και τη θρησκεία (π.χ. Κατσιάρας-Βαμβουνάκη, Ντολντό-Σεβερέν).

Εφαρμόζοντας:

Τεκμηρίωση προσωπικής στάσης σε υπαρξιακά ερωτήματα με χρήση επιχειρημάτων και κατάλληλης θρησκευτικής ορολογίας.

- «Αντιγνωμίες» σε ζευγάρια ενώπιον της ολομέλειας. Κάθε μαθητής/ μαθήτρια παίρνει μία κάρτα ρόλου (π.χ. ενός πιστού χριστιανού που εκκλησιάζεται, ενός πιστού μη θρησκευόμενου κ.λπ.). Ζητείται να σκεφτούν με βάση τον ρόλο που ανέλαβαν και όσα έχουν προηγηθεί στο μάθημα και να επιχειρηματολογήσουν για το εξής θέμα: «Τι δίνει νόημα στη ζωή μου;». Αφού σκεφτούν και γράψουν για τρία λεπτά τα επιχειρήματά τους ζητείται να σηκωθούν δύο και να εκφράσουν με τη σειρά τις απόψεις τους και να διαλεχθούν κρίνοντας τις θέσεις του άλλου/της άλλης. Δίνεται συγκεκριμένος χρόνος για την αντιγνωμία του ζευγαριού και ακολουθεί συζήτηση με την ολομέλεια. Μπορεί να επαναληφθεί με άλλο ζευγάρι. Αν δεν υπάρχει χρόνος μπορεί να δημιουργηθούν από την αρχή ζευγάρια και να διαλεχθούν ταυτόχρονα. Αφού λήξει ο χρόνος ερωτώνται όλοι α) πώς ένιωσαν, β) ποια γνώμη είχε βαρύτητα και γιατί και γ) ποιο είναι το νόημα της ζωής για αυτούς/αυτές και αν επηρεάστηκαν από όσα άκουσαν και έζησαν στις «αντιγνωμίες»;

- Εναλλακτικά:
Γράφουν μια σελίδα ημερολογίου ή μία επιστολή με θέμα: «Οριακές στιγμές κι αναζητήσεις του Θεού».

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
α) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
1. Κουίζ: Δραστηριότητα / Αντιλήψεις ανθρώπων για τον Θεό, Το ζήτημα για τον Θεό, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4493>.
2. Σταυρόλεξο: Το ζήτημα για τον Θεό, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/3810>.
- Κινηματογραφικές ταινίες:
1. Ζεμέκις, Ρ. *Ο ναυαγός* (απόσπασμα)
2. Βερν, Ι. *Ροβινσώνας Κρούσος* (απόσπασμα).
- Εικόνες με θέματα αρχέγονης λατρείας, θρησκευτικής λατρείας σε διάφορες εποχές και περιοχές, σύγχρονων ανθρώπων που λατρεύουν ή απευθύνονται στον Θεό.
- Τραγούδια:
1. Α. Ιωαννίδης, «Ο προσκυνητής»
2. J. Osborne, «What if god was one of us»
3. Φίλιππος Πλιάτσικας, «Πού να πάμε;»
- Μακράκης, Μ.Κ. (1999). *Ψυχολογία της θρησκείας*, Αθήνα: Αρμός.
- Γιανναράς, Χ. (2006). *Ενάντια στη θρησκεία*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Lenoir, F. (2010). μτφρ. Βαλασίδης, Αιμ., *Ο Χριστός φιλόσοφος*. Αθήνα: Πόλις.
- Ντολτό, Φ. & Σεβερέν, Ζ. (2005). μτφρ. Κούκη, Ε., *Τα Ευαγγέλια και η πίστη. Ο κίνδυνος μιας ψυχαναλυτικής ματιάς*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Κατσιάρας, Α. & Βαμβουνάκη, Μ. (2008). *Όταν ο Θεός πεθαίνει. Μια συζήτηση*. Αθήνας: Αρμός.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (1990). *Μάθε να προσεύχεσαι*. Μτφρ. Ε. Γκανούρη. Αθήνα: Ακρίτας.
2. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (2006). *Ο Μητροπολίτης και η άθρη: Μια συζήτηση του μητροπολίτη Αντωνίου (Bloom) με τη Μαργκανίτα Λάσκι*. Μτφρ. Χρήστος Μακρόπουλος. Αθήνα: Εν πλω.
3. Κένεθ, Κ. (2009). *Χιλιάδες μίλια προς τον τόπο της καρδιάς: Από το σκοτάδι του μίσους στον γέροντα Σωφρόνιο*. Μτφρ. Ιφικράτης Πολάλης. Αθήνα: Εν πλω.
4. Κλεμάν, Ο. (1983). *Ο άλλος Ήλιος: Πνευματική Αυτοβιογραφία*. Μτφρ. Ν. Γκατζιρούλης, Αθήνα: Σπορά.
5. Στάινχαρτ, Ν. (2007). *Το Ημερολόγιο της Ευτυχίας*. Μτφρ. Ν. Κουκοβίνος. Αθήνα: Μαΐστρος.

6. Κρασανάκης, Γ. (2004). *Ηθικές και θρησκευτικές βάσεις της ψυχικής ανάπτυξης του ανθρώπου*. Στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, ΠΤΠΕ, Ηθική και Θρησκευτική Ανάπτυξη και Αγωγή του παιδιού, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, 14-15 Νοεμβρ. 2003, Ρέθυμνο, σελ. 27-47.
7. Κουκουνάρας Λιάγκης, Μ. (2014). Η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας και πίστης του παιδιού και του εφήβου. *Περιοδικό Θεολογία* τ.3, σελ. 167-213
8. Θερμός, π. Β. (2006). *Εφηβική ταυτότητα και θρησκευτικότητα*. Στο Θερμός. π.Β. Εκκλησία και Νέοι χωρίς Αερόσακο. Αθήνα: Μαΐστρος, σελ. 15-29.

1.2 ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ (2^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - συνδέουν την αυτογνωσία με τη γνώση του άλλου, του κόσμου, και του Θεού, - εξετάζουν τη σημασία της αυτογνωσίας στη σχέση με τον άλλο και τον Θεό. 	<p>Σύνδεση θρησκευτικότητας και πίστης με τον εαυτό και την αυτογνωσία. Ανάλυση της σημασίας της αυτογνωσίας για τη σχέση με τον εαυτό, τον άλλο, τον Θεό.</p>

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Δρόμοι που οδηγούν στην αυτογνωσία και σύνδεσή της με τη γνώση του άλλου.

- «Ομαδοσυνεργασία – TTPS: Think, Timed Pair, Share (σκέψου, συζήτησε ισότιμα, μοιράσου)»: Σε ένα χαρτί ο καθένας/η καθεμία γράφει το όνομά του/της και πέντε προτερήματά του/της. Μετά το δίνει στον διπλανό του/στη διπλανή της, στον επόμενο/στην επόμενη κ.ο.κ., μέχρι να συμπληρωθούν, επιπλέον, πέντε ακόμη προτερήματα αυτού του παιδιού. Έτσι γράφουν όλοι κάτι καλό για τον εαυτό τους και για τα μέλη της ομάδας τους και οικοδομούν αυτογνωσία και αυτοπεποίθηση.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία- Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου(TWSS)». Ζητείται από τους μαθητές/ τις μαθήτριες να σκεφτούν μέχρι οκτώ πρόσωπα τα οποία είναι σημαντικά στη ζωή τους. Στη συνέχεια σε μία κόλλα χαρτιού σχηματίζουν ομόκεντρες ακτίνες διαφορετικού μήκους. Στην άκρη κάθε ακτίνας γράφουν ένα από τα παραπάνω πρόσωπα. Όσο πιο κοντά βρίσκεται μία ακτίνα στο κέντρο τόσο πιο σημαντικό είναι το συγκεκριμένο πρόσωπο. Όλοι/ όλες συμπληρώνουν το σχήμα και χωρίζονται σε υποομάδες των 4 ή 3 και κάθε μαθητής/ μαθήτρια σχολιάζει σε συγκεκριμένο χρόνο τις επιλογές του/ της. Ακολουθεί αναστοχασμός στην ολομέλεια με θέμα: Γνωρίζω τον εαυτό μου μέσα από τους άλλους (Προτείνονται οι ερωτήσεις: Πόσο δύσκολη ήταν η επιλογή των προσώπων και τοποθέτησή τους στις διαφορετικές ακτίνες; Υπήρξε κάποιος/ κάποια που έγραψε λιγότερα πρόσωπα; Τα πρόσωπα προέρχονται από την οικογένεια, το φιλικό περιβάλλον, το σχολείο; Υπήρξε κάποιος/ κάποια που επέλεξε πρόσωπα που δεν

ζουν ή τον Θεό; Πόσο βοηθούν αυτά τα πρόσωπα να γνωρίσουν τον εαυτό τους; Μπορεί στο μέλλον να προκληθεί αλλαγή στα πρόσωπα ή στις θέσεις και γιατί;)

Νοηματοδοτώντας:

Δρόμοι αυτογνωσίας και θεογνωσίας (π.χ. λογική, αισθήσεις, βιώματα).

- «Καθοδηγούμενος διάλογος» με αφορμή ένα απόσπασμα από την ταινία «Forest Gump», όπου ο ανάπηρος φίλος ανεβασμένος στο κατάρτι μαλώνει και προκαλεί τον Θεό και στο τέλος συμφιλιώνεται με τον Θεό, τους άλλους και αποδέχεται τον εαυτό του. Πώς αλλάζει κανείς μετά από μεγάλες τομές στη ζωή ή με τη συνάντηση με τον Θεό;
- Εναλλακτικά:
- «Ομαδοσυνεργασία»: Κάθε ομάδα επεξεργάζεται με φύλλο εργασίας το ποίημα του Ντήτριχ Μπονχέφερ «Ποιος είμαι εγώ;» (Σύναξη, 106, σσ. 78-79) με θεματικούς άξονες τα ερωτήματα και τα όρια της αυτογνωσίας και της γνώσης του κόσμου. Εναλλακτικά μπορεί να γίνει φωναχτή ανάγνωση του ποιήματος και «Καθοδηγούμενος διάλογος»-«Στοχασμός με ερωτήσεις».

Αναλύοντας:

Η συμβολή της θρησκείας στην αυτογνωσία και στη γνώση του κόσμου.

- «Ανακριτική καρέκλα»: Απόστολος Παύλος (μετά τη συνάντησή του με τον Χριστό, στον δρόμο για τη Δαμασκό). Με βάση τη διήγηση (Πραξ 9,1-19) στην οποία τονίζονται οι στίχοι 1-9, αποσπάσματα κειμένων σχετικά με τη μεταστροφή του Παύλου (π.χ. Γοντικάκη) και έργα τέχνης (π.χ. Caravaggio) οι μαθητές/ μαθήτριες ετοιμάζουν ερωτήσεις για τον Παύλο σχετικά με τη μεταστροφή του, τη συνάντησή με τον Χριστό, τη γνώση του Θεού, τη σχέση με τον Θεό. Ο/Η εκπαιδευτικός με την τεχνική «Δάσκαλος σε ρόλο» απαντά στις ερωτήσεις προσφέροντας τη νέα γνώση. Εναλλακτικά μία ομάδα αναλαμβάνει τον ρόλο του Απ. Παύλου ή ζητείται από τους μαθητές/ τις μαθήτριες να αναλάβουν τον ρόλο, εφόσον θα έχουν διαβάσει το κείμενο.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία»-«Κάρτες με αποφθέγματα»: Δίνονται σε ομάδες μαθητών/ μαθητριών κείμενα (π.χ. Αγ. Κύριλλος Ιεροσολύμων, Αγ. Μάξιμος ο Ομολογητής, Οσ. Νείλος ο Ασκητής, Αγ. Ισαάκ ο Σύρος, Γέρων Ιωσήφ ο Ησυχαστής κ.ά.) και τους ζητείται να γράψουν σε δύο στήλες διδασκαλίες και αλήθειες σχετικά με τη γνώση του εαυτού και τη γνώση του Θεού. Στη συνέχεια τους ζητείται να συζητήσουν και να καταλήξουν σε όσα θα μπορούσαν να είναι σημαντικά για τους ίδιους/τις ίδιες και όλους τους ανθρώπους και να ετοιμάσουν κάρτες, τις οποίες εκθέτουν και παρουσιάζουν.

Εφαρμόζοντας:

Σύνδεση της αυτογνωσίας με την κοινωνικότητα, την αγάπη και την πηγή της αγάπης (Θεός).

- «Σχολιασμός επιχειρημάτων»: Στην αριστερή στήλη του δίστηλου αναγράφονται αποσπάσματα κειμένων σε σχέση με την αυτογνωσία, την κοινωνικότητα (σχέση με τον άλλον) και τη σχέση με τον Θεό (πηγή της αγάπης) (π.χ. Ζηζιούλας, Bakhtin, Κατσιάρας+Βαμβουνάκη) και ζητείται στη δεξιά στήλη το τεκμηριωμένο σχόλιο

των μαθητών /μαθητριών με βάση όσα προηγήθηκαν στα προηγούμενα στάδια μαθήματος.

- Εναλλακτικά:
«Σιωπηρό ερέθισμα με κείμενο»: Στον πίνακα γράφουμε: «Μα όταν κανείς γνωρίζει καλά έναν άλλον, είναι σα να γνωρίζει τον εαυτό του» (Σαίξπηρ, Άμλετ, V. II. 138-140) και «Είδες τον αδελφό σου, είδες τον Θεό σου» (αββάς Απολλώς, Γεροντικόν). Ανταλλαγή και συζήτηση εντυπώσεων.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Κείμενα βιβλικά: Πραξ 9,1-19.
- Κινηματογραφική ταινία:
1. Forrest Gump (1994- Σκηνοθεσία: R. Zemeckis)
- Ντήτριχ Μπονχέφερ «Ποιος είμαι εγώ;», Σύναξη, 106, σσ. 78-79.
- Αρχιμ. Βασιλείου Γοντικάκη, Φως Χριστού φαίνει πάσι, Ιερά Μονή Ιβήρων, σελ 27-31.
- Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής. «Κεφάλαια Περί Αγάπης, Α΄ Εκατοντάδα»: Έργα αγίου Μάξιμου, Φ. ΕΠΕ 14, σελ. 205-207.
- Αρχιμανδρ. Ευσέβιος Βίττης (2012). *Εμείς και η αγάπη μας*, , Ιερά Μονή Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους.
- *Γεροντικόν: Σταλαγματιές από την Πατερική σοφία*, Θεσσαλονίκη: Ρηγοπούλου.
- Γέρων Ιωσήφ ο ησυχαστής, *Έκφρασις Μοναχικής Εμπειρίας*, Ι.Μ. Φιλοθέου.
- Κατηχήσεις αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων», Β΄ τόμος, Γ. Μαυρομάτης, σελ. 432-433
- Κατσιάρας, Α. & Βαμβουνάκη, Μ. (2008). *Όταν ο Θεός πεθαίνει. Μία συζήτηση*, Αθήνα: Αρμός σσ. 150, 127.
- Bakhtin Mikhail (1984). *Problems of Dostoevsky's Poetics*. μτφρ. Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press. σ. 287
- Μητρ. Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας (2000). Κοινωνία και ετερότητα. *Σύναξη*, τ.76, σσ. 5-15.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Rogers, C. (2006). *Η γένεση του προσώπου*. Μτφρ. Χ. Βοντά και Γ. Μουλαδούδης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
2. Rogers, C. (2006). *Το γίνεσθαι του προσώπου*. Μτφρ. Ζ-Μ. Ρηγοπούλου. Αθήνα: Ερευνητές.
3. Αρχιμανδρ. Ρορονίς, J. (1992). *Οδός θεογνωσίας : Κεφάλαια ασκητικά και γνωσιολογικά*, Αθήνα : Γρηγόρης.
4. Γιαγκάζογλου, Σ. (2006). Πρόσωπο και ετερότητα –Δοκίμιο για μια θεολογία της ετερότητας. *Ίνδικτος*, τ.21, σσ. 87-125.
5. Επίσκοπος Πενταπόλεως, Άγιος Νεκτάριος, (2014). *Το Γνώθι Σαυτόν*, Αθήνα: Άθως.

6. Επίσκοπος Διοκλείας, Ware, K. (2013). *Το ανθρώπινο πρόσωπο ως εικόνα της Αγίας Τριάδος*. Αθήνα: Παρησία.
7. Επίσκοπος Διοκλείας, Ware, K. (2000). *Η εντός ημών βασιλεία*. Αθήνα: Ακρίτας.
8. Κορναράκης, Ι.Κ. (2010). *Ψυχοδυναμικά δρώμενα στην πορεία της αγιότητας*. Αθήνα: Τήνος
9. Κορναράκης, Κ. Ι. (2012). *Ο άνθρωπος απέναντι στην εικόνα του: Κείμενα Πατερικής Ανθρωπολογίας και Ηθικής*. Αθήνα: Αρμός.
10. Μαντζαρίδης, Γ.Ι. (1986). *Ορθόδοξη πνευματική ζωή*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
11. Παπαθανασίου, Σ. (2006), Η Ορθόδοξη παράδοση και η κατάφαση της ετερότητας. *Ίνδικτος*, τ. 21, σσ. 263-273.
12. Παπαπέτρου, Κ. Ε. (1969). *Η Αποκάλυψις του Θεού και η γνώσις αυτού*. Αθήνα
13. Παπαπέτρου, Κ. Ε. (1987). *Πίστη και Γνώση*. Αθήνα: 1987.
14. Σαμοθράκη, Ντ. (μτφ). (2012). *Το φως που ξυπνά την καρδιά : Διαλεχτές σελίδες της Φιλοκαλίας για την αυτοσυγκέντρωση, την αυτογνωσία και την νοερά προσευχή*, Αθήνα: Αρμός.

1.3 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ (3^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εντοπίζουν τρόπους επικοινωνίας με τον Θεό στις χριστιανικές παραδόσεις, - αξιολογούν τις θέσεις της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης για την επικοινωνία με τον «άλλο». 	<ul style="list-style-type: none"> - Αναγνώριση τρόπων επικοινωνίας με τον Θεό. - Αξιολόγηση της Ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας για την επικοινωνία με τον «άλλο».

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Αποτύπωση εμπειριών για τη χαρά και τις δυσχέρειες της επικοινωνίας.

- «Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο»: Τραγούδι ή παραμύθι ή λογοτεχνικό αφήγημα με θέμα την επικοινωνία, τις αντιφάσεις της, τις χαρές της. Οι μαθητές/μαθήτριες μεταφέρουν τις δικές τους εμπειρίες. Συζήτηση για δυσκολίες και χαρές στην επικοινωνία.
- Εναλλακτικά:
«Ιδεοθύελλα». Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να διατυπώσουν λέξεις/φράσεις που τους έρχονται στον νου με τη λ. επικοινωνία, και να εκφράσουν το αντίθετό της.

Νοηματοδοτώντας:

Πέρασμα από τη φιλία και τη λαχτάρα συναναστροφής στη θρησκεία ως επικοινωνία με το ιερό.

- «Ακούγοντας δέκα επί δύο»: Τραγούδι (Π.χ. «Μπαγάσας», του Νικόλα Άσιμου: Σχολιασμός μιας αντισυμβατικής επικοινωνίας με τον Θεό. Ή «Το περιβόλι» του Δ. Σαββόπουλου: Η φιλία με τον Θεό).
- Εναλλακτικά:
«Κείμενο χωρίζεται σε μέρη»: Ψαλμός (π.χ. 61ος): Θλίψη από τις ανθρώπινες σχέσεις, στροφή προς τη σχέση με τον Θεό.

Αναλύοντας:

Η προσευχή, η λατρεία, η θεογνωσία και η θεολογία ως επικοινωνία στις χριστιανικές θρησκευτικές παραδόσεις.

- «Τροχιά της μάθησης»: Σταθμοί όπου οι μαθητές/μαθήτριες κυκλικά μελετούν διάφορες όψεις επικοινωνίας με τον Θεό και συμπληρώνουν ερωτήσεις σε φύλλο εργασίας: μυστικιστικά κείμενα (θείος έρωτας κ.λπ. Π.χ. Παΐσιος, Σωφρόνιος, Ιωάννης του Σταυρού, Τερέζα της Άβιλα), προσευχή (π.χ. των πατέρων της Όπτινα), πίνακας ζωγραφικής, τραγούδι (π.χ. Αλκ. Ιωαννίδης, Ν. Πορτοκάλογλου), ασκητισμός (Γεροντικών).
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Graffiti»: Προσφέρουμε στους μαθητές/ στις μαθήτριες διάφορες προσευχές και φωτογραφίες από διαφορετικές θρησκευτικές παραδόσεις (προσκυνήματα, λατρευτικές συνήθειες κ.ά.). Οι μαθητές/μαθήτριες επιλέγουν όποιο υλικό θέλουν και φτιάχνουν μια αφίσα με θέμα: Επικοινωνία με τον Θεό, την οποία παρουσιάζουν εξηγώντας τις επιλογές τους και αναλύοντας με τη βοήθεια του/ της εκπαιδευτικού τη θεολογία των τρόπων επικοινωνίας με τον Θεό.

Εφαρμόζοντας:

Τρόπος ουσιαστικής επικοινωνίας: αναζητώντας ένα πρότυπο.

- «Σύνταξη σειράς θέσεων»: Οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν την επί του όρους ομιλία (ως «εγχειρίδιο διαπροσωπικής επικοινωνίας») (Μτ 5-7, αποσπάσματα) ή την (έμπρακτη/έμμεση) διδασκαλία του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού με τους ανθρώπους της εποχής του (Ακανθοπούλου 2009). Στη συνέχεια, σχολιάζουν, αξιολογούν και προσθέτουν τις δικές τους θέσεις για το θέμα της διαπροσωπικής επικοινωνίας.
- Εναλλακτικά:
«Τα πέντε βήματα». Οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν ένα δικό τους διπλό πεντάλογο σε 2 στήλες με βήματα που σκέφτονται να ακολουθήσουν, για να βελτιώσουν την επικοινωνία τους α) με τους ανθρώπους γύρω τους, και β) με τον Θεό.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
α) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο» / Συλλογή φωτογραφιών:
1. Ορθόδοξοι Ασκητές: <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/3864>.
β) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):

1. «Όψεις Θρησκείας»: Ασκητισμός.
  2. «Θρησκευτικά Β΄ Λυκείου», ΕΠΕΑΕΚ/έργα: Ισλάμ / Μυστικισμός.
Επί του Όρους ομιλία (Μτ κεφ. 5-7). Συγκεκριμένα προτείνονται: 5, 5-11. 22-25. 27-28. 34. 37. 39. 42. 44. 46· 6,1. 3. 6-7. 14. 17. 19. 24β. 31. 34· 7, 1-2. 12. 15. 17. 21.
- *Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου Λόγοι*, τ. Ε' (Πάθη και αρετές). (2010³). Θεσσαλονίκη: Ιερόν Ησυχαστήριο Μοναζουσών «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», σ. 106, 107 (θείος έρωτας). [https://app.box.com/s/vi5x7d8pcertnk5lmd6r5b4zssbmk7i0]
  - Σωφρόνιος, μυστική θεολογία (γενικά όπου ο λόγος για θείο έρωτα), μυστικοί άλλων δογμάτων (Ιωάννης Σταυρού, Τερέζα της Άβιλα).
  - Αγιογραφικά κείμενα (π.χ. Παραβολή Αμπελώνα, Ψαλμοί, Άσμα Ασμάτων).
  - Ύμνοι εκκλησιαστικοί για τον θείο έρωτα π.χ. Συμεών Νέος Θεολόγος.
  - Λαϊκά παραμύθια ελληνικά ή άλλων λαών (π.χ. μύθοι Αισώπου, ή ινδιάνικο παραδοσιακό παραμύθι ή από τις καταγραφές λαϊκών μύθων του Τολστόι) ή διηγήματα (με σατιρικά στοιχεία).
  - Αποσπάσματα (π.χ. Α. Τσέχωφ), ή νανο-αφηγήματα (Α. Χιόνης, Δ. Μαργριπλής)
  - Τραγούδι «Μπαγάσας» του Ν. Άσιμου.
  - Επιλογή από τραγούδια με θέμα τον έρωτα ή τη φιλία με θετικό περιεχόμενο («Συννεφούλα», «Περιβόλι» του Σαββόπουλου, «Μεγάλος ερωτικός» του Χατζηδάκη κ. ά.).
  - Ντοστογιέφσκι, *Το Υπόγειο ή Έγκλημα και Τιμωρία*.
  - Ακανθοπούλου, Κ. (2009). *Η παιδαγωγική επικοινωνία του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού μέσα από τις Διδαχές του*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 187-191.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (2000). *Θέλει τόλμη η προσευχή*. Μτφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας.
2. Bloom, A. Μητρ. Σουρόζ, (1993). *Πορεία και Συνάντηση: Οδοιπορικό στην Ορθόδοξη γνησιότητα*, Αθήνα: Ακρίτας, διατίθεται στο <http://www.imdlibrary.gr/index.php/el/2013-01-14-09-09-13/books/book/72-bloom-anthony-poreia-kai-synantisi/2-books>
3. Ακανθοπούλου, Κ. (2007). *Παιδαγωγική ανάλυση της επι-κοινωνίας του Χριστού*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
4. Γαϊτάνης, Β. (2008). *Από την επικοινωνία στην κοινωνία: Σύγχρονες θεωρίες επικοινωνίας και ορθόδοξος επικοινωνιακή θεολογία*, Αθήνα: Γρηγόρης.
5. Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2009), *Ο Θεός, ο δικός μου, ο δικός σου: Πολιτισμός, εκπαίδευση, ετερότητα. Έρευνα για τη διαπολιτισμική επικοινωνία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
6. Μυλωνάκου - Κεκέ, Η. (2007). *Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις στην επικοινωνία σχολείου, οικογένειας και κοινότητας*, Αθήνα : Ατραπός.
7. Φάρος, π. Φιλόθεος, (1996) *Ο διάλογος*, Αθήνα: Ακρίτας.

1.4 ΗΘΟΣ (4^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - σκιαγραφούν τα βασικά χαρακτηριστικά του χριστιανικού ήθους (πρόσωπο - αγάπη - ελευθερία), - εξετάζουν τη σύνδεση διδασκαλίας και ήθους στον Χριστιανισμό, - διακρίνουν τις διαφορές μεταξύ ήθους, ηθικισμού και ηθικολογίας.	<ul style="list-style-type: none"> - Διατύπωση βασικών χαρακτηριστικών του χριστιανικού ήθους. - Σύνδεση διδασκαλίας και ήθους στον Χριστιανισμό. - Σύγκριση ήθους, ηθικισμού και ηθικολογίας.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Ήθος, ηθικισμός, ηθικολογία, ηθική, υποκρισία.

- «Ομαδοσυνεργασία: Ασκήσεις συνάρτησης – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Δίνονται οι ορισμοί των λέξεων «ηθική, ηθικιστής/ηθικίστρια, ηθικολογία, ήθος, υποκριτής-υποκρισία» (π.χ. από το ΛΚΝ Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη, ή από ένα θεολογικό κείμενο, π.χ. Μπέγζος, 1996). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να συνδέσουν τις λέξεις μεταξύ τους με συναρτήσεις.
- Εναλλακτικά:
«Κείμενο χωρίζεται σε μέρη – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)». Δίνονται οι λέξεις «ηθική, ηθικιστής/ηθικίστρια, ηθικολογία, ήθος, υποκριτής-υποκρισία» και τα χωρία Μτ 7, 21 και Μτ 23, 1-28. Ζητείται από τους μαθητές/τις μαθήτριες να χωρίσουν σε μέρη τα χωρία και να τα αντιστοιχίσουν με τις λέξεις που τους δόθηκαν. [Προαιρετικά: δίνονται και οι ορισμοί των λέξεων από κάποιο λεξικό, ό. π.]

Εφαρμόζοντας:

Ηθικές προκλήσεις του καιρού μας, διάσταση θεωρίας και πράξης. Η χριστιανική διδασκαλία.

- «Μελέτη περίπτωσης – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Δίνεται παράδειγμα (από τον τύπο ή το διαδίκτυο) από την επικαιρότητα σχετικά με τη διάσταση / σχέση θεωρίας και πράξης. Κατόπιν, διαβάζονται πατερικά κείμενα (π.χ. Γρ. Νύσσης) με θέμα τη διάσταση λόγων και έργων. Οι μαθητές/μαθήτριες ερευνούν τα κίνητρα και αναλύουν την πολυπλοκότητα ηθικών ζητημάτων και εξερευνούν τη σχέση κινήτρων και αποτελεσμάτων.
- Εναλλακτικά:
«Ανίχνευση της σκέψης του ρόλου». Διαβάζεται ένα πατερικό κείμενο (π.χ. Μακαρίου του Αιγυπτίου) για τη διάσταση θεωρίας και πράξης και αμέσως μετά προβάλλεται το βίντεο της ActionAid «Ρατσιστική επίθεση σε στάση λεωφορείου

(κοινωνικό πείραμα)» (στο διαδίκτυο). Ο/Η εκπαιδευτικός σταματάει το βίντεο σε διάφορες σκηνές και καλεί τους μαθητές/μαθήτριες να αναλύσουν τις σκέψεις/στάσεις των προσώπων του βίντεο εστιάζοντας στις διαφορετικές ηθικές οπτικές, την ηθική υποκρισία και αναληθσία στη σύγχρονη κοινωνία.

Διερευνώντας:

Σχέση διδασκαλίας (πεποισθήσεων) και ήθους.

- «Μελέτη περίπτωσης»: Δίνεται ο βίος ενός αγίου/μιας αγίας (π.χ. Λουκά του Ιατρού, Ι. Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου) και χωρία από την Κ. Δ. (π.χ. από την επί του όρους ομιλία, τον ύμνο της αγάπης και τις επιστολές Ιακώβου και Α΄ Ιωάννου). Οι μαθητές/μαθήτριες επιχειρούν να αντιστοιχίσουν τα χωρία της Κ.Δ. με συγκεκριμένα σημεία του βίου του αγίου/της αγίας.
- Εναλλακτικά:
«Γράφουν αντι-κείμενα». Δίνονται ρητά, γνωμικά, παροιμίες με θέμα την υποκρισία. Οι μαθητές/μαθήτριες προσπαθούν να τα αναδιατυπώσουν με θετική σημασία ως συμβουλές. (Αυτή η δραστηριότητα θα μπορούσε να γίνει και στο εργαστήριο πληροφορικής βάζοντας τους μαθητές/τις μαθήτριες να βρουν οι ίδιοι/ίδιες τα γνωμικά κ.λπ. στον παγκόσμιο ιστό).

Αναπλαισιώνοντας:

Βασικές αρχές του χριστιανικού ήθους (αγάπη - ελευθερία), σύνδεση με τη θεολογική διδασκαλία και με την κοινωνική πραγματικότητα.

- «Επεξεργασία κειμένου με καθοδηγητικές ερωτήσεις»: Οι μαθητές/μαθήτριες ερευνούν αγιογραφικά (π.χ. A Κορ 13, 1-13) ή πατερικά (π.χ. Δαμασκηνός, ή ιστορία από το *Λαυσαϊκόν*) και θεολογικά (π.χ. Ζηζιούλας, 1997, Βουλγαράκης, 2004, Στάινχαρτ, 2007) κείμενα με θέμα το χριστιανικό ήθος (αγάπη-ελευθερία) και καλούνται να τις συνδέσουν με το τριαδικό δόγμα και την κοινωνική πραγματικότητα.
- Εναλλακτικά:
«Συμπλήρωση κειμένου»: Δίνεται στους μαθητές/στις μαθήτριες το πρώτο μέρος από τον «Ύμνο της αγάπης» (A Κορ 13, 1-8) με κενά, τα οποία επιχειρούν να συμπληρώσουν. Η προσπάθειά τους συγκρίνεται με το πρωτότυπο και αξιολογείται. Ακολουθεί συζήτηση με θέμα: «Οι στίχοι του ύμνου είναι ηθικές εντολές ή δείκτες ελευθερίας;»

Αξιολογώντας:

Κίνητρα και ηθικά διλήμματα και διαμόρφωση προσωπικών στάσεων.

- «Αντιγνωμίες»: Τίθεται κάποιο ηθικό δίλημμα, πραγματικό ή κατασκευασμένο, και ακολουθεί συζήτηση σχετικά με τη διάσταση λόγων και πράξεων, τη διάκριση ακρίβειας και οικονομίας, την ένταση μεταξύ αγάπης και ελευθερίας, τις προτεραιότητες της χριστιανικής ηθικής, τη διάκριση ήθους και ηθικισμού, τη διάσταση *θέλω* και *μπορώ*.
- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Αντιλαμβάνομαι, Γνωρίζω, Φροντίζω». Προβάλλεται (ή δίνεται σε φωτοτυπία) μία εικόνα/ένας πίνακας που αποτυπώνει ένα ηθικό δίλημμα (π.χ. «Ladder» του Pawel Kuczynski). Οι μαθητές/μαθήτριες το επεξεργάζονται απαντώντας στις ερωτήσεις του μοτίβου.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή:
    1. Γ΄ Λυκείου ΔΕ 1: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4005/> , σ. 13-14.
    2. Γ΄ Λυκείου ΔΕ 4 (Παλλαδίου, *Λαυσαϊκόν*, PG 34, 1018A-1019C): <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4006/> , σ. 31-32.
    3. Γ΄ Λυκείου ΔΕ 6: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4006/> .
  - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
    1. Δραστηριότητα, Θεολογικά ρεύματα κατά των προκαταλήψεων-συμπλήρωση κενών, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4521>.
- Υλικό από την επικαιρότητα, επιλογή από εφημερίδες ή από τη σχολική ζωή ή τη ζωή της τοπικής κοινωνίας.
- Αγιογραφικές περικοπές: Μτ 7, 21. Α Κορ 13, 1-13 (ύμνος της αγάπης). Ιακ 2, 14-18 και Α Ιω (επιλεγμένα αποσπάσματα).
- Θεοδώρου, Ευ. (1982). *Ανθολόγιο Πατερικών Κειμένων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 124-125 (κείμενο Γρηγορίου Νύσσης), 124-127 (κείμενο Μακαρίου του Αιγυπτίου) (ψηφιοποιημένο από το ΙΕΠ: <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/browse/index.html?q=%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF+%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD+%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CF%89%CE%BD+1982>).
- Αποσπάσματα κειμένων από την περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό. Ειδικότερα: Γιανναράς, 2011 (ήθος-ηθικισμός). Ζηζιούλας, 1977 (ελευθερία-αγάπη, πρόσωπο). Βουλγαράκης, 2004 (αγάπη-ελευθερία, τριαδολογία). Στάιναχαρτ, 2007 (διάσταση αγάπης-ελευθερίας).

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Βουλγαράκης, Η. (2004). *Σχεδιάσμα για την Αγάπη*. Αθήνα: Μαΐστρος.
2. Γιανναράς, Χ. (2011). *Ελευθερία του Ήθους*. Αθήνα: Ίκαρος.
3. Ζηζιούλας, Ι. (1977). Από το προσωπίον εις το πρόσωπον: Η συμβολή της πατερικής θεολογίας εις την έννοιαν του προσώπου. Στον συλλ. τόμο *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Χαλκηδόνας Μελίτωνος*. Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, σσ. 287-323.
4. Κορναράκης, Κ. (2012). *Ο άνθρωπος απέναντι στην εικόνα του. Κείμενα Πατερικής Ανθρωπολογίας και Ηθικής*. Αθήνα: Αρμός.
5. Μαντζαρίδης, Γ. Ι. (2009). *Χριστιανική Ηθική Ι*. Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά.
6. Μαυρόπουλος, Δ. (2010). Ήθος και Ηθική: Έννοιες ασύμπτωτες. *Σύναξη*, τ.116, σσ. 42-46

7. Μπέγζος Μ. (1996). *Ψυχολογία της θρησκείας*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
8. Στάινχαρτ, Ν. (2007). *Το Ημερολόγιο της Ευτυχίας*. Μτφρ. Ν. Κουκοβίνος. Αθήνα: Μαΐστρος.

1.5 ΑΓΙΟΤΗΤΑ (5^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - επισημαίνουν την ερμηνεία της αγιότητας και την ποικιλία των χαρακτηριστικών της στη ζωή και στο έργο αγίων της Εκκλησίας. - αναγνωρίζουν όψεις της αγιότητας στην καθημερινότητα. 	<ul style="list-style-type: none"> - Διατύπωση της χριστιανικής ερμηνείας της αγιότητας. - Επισήμανση της ποικιλίας χαρακτηριστικών στοιχείων αγιότητας. - Αναγνώριση όψεων αγιότητας στην καθημερινότητά τους.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Ο ιδανικός άνθρωπος, ο ήρωας, ο άγιος.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Ακούγοντας πέντε επί δύο (παραλλαγή του δέκα επί δύο)»: Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν δύο φορές την «Ωδή στον Καραϊσκάκη» (Δ. Σαββόπουλος). Σε δύο στήλες συμπληρώνουν σε δύο φάσεις: Χαρακτηριστικά του ήρωα / Χαρακτηριστικά του αγίου.
- Εναλλακτικά: «Σύνταξη κειμένου – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν μια αγγελία σε εφημερίδα με τίτλο «Άνθρωπον ζητώ» περιγράφοντας τα στοιχεία του χαρακτήρα που θα ήθελαν να έχει.

Νοηματοδοτώντας:

Χαρακτηριστικά και ποικίλες μορφές αγιότητας.

- «Μελέτη περίπτωσης – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν τον βίο ενός «διαφορετικού» αγίου/μιας «διαφορετικής» αγίας (μάρτυρα, οσίου/οσίας, ποιμένα, ηγέτη, διακόνισσας κ.λπ.). Τους δίνονται ερωτήσεις: Ποιο είναι το βασικό στοιχείο της ζωής του συγκεκριμένου αγίου; Τι σε παραξενεύει περισσότερο; Τι θαυμάζεις περισσότερο; Παρουσίαση στην ολομέλεια.
- Εναλλακτικά: «Κύκλος του κουτσομπολιού»: Διαβάζεται στην ολομέλεια ένα επεισόδιο από τη ζωή του Αγίου Συμεών του διά Χριστόν σαλού (βιβλίο Γ' λυκείου, σ. 53). Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες σχηματίζοντας δύο ομόκεντρους κύκλους. Οι μαθητές/μαθήτριες του εσωτερικού κύκλου μπαίνουν στη θέση του

διά Χριστόν σαλού και ακούν ό,τι τους λένε οι μαθητές/μαθήτριες του εξωτερικού κύκλου. Ο εξωτερικός κύκλος εκφράζει φήμες, γνώμες για το πρόσωπό του. Οι μαθητές/μαθήτριες μιλούν με τη σειρά, ο ένας/μία μετά τον άλλο/άλλη και μετά ταυτόχρονα. Στη συνέχεια, οι ομάδες αλλάζουν θέση και η διαδικασία επαναλαμβάνεται.

Αναλύοντας:

Η αγιότητα στον Χριστιανισμό.

- «Ομαδοσυνεργασία – Πέντε π και ένα γ»: Δίνεται θεολογικό κείμενο όπου αναλύεται το «Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις» - «Εἶς ἅγιος...» (π.χ. Ζηζιούλας, 2001). Οι μαθητές/μαθήτριες το επεξεργάζονται ομαδοσυνεργατικά ακολουθώντας τις ερωτήσεις του μοτίβου (Ποιο προσφέρεται; Πού γίνεται; Πότε γίνεται; Ποιος λέει τη φράση, ποιος απαντάει και ποιοι είναι οι ἅγιοι; Πώς εξηγείται; Γιατί είναι σημαντικό;).
- Εναλλακτικά:
«Θετικό-Αρνητικό»: Τα παιδιά παίρνουν θέση στην αίθουσα ανάλογα με το πόσο συμφωνούν ή όχι με την πρόταση που παρουσιάζεται. Θα πρέπει να είναι σε θέση να δικαιολογήσουν τη στάση τους. (Π.χ. Η αγιότητα είναι ατομικό κατόρθωμα./ Η ύλη μπορεί να αγιαστεί./ Ἄγιος είναι ο τέλειος ἄνθρωπος, ο αναμάρτητος. /Ἄγιος είναι ο μετανωών, κ.ο.κ.). Ο/Η εκπαιδευτικός με ερωτήσεις επιχειρεί με τους μαθητές/ τις μαθήτριες να προσεγγίσει την έννοια προσφέροντας, όταν χρειάζεται, τη νέα γνώση για συζήτηση και περαιτέρω ανάλυση.

Εφαρμόζοντας:

Η αγιότητα στην καθημερινή ζωή.

- «Ομαδοσυνεργασία - Κολλάζ - επιτραπέζιο παιχνίδι (παραλλαγή)»: Διανέμεται σε κάθε ομάδα το ταμπλό από ένα επιτραπέζιο «φιδάκι» (σε φωτοτυπία: υπάρχει στο διαδίκτυο). Στη συνέχεια, μοιράζονται καρτέλες με σκόρπιες αρετές (π.χ. άσκηση, μετάνοια, ακατάκριτο, ελεημοσύνη, κ.ά.) και πάθη (π.χ. κατάκριση, εγωισμός, κ.ά.) ή εναλλακτικά, καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να τα σκεφτούν και να τα σημειώσουν ως εξής: Στο κεφάλι κάθε φιδιού ένα πάθος, στη βάση κάθε σκάλας μία αρετή. Επικουρικά δίνονται καθοδηγητικά ερωτήματα, όπως: Ποια «σκάλα» είναι η μεγαλύτερη; Ποια λίγο μικρότερη; Ποιο «φίδι» είναι το μεγαλύτερο; κ.λπ.
- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός – Artful thinking: Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι». Προβολή βίντεο που ξεναγεί στο εσωτερικό ενός ναού με αγιογραφίες ή ψηφιακής παρουσίασης με εικόνες αγίων ή τρισδιάστατη περιήγηση μέσω διαδικτύου σε ναό. Οι μαθητές/μαθήτριες προσπαθούν να απαντήσουν στις ερωτήσεις του μοτίβου (Τι βλέπεις - τι σκέφτεσαι γι' αυτό που βλέπεις - τι είναι αυτό που σε κάνει να αναρωτιέσαι;).

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:
1. Α΄ Λυκείου: Εσωτερικό Ιερών Μονών (α) Αγίου Χαραλάμπους και (β) Αγίου Προδρόμου στην Ιερουσαλήμ,

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/896,3327>.

2. Γ' Λυκείου, ΔΕ 6: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4006/>.

β) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):

3. «Θρησκευτικά Α', Β', Γ' Γυμνασίου» (2007): Εικονική Περιήγηση σε ναό.

- Εικόνες από ναό με μορφές αγίων σε τοιχογραφία. Εναλλακτικά, σύντομο βίντεο που ξεναγεί στο εσωτερικό ενός ναού με αγιογραφίες ή 3D (π.χ. Αγία Σοφία, Άγιος Νικόλαος Βόλου).
- Υλικό με εικόνες, βίους και λόγια αγίων, π.χ. Νεκτάριος, Πορφύριος, Παΐσιος, Αρσένιος ο Καππαδόκης, Νικόλαος Πλανάς Μ. Κωνσταντίνος, Ιωάννης Χρυσόστομος, Φιλοθέη, Δημήτριος, Μαρία Αιγυπτία, Νίνα, Φώτιος, Διονύσιος, Κοσμάς Αιτωλός, Μάξιμος Γραικός, Ιωάννης Κροστάνδης, Νικόλαος ο Σαλός, Αγία Σοφία της Κλεισούρας, Φραγκίσκος της Ασσίζης, Ολυμπιάδα, Μωυσής ο Αιθίοπας, Γερμανός της Αλάσκας, Ιάκωβος ο ασκητής, κ. ά.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

Ο καθηγητής μπορεί να ανατρέξει για την έννοια της αγιότητας και για ειδικότερο αγιολογικό υλικό στο σύνολο έργου των: Πάσχου, Πασχαλίδη, Υφαντή, Στανιλοάε.

Επιπλέον:

1. Bloom, A. Μητρ. Σουρόζ (2011). *Προσευχή και αγιότητα*, Αθήνα : Εν πλω.
2. Brown, P. (2000). *Η κοινωνία και το Άγιο στην ύστερη αρχαιότητα*. Μτφρ. Α. Παπαθανασοπούλου. Αθήνα: Άρτος Ζωής.
3. Κορναράκης, Ι., *Ψυχοδυναμικά δρώμενα στην πορεία της αγιότητας*, Αθήνα : Τήνος.
4. Μακάριος Σιμωνοπετρίτης (2004 κ.ε.). *Νέος Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, τόμ. Α' -ΙΑ', Αθήνα: Ίνδικτος.
5. Μαρτζούχος, π. Θ. *Τι είναι η αγιότητα*, διατίθεται στο http://agiamarinailision.gr/content/Keimena_Omilies/Agiothta.pdf
6. Μωυσής, Μοναχός (2010). *Η αγιότητα είναι κατορθωτή σήμερα;*, Αθήνα : Τήνος.
7. Νικολόπουλος, Π. (1997). *Άσκηση και αγιότητα στο γάμο*, Αθήνα : Αρμός.
8. *Ο Άγιος Συμεών ο δια Χριστόν Σαλός*, Θεσσαλονίκη: Το περιβόλι της Παναγίας.
9. Συλλογ. (2001). *Αγιότητα. Ένα Λησμονημένο Όραμα*, Αθήνα: Ακρίτας (περιέχεται άρθρο του μητρ. Περγάμου Ι. Ζηζιούλα).
10. Υφαντής, Π. (2009). *Η αγιότητα του μαρτυρίου και η μαρτυρία της αγιότητας : Θεολογικά μελετήματα*, Θεσσαλονίκη : Πουρναράς.

2.1 ΠΙΣΤΗ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/μαθήτριες να: <ul style="list-style-type: none"> - ερμηνεύουν την πίστη στον Θεό ως σχέση εμπιστοσύνης, - συσχετίζουν την ελπίδα και την αγάπη με την πίστη στον Τριαδικό Θεό.	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία του φαινομένου της πίστης στον Θεό και των διαστάσεών της για τον άνθρωπο. - Προσδιορισμός της σχέσης πίστης στον Θεό με την ελπίδα και την αγάπη.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Εμπειρίες σχετικές με την εμπιστοσύνη σε πρόσωπα ή θεσμούς. Η πίστη ως κοινωνικό γεγονός.

- «Παιχνίδι ρόλων: Οδήγησε τον τυφλό»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ζεύγη. Ο/Η Α οδηγεί τον/την Β που έχει κλειστά τα μάτια, και τον/την μετακινεί σιγά σιγά στην αίθουσα. Ακολουθεί συζήτηση σχετικά με την εμπιστοσύνη στις καθημερινές μας σχέσεις με βάση την ερώτηση: Ποιον πιστεύουν, γιατί και με ποιες προϋποθέσεις; (τον έμπιστο φίλο, τον γνωστό κουτσομπόλη, τον πολιτικό, τους γονείς ή δασκάλους, τα δελτία ειδήσεων, κ.ο.κ.). Συνοψίζουν τα συμπεράσματα σε σύντομη λίστα.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Λεξοσαλάτα»: Δίνονται καρτέλες με λέξεις που συνδέονται με την πίστη (ή γράφονται στον πίνακα), π.χ. εμπιστοσύνη, απιστία, ευπιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ολιγοπιστία, πιστωτικό γεγονός, πιστωτικό σύστημα, εμπιστοσύνη αγорών, πείθω, πειστήριο, πίστωση, πεποίθηση, αυτοπεποίθηση κ.ά. (Επικουρικά, για κάποιες λέξεις δίνονται και οι σημασίες τους από λεξικό). Σε ένα φύλλο χαρτιού Α4 ή Α3, οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν στο κέντρο τη λ. πίστη με κεφαλαία, και γύρω της επιχειρούν να βάλουν τις υπόλοιπες λέξεις δείχνοντας τη σχέση τους με την πίστη. Ακολουθεί συζήτηση με ερωτήσεις (π.χ. Πώς η πίστη συγκροτεί την κοινωνικότητα, τη συνεργασία, την πρόοδο; Πώς συμβάλλει στην έρευνα και τη γνώση; Στην υγεία; Πώς ισορροπούν η πίστη και η κριτική σκέψη;).

Νοηματοδοτώντας:

Διάκριση των εννοιών της πίστης και της ιδεολογίας.

- «Σύγκριση κειμένων – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Μελέτη πηγών/παραθεμάτων/κειμένων που περιγράφουν το γεγονός της πίστης, την ποιότητα, το είδος, τη γέννηση, την αμφιβολία, την πίστη, τις δυνατότητες που γεννά η πίστη, την πίστη ως οικοδόμηση προσωπικής σχέσης, την πίστη ως εμπιστοσύνη (π.χ. Γεν 22,1-19, Ψαλμ 138, Α Κορ 13,2, Μτ 17,19-21, Λκ 17,6, Μκ

9,24, σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Β' λυκείου, ΔΕ 24, Γιανναράς, 2006, Ware, 1984). Σύγκριση με κείμενα που παρουσιάζουν την πίστη ως ιδεολογία (Γιανναράς, 2007).

- **Εναλλακτικά:**

«Ρόλος στον τοίχο»: Γράφεται στον πίνακα η ερώτηση: Πίστη ή ιδεολογία; Στη συνέχεια, διαβάζεται στην ολομέλεια η παραβολή του Τελώνη και του Φαρισαίου (Λκ 18,9-14). (Επικουρικά μπορούν να δοθούν λίγες πληροφορίες για την ομάδα των Φαρισαίων, βιβλίο Β' γυμν., σ. 16). Στερεώνεται στον τοίχο ένα μεγάλο χαρτί μέτρου με το περίγραμμα ενός ανθρώπου (π.χ. μαθητή/μαθήτριας). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να γράψουν με χρωματιστούς μαρκαδόρους: α) μέσα στο περίγραμμα τις σκέψεις και βεβαιότητες του Φαρισαίου, και β) έξω από το περίγραμμα τις σκέψεις του κοινωνικού περίγυρου του Φαρισαίου ή τις δικές τους σκέψεις και συναισθήματα. Την ώρα που γράφουν, διαβάζουν φωναχτά τι γράφουν και το δικαιολογούν, χωρίς την παρέμβαση του/της εκπαιδευτικού. Στο τέλος, προσπαθούν να απαντήσουν (προφορικά ή γραπτά) στο αρχικό ερώτημα που τέθηκε στον πίνακα (Πίστη ή ιδεολογία;).

Αναλύοντας:

Η πίστη στον Τριαδικό Θεό ως προσωπική σχέση εμπιστοσύνης

- «Σήμανση και υπογράμμιση κειμένου»: Οι μαθητές/μαθήτριες διαβάζουν θεολογικό κείμενο (π.χ. σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Β' λυκείου ΔΕ 24, Ware, 1984, Γιανναράς, 2006) και υπογραμμίζουν τα σημεία όπου η σχέση με τον Θεό παρουσιάζεται ως σχέση εμπιστοσύνης.

- **Εναλλακτικά:**

«Συντάσσουν σειρά θέσεων»: Περνώντας από το «πιστεύω ότι ο Θεός είναι Τριαδικός» στο «πιστεύω στον Τριαδικό Θεό». Οι μαθητές/μαθήτριες κατασκευάζουν δύο πίνακες με τα χαρακτηριστικά των δύο αυτών τρόπων κατανόησης της πίστης και τις προεκτάσεις τους στις κοινωνικές μας σχέσεις. Κριτικός αναστοχασμός.

Εφαρμόζοντας:

Σύζευξη πίστης και αγάπης στον χώρο της κοινωνίας.

- «Επ' αυτού θα είχα να πω»: Οι μαθητές/μαθήτριες εκφράζουν γνώμες και τοποθετήσεις πάνω σε ρήσεις πνευματικών ανθρώπων ή αγίων (π.χ. άγιος Αρσένιος, άγιος Παΐσιος, γερόντισσα Γαβριηλία) για τη σύζευξη πίστης και αγάπης στον χώρο της κοινωνίας.

- **Εναλλακτικά:**

«Μελέτη περίπτωσης – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Με βάση τους λόγους και το παράδειγμα ζωής του αγίου Πορφυρίου, οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν πώς η πίστη συνδέεται με την αγάπη.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:

α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:

1. Β΄ Γυμνασίου, ΔΕ 2:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/381/2535,9833/>, σ. 16.
  2. Β΄ Λυκείου, ΔΕ 24: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13188/>
- β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
1. Συλλογή φωτογραφιών (Photo gallery): Φιλοξενία Αβραάμ (ανατολική τέχνη), <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13169.>
  2. Δραστηριότητα: Ποιός είναι ο Θεός που πιστεύουμε, <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13169.>
- Υλικό από λεξικά (έντυπα ή στο διαδίκτυο) με παράγωγα/ομόρριζα της έννοιας πίστη.
  - Αγιογραφικά παραθέματα όπως:
    1. «Πού πορευθώ από του Πνεύματός σου» (138 Ψλ).
    2. «Πίστιν ὥστε ὄρη μεθιστάνειν» (Α Κορ 13,2).
    3. Πίστη «ὡς κόκκος σινάπεως» (Μτ 17,19-21, Λκ 17,6).
    4. «Πιστεύω, κύριε· βόήθει μου τῆ ἀπιστία» (Μκ 9,24).
    5. Θυσία Αβραάμ (Γεν 22,1-19).
  - Πορφύριος, Κausοκαλυβίτης (2003). *Βίος και λόγοι*. Χανιά: Ι.Μ. Χρυσοπηγής (Βλ. και στην ιστοσελίδα της Ι.Μ. : <http://www.porphyrrios.net/>).

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Balthasar, von H.U. (2002). *Άξια πίστεως είναι μόνο η αγάπη*. Μτφρ. Κ. Κουτσουρέλης. Αθήνα: Άρτος Ζωής.
2. Eagleton, T. (2011). <http://www.protoporia.gr/logiki-pisti-kai-epanastasi-p-350608.html> *Λογική, πίστη και επανάσταση: Στοχασμοί γύρω από την περί Θεού διαμάχη*. Μτφρ. Π. Γεωργίου. Αθήνα: Πατάκης.
3. Ware, K. (επίσκοπος Διοκλείας) (1984), *Ο Ορθόδοξος δρόμος*. Μτφρ. Μαρία Πάσχου. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή Χορν. (Δυνατότητα ηλεκτρονικής πρόσβασης σε μεταγενέστερη έκδοση από την Επτάλοφο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/kallistos_dromos.html).
4. Βουλγαράκης, Η. (1993). *Είναι η Πίστη για το Αρχείο; Στο Ιδ. Χριστιανισμός και κόσμος*. Αθήνα: Αρμός.
5. Γαβριηλία, μοναχή (1996). *Η ασκητική της αγάπης: Γερόντισσα Γαβριηλία*. Λέρος.
6. Γιανναράς, Χ. (132006). *Το αλφαθητάρι της πίστης*. Αθήνα: Δόμος, σ. 25-29.
7. Γιανναράς, Χ. (2007²). *Ενάντια στη θρησκεία*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 86-87.
8. Ισαάκ, ιερομόναχος (2004). *Βίος γέροντος Παΐσιου του Αγιορείτου*. Άγιον Όρος.
9. Κλεμάν, Ολ. *Ταιζέ: Ένα νόημα στη ζωή*. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη (υπό έκδοση). [Υπάρχει στα γαλλικά: Clément, O. (1997). *Taizé: Un sens à la vie*. Παρίσι: Bayard-Centurion, και αγγλικά: *Taizé, a Meaning to Life*. Σικάγο: GIA. Μερική διαδικτυακή πρόσβαση].
10. Κρουσταλλάκης, Γ. (2011). *Γέρων Πορφύριος: Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός*. Αθήνα: Εν Πλω.

11. Μπίζινγκερ Α. και Κόλερ-Σπίγκελ Χ. (Επιμ.) (2011). *Υπάρχει Θεός;* Μτφρ. Π. Τσινάρη. Αθήνα: Κέδρος.
12. Παΐσιος, Αγιορείτης (1975). *Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*, Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ι. Η. Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος.
13. Παΐσιος, Αγιορείτης (1998). *Λόγοι*, τόμ. 1-5. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ι. Η. Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος.
14. Παύλος, αρχιεπ. Φινλανδίας (2006). *Η πίστη μας*. Μτφρ. Ι. Ροηλίδης. Αθήνα: Ακρίτας.
15. Σίγκερ, Ι.Μ. (2007). Η Καταστροφή του Κρέσεφ. Στο Ιδ. *Ο Σπινόζα της Οδού Αγοράς*. Μτφρ. Α. Περιστέρη. Αθήνα: Μαΐστρος [λογοτεχνία].
16. Σμιτ, Ε.Ε. (2002). *Αγαπητέ Θεέ*. Μτφρ. Α. Κυριακίδης. Αθήνα: Όπερα.

2.2 ΛΑΤΡΕΙΑ (2^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - διακρίνουν τη λατρεία ως συστατικό στοιχείο της θρησκευτικότητας, - αναγνωρίζουν βασικά χαρακτηριστικά της θρησκευτικής λατρείας, - συνδέουν τους λατρευτικούς κύκλους της Ορθόδοξης λατρείας με την καθημερινότητά. 	<ul style="list-style-type: none"> - Περιγραφή της σχέσης λατρείας και θρησκευτικότητας. - Χρήση βασικών όρων της λατρευτικής γλώσσας του περιβάλλοντος των μαθητών. - Αναγνώριση της επίδρασης της εκκλησιαστικής λατρείας στη ζωή και την καθημερινότητα.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Σύγχρονα πρότυπα και στοιχεία λατρείας προς αυτά.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Ερμηνεία και αιτιολόγηση»: Δίνονται στους μαθητές/στις μαθήτριες διάφορες φωτογραφίες (π.χ. οπαδών ποδοσφαιρικής ομάδας ή θαυμαστές σε συναυλία σε παραλήρημα, πασαρέλα ηθοποιών στο κόκκινο χαλί πριν την απονομή βραβείων Oscar, μιας φιλόζωσης, ενός ζευγαριού ερωτευμένων κ.λπ.) και τίθενται οι ερωτήσεις του μοτίβου (Τι συμβαίνει; Τι βλέπεις που σε κάνει να το λες αυτό;) με έμφαση στα κοινά στοιχεία των φωτογραφιών (κέντρο προσοχής, αφοσίωση, υπερβολική αγάπη κ.λπ.).
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία: Πέντε π και ένα γ - Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου (TWPS)». Οι μαθητές/μαθήτριες αναλύουν την έννοια λατρεία, με βάση τα ερωτήματα: Ποιος, πού, πότε, ποιο, πώς, γιατί. (Σε πενταμελείς ομάδες, κάθε μέλος της ομάδας μπορεί να αναλάβει ένα ερώτημα).

Εφαρμόζοντας:

Η λατρεία ως αναπόσπαστο στοιχείο της θρησκείας.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι»: Δίνονται/προβάλλονται φωτογραφίες πιστών στη διάρκεια λατρευτικών τελετών και ακολουθούν οι ερωτήσεις του μοτίβου (με βάση το κύριο ερώτημα: Τι κοινό συνδέει όλους αυτούς τους ανθρώπους;)
- Εναλλακτικά:
«Ακούγοντας / διαβάζοντας πέντε επί δύο (παραλλαγή του δέκα επί δύο)»: «Οὐκ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει οἱ θεόφρονες παρὰ τὸν Κτίσαντα· ἀλλὰ πυρὸς ἀπειλὴν ἀνδρείως πατήσαντες, χαίροντες ἔψαλλον· Ὑπερύμνητε, ὁ τῶν Πατέρων Κύριος καὶ Θεός, εὐλογητὸς εἶ» (Ζ' ὠδὴ τοῦ κανόνος τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ὁ Εἰρμός). Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν (ή διαβάζουν) και σημειώνουν 5 λέξεις που συνδέονται με το νόημα του τροπαρίου. Στη συνέχεια, ενθαρρύνονται να μεταφράσουν ή, αν χρειάζεται, δίνεται μετάφραση. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση και επαναλαμβάνεται η διαδικασία.

Διερευνώντας:

Γνωριμία με τη λατρεία στις μονοθεϊστικές θρησκείες.

- «Πέντε π και ένα γ». Γίνεται ηλεκτρονική παρουσίαση της λατρείας στον Ιουδαϊσμό και στο Ισλάμ (βίντεο και παρουσιάσεις θεολόγων από το διαδίκτυο, βλ. και σχολικό βιβλίο Β' λυκείου, ΔΕ 29, σ. 237-238 για τον Ιουδαϊσμό). Οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στις ερωτήσεις του μοτίβου (Ποιος λατρεύεται; Ποιος προΐσταται στη λατρεία; Πού, Πότε και Πώς γίνεται η λατρεία; γίνεται η λατρεία; Γιατί μετέχουν στη λατρεία οι πιστοί/πιστές των θρησκειών αυτών;)
- Εναλλακτικά:
«Χτίζοντας διαδικτυακές γέφυρες»: Επικοινωνία μέσω διαδικτυακής βιντεοκλήσης με σχολείο της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη ή το εβραϊκό σχολείο ή και σχολείο του εξωτερικού. Πώς λατρεύουν οι μαθητές/μαθήτριες στη δική τους θρησκευτική κοινότητα; Αμφίπλευρη ανταλλαγή. (Απαιτείται προσυνηννόηση και κάποια προετοιμασία).

Αναπλασιάζοντας:

Οι λατρευτικοί κύκλοι της Ορθόδοξης Εκκλησίας και η «λειτουργία μετά τη Λειτουργία».

- «Λειτουργικά αινίγματα (παραλλαγή του «βιβλικά αινίγματα - κουίζ»)»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα παίρνει 4 χαρτιά: Ένα που γράφει «Όρθρος», ένα που γράφει «Εσπερινός», ένα που γράφει «Απόδειπνο» κι ένα που γράφει «Θεία Λειτουργία». Στη συνέχεια δίνονται μικρά αποσπάσματα από 5 χαρακτηριστικές προσευχές –κείμενο και, αν χρειάζεται, μετάφραση– από κάθε ακολουθία, γραμμένες σε μικρά ορθογώνια χαρτάκια (π.χ. Φως ιλαρόν, Άγιε άγγελε, Δοξολογία, «Σοι παρακατατιθέμεθα» ή «Είδομεν το φως το αληθινόν» κ.λπ.). Οι μαθητές/μαθήτριες πρέπει να βρουν σε ποια ακολουθία αντιστοιχεί η κάθε προσευχή. Ακολουθεί συζήτηση για τις βασικές προσευχές του ημερήσιου λατρευτικού κύκλου της Εκκλησίας με ερωταποκρίσεις και προσφορά της νέας γνώσης όταν κρίνεται απαραίτητο. Τονίζεται το περιεχόμενο των προσευχών (π.χ. ευχαριστία προς τον Θεό για όσα δίνει στους ανθρώπους στο ξεκίνημα της μέρας, έκφραση εμπιστοσύνης και παράκλησης κ.λπ.). Τονίζεται, επιπλέον, η διαρκής αναφορά

στο τέλος της ζωής, στο αίτημα για «καλή απολογία». Τέλος, διαπιστώνεται ότι στη λατρεία συνδέεται το παρελθόν, το παρόν (οι ανάγκες, η απόγνωσή, η δοξολογία) και το μέλλον (Φουντούλης, 1993). Η Θεία Λειτουργία δεν τελειώνει στο «Δί' ευχών...», αλλά συνεχίζεται μέσα στον κόσμο («λειτουργία μετά τη Λειτουργία», βλ. σχολικό βιβλίο της Α' λυκείου, ΔΕ 15, σ. 87).

- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Ασκήσεις συνάρτησης»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε 3 ή 6 ομάδες που αντιστοιχούν με τον ημερήσιο, εβδομαδιαίο και ετήσιο κύκλο και αποτυπώνουν σε διάγραμμα τα σημεία ορόσημα της καθημερινότητας και της ζωής τους και παράλληλα με άλλο χρώμα σημειώνουν τους μεγάλους σταθμούς της λατρείας. Οι μαθητές/μαθήτριες συζητούν πώς η λατρεία επιδρά στην καθημερινότητά του πιστού/της πιστής και όλων των ανθρώπων που κατοικούν στον τόπο τους.

Αξιολογώντας:

Η λατρεία στην προοπτική του σήμερα και της καθημερινότητας.

- «Αρνητικό – Θετικό»: Διαβάζονται βασικές έννοιες της λατρείας ή φράσεις που σχετίζονται με αυτήν (π.χ. φράσεις από τα «Ειρηνικά» της Θ. Λειτουργίας). Οι μαθητές/μαθήτριες «παίρνουν θέση» κοντά στο θετικό ή στο αρνητικό ανάλογα με το τι τους ταιριάζει καλύτερα (ως προς τη διάθεση, τις σκέψεις που κάνουν, κ.λπ.). Δικαιολογούν τη στάση τους, όταν ερωτηθούν.
- Εναλλακτικά:
«Ρόλος στον τοίχο»: Με βάση όσα προηγήθηκαν στα προηγούμενα στάδια και τις γνώσεις για τη λατρεία της Εκκλησίας και τη ζωή του πιστού ζητείται από τους μαθητές/τις μαθήτριες να εργαστούν με θέμα: Ο πιστός/Η πιστή εξέρχεται από τη Θεία Λειτουργία. Καλούνται να γράψουν α) μέσα στο περίγραμμα: Τι σκέφτεται, τι αισθάνεται μέσα στον ναό; β) έξω από το περίγραμμα: Τι επιθυμεί, τι οραματίζεται για την κοινωνία; (Σημ.: για λόγους οικονομίας χρόνου, το περίγραμμα του ρόλου στον τοίχο μπορούμε να το έχουμε σχεδιασμένο και κομμένο από πριν / ή να το σχεδιάσουμε απλώς στον πίνακα με κιμωλία).

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
    1. Α' λυκείου ΔΕ 7: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3342/>.
    2. Α' λυκείου ΔΕ 15, σ. 87: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3334/>
    3. Α' λυκείου ΔΕ 23: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/899,3348/>
    4. Β' λυκείου ΔΕ 29: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13193/>, σ. 237-238.
  - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο» / Συλλογή φωτογραφιών:
    2. Αφρικανικά Θρησκευάματα (sic), <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/3842>.

3. Συλλογή φωτογραφιών: Σύγχρονες συναγωγές,
<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/8358>
- γ) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):
3. «Όψεις Θρησκείας»: Λατρεία.
4. «Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου»: Μυστήρια.
- Φωτογραφίες από περιοδικό και έντυπο τύπο με φαινόμενα λατρείας.
  - Βίντεο ή προβολή παρουσίασης φωτογραφιών σχετικά με τη λατρεία στο Ισλάμ και στον Ιουδαϊσμό (σέντερ-Πάσχα, σαμπάτ).
  - Φωτογραφίες από ανθρώπους που λατρεύουν σε διάφορες θρησκείες, ή και εποχές (τέτοιο υλικό προβλέπεται και για τη θ. ε. «Αναζήτηση του Θεού»).
  - Αποσπάσματα από λατρευτικά κείμενα.
  - Φουντούλης, Ι. (1993). *Λειτουργική Α΄. Εισαγωγή στη θεία λατρεία*. Θεσσαλονίκη, σ. 112-118.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Mc Afee, W. (2001). *Τα πέντε μεγάλα ζωντανά θρησκευόμενα*. Μτφρ. Σ. Αγουρίδης. Αθήνα: Άρτος Ζωής.
2. Βασίλειος Ιβηρίτης (2003). *Εισοδικόν: Στοιχεία λειτουργικής βιώσεως του μυστηρίου της ενότητος μέσα στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, Άγιον Όρος: Ιερά Μονή Ιβήρων.
3. Γρηγόριος ιερομόναχος (2012). *Η Ορθόδοξη Πίστη, Λατρεία και Ζωή*, Ι. Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Αγ. Ιωάννης Θεολόγος.
4. Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος. Ειδική Συνοδική Επιτροπή Παρακολουθήσεως Ευρωπαϊκών Θεμάτων και Συνοδική Επιτροπή Διορθόδοξων και Διαχριστιανικών Σχέσεων. (2009). *Γνωριμία με το Ισλάμ*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
5. Μαυρόπουλος, Δ. (2009). *Διερχόμενοι διά του Ναού*, Αθήνα: Δόμος.
6. Μπέγζος, Μ. (2000). (Επιμ.). *Θρησκευολογικό Λεξικό*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
7. Φίλιας, Γ. Ν. (2009). *Λειτουργική*. Αθήνα: Γρηγόρη
8. Φίλιας, Γ.Ν. (2002). *Μελέτες ιστορίας και θεολογίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
9. Φίλιας, Γ.Ν. (2002). *Οι θεομητορικές εορτές στη λατρεία της Εκκλησίας*. Αθήνα: Γρηγόρη.
10. Φουντούλης, Ι. (1997). *Λογική λατρεία*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
11. Σμέμαν, π. Α. (2007). *Λειτουργία και ζωή: Χριστιανική ανάπτυξη μέσα από τη λειτουργική εμπειρία*, Αθήνα: Αρμός.

2.3 ΠΡΟΣΕΥΧΗ (3^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - περιγράφουν την προσευχή ως βαθύτερη ανάγκη επικοινωνίας με τον Θεό, - διατυπώνουν συλλογισμούς για τη σύνδεση της προσευχής με θεμελιώδεις υπαρξιακές ανάγκες του ανθρώπου, - αξιολογούν τη μεταμορφωτική δυναμική της προσευχής σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.	<ul style="list-style-type: none"> - Περιγραφή της προσευχής ως τρόπου επικοινωνίας των ανθρώπων με τον Θεό. - Αναγνώριση της προσευχής ως υπαρξιακής ανάγκης του ανθρώπου για επικοινωνία με τον Θεό. - Αξιολόγηση εμπειριών του μεταμορφωτικού χαρακτήρα της προσευχής σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Προσωπικές εμπειρίες επικοινωνίας με όσους αγαπάμε, επιθυμούμε, έχουμε ανάγκη.

- «Στο σκοινί της μπουγάδας (παραλλαγή)»: Μοιράζονται πολύχρωμα αυτοκόλλητα χαρτάκια και καλούμε τους μαθητές/τις μαθήτριες να γράψουν 3 πράγματα που λένε σε έναν καλό φίλο/μια καλή φίλη που εμπιστεύονται. Στη συνέχεια, κολλιούνται στον πίνακα (ή μανταλώνονται στο σκοινί της μπουγάδας, που έχει τοποθετηθεί προηγουμένως στην αίθουσα) και διαβάζονται. Ακολουθεί συζήτηση για την επικοινωνία στη φιλία.
- Εναλλακτικά:
«Ιδεοθύελλα»: Γράφεται στον πίνακα η φράση, «Όταν θέλω να μοιραστώ κάτι προσωπικό με έναν άνθρωπο που αγαπώ/επιθυμώ/έχω ανάγκη, φοβάμαι /διακινδυνεύω (ότι)...» και καλούνται οι μαθητές να τη συμπληρώσουν.

Νοηματοδοτώντας:

Η προσευχή ως σχέση και επικοινωνία με τον Θεό.

- «Αφήγηση ιστοριών»: Επιλέγονται και διαβάζονται σύντομες ιστορίες ή κείμενα με τη βοήθεια των οποίων οι μαθητές/μαθήτριες προσεγγίζουν και συζητούν τον τρόπο της επικοινωνίας/προσευχής των αγίων. (Π.χ. Ι. Χρυσόστομος, Ιωάννης της Κροστάνδης, Αντώνιος του Σουρόζ). Θέματα που προτείνονται: προσευχή για όλους (και για τους εχθρούς), προσευχή συμφιλίωσης, αυθόρμητη (μπορεί να συγκριθεί και να σχολιαστεί σύντομα το 'Πάτερ ημών...' με το βίντεο 'Πάτερ ημών των μαρτύρων'), διαρκής, προσωπική και κοινή, ευχαριστίας, δοξολογίας, παράκλησης κ.ο.κ.

- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Μελέτη περίπτωσης»: Με αφορμή ένα κομποσκοίни και μια ιστορία από το γεροντικό (Αντώνιος Σουρόζ, 1996), οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν την προσευχή ως επικοινωνία και την αδιάλειπτο προσευχή. Αν χρειάζεται, παρέχεται πληροφοριακό υλικό (π.χ. λ. «κομποσκοίни» στη Βικιπαίδεια, κ.ά.).

Αναλύοντας:

Τρόποι και είδη προσευχής (ευχαριστία, αίτηση, μετάνοια, δοξολογία / κοινή-ατομική, τυπική-αυθόρμητη, αδιάλειπτη προσευχή).

«Πέντε π και ένα γ – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)». Με αφορμή την προσευχή του Ιησού, όπως μαρτυρείται στην Καινή Διαθήκη (με χαρακτηριστικό παράδειγμα την προσευχή στον κήπο της Γεθσημανή ή την αρχιερατική προσευχή, βλ. και σχολικό βιβλίο Β΄ γυμνασίου, ΔΕ 19), που διαβάζεται στην ολομέλεια ή/και δίνεται σε φωτοτυπία, προκαλείται συζήτηση ανά δύο με βάση τις ερωτήσεις του μοτίβου: Ποιος, Ποιο/Τι, Πότε, Πού, Πώς, Γιατί; (π.χ. Γιατί προσεύχονται οι άνθρωποι; Πώς και πότε; Ποια ανάγκη/ποιες ανάγκες προκαλεί την επικοινωνία με τον Θεό;). Προαιρετικά, αν υπάρχει χρόνος, κατασκευάζεται αφίσα, όπου οι μαθητές/μαθήτριες αποτυπώνουν τα συμπεράσματά τους.

- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Χάρτης εννοιών»: Δίνεται η λέξη «προσευχή» και οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να δημιουργήσουν σε ένα μεγάλο φύλλο χαρτί ένα χάρτη εννοιών για τους τρόπους και τα είδη της προσευχής, που γνωρίζουν. Λειτουργούν βοηθητικά εικόνες ανθρώπων που προσεύχονται. Στο τέλος, αναρτώνται στην αίθουσα και, αν υπάρχουν ελλείψεις, συμπληρώνονται. Γίνεται αναστοχασμός με το ερώτημα, ποιες υπαρξιακές ανάγκες οδηγούν τους ανθρώπους σε όλα τα μέρη του κόσμου στην επικοινωνία με τον Θεό

Εφαρμόζοντας:

Η προσευχή ως μεταμορφωτική δύναμη στην ορθόδοξη παράδοση.

- «Ανακριτική καρέκλα»: Προβάλλεται το βίντεο «Τρεις εσείς, τρεις κι εμείς» (19΄) (βασισμένο στο έργο του Λ. Τολστόι, *Οι τρεις ερημίτες*) ή διαβάζεται απόσπασμα από το ίδιο λογοτεχνικό έργο. Ένας μαθητής αναλαμβάνει τον ρόλο του επισκόπου και δέχεται ερωτήσεις από τους συμμαθητές/τις συμμαθήτριές του σχετικά με τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. [Η ανάλυση του βίντεο θα μπορούσε να γίνει και με «Έντεχνο συλλογισμό (Artful thinking) –Συνδέοντας, Επεκτείνοντας, Προκαλώντας».]
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Συλλογικός ρόλος - Χτίσιμο της στάσης του ρόλου (παραλλαγή σε συνδυασμό)»: Παρομοιάζεται η προσευχή με άθλημα. Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα είναι και ένας «αθλητής» (= άνθρωπος που προσεύχεται). Οι μαθητές/μαθήτριες προσπαθούν να «χτίσουν» τον ρόλο. Βοηθητικά δίνονται ερωτήσεις, όπως, Πώς ξεκινάει και πώς διαρκώς βελτιώνεται με την προπόνηση ο αθλητής; Τι κερδίζει, καθώς ανεβάζει τις επιδόσεις του; Πού μπορεί να φτάσει; κ.λπ. Εναλλακτικά, λίγο πριν το τέλος της

εργασίας δίνεται ή προβάλλεται κείμενο εμπέδωσης και αυτοαξιολόγησης (π.χ. Αρχ. Σωφρόνιος του Έσσεξ).

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
- α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:
  1. Β΄ Γυμνασίου ΔΕ 19:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/381/2537,9850/>
- β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
  1. Συλλογή εικόνων: Η προσευχή του Ιησού στον κήπο της Γεθσημανή,
<http://photodentro.edu.gr/lor/handle/8521/7357>
- Συλλογή φωτογραφιών: Όλοι οι άνθρωποι προσεύχονται,
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-B118/381/2537,9850>.
- Πατερικά κείμενα, π.χ. Γεροντικό, Ιω. Χρυσόστομος, Ισαάκ Σύρος, Συμεών Ν. Θεολόγος.
- Χρυσόστομος, Ι. *Λόγος εις την επίλυσιν της Χαναanaίας*. Ε. Π. 52, 458 (περικοπή). Στο Θεοδώρου, Ευ. (1982¹⁴). *Ανθολόγιο Πατερικών κειμένων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 134-137.
- Αγία Γραφή και προσευχή (θαύματα μετά από προσευχή...).
- Μυστικοί άλλων δογμάτων ή θρησκειών. Π.χ. Ιωάννης του Σταυρού, Τερέζα της Άβιλα, Φραγκίσκος της Ασίζης, Τζελαλαντίν Ρουμί.
- Βίοι αγίων από τον συναξαριστή.
- «Πάτερ ημών, των μαρτύρων», βίντεο μουσικής ερμηνείας του Πάτερ ημών στο πλαίσιο της Θεολογίας της Απελευθέρωσης.
- Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (1996). *Θέλει τόλμη η προσευχή*. Μτφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 47-50.
- Σαχάρωφ, αρχιμ. Σωφρόνιος (1993). *Περί προσευχής*. Έσσεξ: Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, σ. 156-159.
(http://www.imlagada.gr/UsersFiles/admin/documents/Downloads/13_peri_Proseuhis.pdf)
- Τολστόι, Λ. (2006). *Οι τρεις ερημίτες*. Μτφρ. Γ. Κονδύλης. Αθήνα: Μαΐστρος.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (1990). *Μάθε να προσεύχεσαι*. Μτφρ. Ε. Γκανούρη. Αθήνα: Ακρίτας.
2. Bloom, A. [Αντώνιος του Σουρόζ] (2000). *Θέλει τόλμη η προσευχή*. Μτφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας.
3. Fontana, D. (2003). *Ψυχολογία, Θρησκεία, Πνευματικότητα*. Μτφρ. Β. Καντζόλα-Σταμπατάκου. Αθήνα: Σαββάλας.

4. Whitehouse, H. (2006). *Τύποι Θρησκευτικότητας*. Μτφρ. Δ. Ξυγαλατάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
5. Επίσκοπος Διοκλείας, Ware, K. (2015). *Η δύναμη του ονόματος*. Αθήνα: Πορφύρα.
6. Ιωάννης ο Χρυσόστομος. (2008). *Προσευχή*. Αθήνα: Παρρησία
7. Ιωάννης Κροστάνδης (1990). *Η εν Χριστώ ζωή μου*. Μτφρ. Β. Μουστάκης. Αθήνα: Παπαδημητρίου.
8. Κλεμάν, Ολ. *Ταιζέ: Ένα νόημα στη ζωή*. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη (υπό έκδοση). [Στα γαλλικά: Clément, O. (1997). *Taizé: Un sens à la vie*. Παρίσι: Bayard-Centurion, και αγγλικά: *Taizé, a Meaning to Life*. Σικάγο: GIA. Μερική διαδικτυακή πρόσβαση].
9. Μακάριος, Σιμωνοπετρίτης (2004 κ.ε.). *Νέος Συναξαριστής της Ορθόδοξου Εκκλησίας*, τόμ. Α΄-ΙΑ΄. Αθήνα: Ίνδικτος.
10. Μακρυγιάννης, Στρατηγός (2011). *Απομνημονεύματα*. Μτγρ. Γ. Βλαχογιάννης. Τόμ. 1-3. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
11. Μπότσης, Π. (2006). *Όσιος Σεραφείμ του Σάρωφ: Βίος – Διδαχές – Ακολουθία*. Αθήνα: Μπότσης Αθ. Πέτρος.
12. Ντολντό, Φ. & Σεβερέν, Ζ. (2005). *Τα Ευαγγέλια και η πίστη. Ο κίνδυνος μιας ψυχαναλυτικής ματιάς*. Μτφρ. Ε. Κούκη. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
13. Σαχάρωφ, αρχιμ. Σωφρόνιος (1996). *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί. Έσσεξ Αγγλίας*: Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου.
14. Σμέμαν, Α. (2003). *Πάτερ ημών*. Μτφρ. Ι. Λάμπας. Αθήνα: Μαΐστρος.
15. Στανιλοάε, π. Δ. *Προσευχή και ελευθερία*. Μτφρ. Β.Αργυριάδης. Αθήνα: Εν πλω.

2.4 ΓΙΟΡΤΗ (4^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εξηγούν το περιεχόμενο του εορτασμού στην Ορθόδοξη Εκκλησία, - αναλύουν τις ποικίλες διαστάσεις των θρησκευτικών γιορτών, - αξιολογούν τις ποικίλες εορταστικές εκφράσεις της λαϊκής θρησκευτικότητας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία της αργίας και της θεολογικής διάστασης της γιορτής στην Ορθόδοξη Εκκλησία. - Εμβάθυνση στις ποικίλες διαστάσεις των θρησκευτικών γιορτών. - Αξιολόγηση των εκφράσεων της λαϊκής θρησκευτικότητας με κριτήριο το θεολογικό νόημα της γιορτής.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Η σημασία της γιορτής στην προσωπική και κοινωνική ζωή των μαθητών/ μαθητριών.

- «Ιδεοθύελλα»: Γράφεται στον πίνακα η λ. «γιορτή» ή η φράση του Δημόκριτου: «Βίος ανεόρταστος μακρά οδός απανδόχευτος» (μτφρ: μια ζωή χωρίς γιορτές είναι σαν ένας μακρύς δρόμος χωρίς πανδοχείο). Καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να εκφράσουν μονολεκτικά συναισθήματα και σκέψεις, που καταγράφονται στον πίνακα.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Σύνταξη πρόσκλησης (παραλλαγή του «Σύνταξη κειμένων»)»: Οι μαθητές/μαθήτριες σε ομάδες καλούνται να δημιουργήσουν εικονικά (σε διαδικτυακή εφαρμογή κοινωνικής δικτύωσης) μια εκδήλωση. Αν χρειάζεται, δίνονται επικουρικά ερωτήσεις, π.χ. Τι θα γιορτάσετε; Ποιο είναι το πρόγραμμα της γιορτής; Ποιους θα καλέσετε; Στο τέλος, τίθεται η ερώτηση: πώς νιώσατε κατά την οργάνωση της γιορτής;

Νοηματοδοτώντας:

Ο εορτασμός σε εβδομαδιαία και ετήσια βάση στην Ορθόδοξη Εκκλησία.

- «Ομαδοσυνεργασία - Ημερολόγιο»: Κατασκευή ετήσιου ημερολογίου τοίχου. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει από 2 μήνες, στους οποίους επισημαίνει τις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, με βάση ένα θρησκευτικό ημερολόγιο που τους παρέχεται (σε φωτοτυπία, μόνον οι μήνες που ενδιαφέρουν κάθε ομάδα). - Ακολουθεί συζήτηση με άξονα τις ερωτήσεις: Με ποια κριτήρια επιλέξατε τις γιορτές του ημερολογίου σας; Ποιους τιμά η Εκκλησία στις γιορτές; (Χριστό, Θεοτόκο, Αγίους/Αγίες, θαυμαστά γεγονότα). Για ποιο λόγο νομίζετε ότι το ημερολόγιο είναι γεμάτο με γιορτές; Επικουρικά μπορεί να δοθεί ένα κείμενο για το θεολογικό νόημα της γιορτής και τον καθαγιασμό του χρόνου (Φουντούλης, 1993, Μπασιούδης, 2011) και να χρησιμοποιηθεί προηγούμενη γνώση.
- Εναλλακτικά:
«Λεξοσαλάτα»: Δίνονται καρτέλες με διάφορες χριστιανικές γιορτές. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να τις ταξινομήσουν ανάλογα με το είδος τους (Χριστολογικές, Θεομητορικές, Αγίων, σταθερές, κινητές) και να συζητήσουν με βάση ένα κείμενο για το θεολογικό νόημα της γιορτής και τον καθαγιασμό του χρόνου (Φουντούλης, 1993, Μπασιούδης, 2011) την επίδραση των γιορτών στη ζωή τους, στο περιβάλλον τους και στην καθημερινή ζωή στην Ελλάδα.

Αναλύοντας:

Οι γιορτές στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στις άλλες χριστιανικές παραδόσεις και στις μονοθεϊστικές θρησκείες.

- «Ομαδοσυνεργασία - Ιστοεξερεύνηση μέσω διαδικτύου»: Οι μαθητές/ μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες και κάθε ομάδα αναλαμβάνει μία χριστιανική εκκλησία ή

δόγμα ή μία μονοθεϊστική θρησκεία. Αναζητά στο διαδίκτυο ημερολόγια με τις σημαντικότερες γιορτές της εκκλησίας, του δόγματος ή της θρησκείας που ανέλαβε και τις καταγράφει. Στη συνέχεια, αναζητά και συλλέγει (γραφτώς ή ηλεκτρονικά) πληροφορίες για κάθε γιορτή (βλ. για τον Ιουδαϊσμό, σχολικό βιβλίο Β΄ Λυκ, σ. 238, Καϊμάκης· για το Ισλάμ, Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003), καθώς και για την ημέρα αργίας κάθε θρησκείας. Ακολουθεί σύντομη παρουσίαση στην ολομέλεια (ή, χάριν συντομίας, ανάρτηση στην ιστοσελίδα του σχολείου).

- Εναλλακτικά:

«Σύγκριση κειμένων»: Δίνονται κείμενα για το νόημα της αργίας της Κυριακής (Χριστιανισμός), του Σαββάτου (Ιουδαϊσμός) (Φουντούλης, 1993 (Χριστιανισμός, Ιουδαϊσμός), Καϊμάκης] και της Παρασκευής (Ισλάμ) (Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003). Γίνεται σύγκριση των κειμένων εστιάζοντας στις λατρευτικές ανάγκες των μονοθεϊστικών θρησκειών και στις ανάγκες του ανθρώπου.

Εφαρμόζοντας:

Κριτική προσέγγιση της λαϊκής θρησκευτικότητας.

- «Ανάλυση Διαστάσεων: το πανηγύρι»: Γίνεται προβολή ηλεκτρονικής παρουσίασης, προετοιμασμένης από τον/την εκπαιδευτικό, με εικόνες από ένα θρησκευτικό πανηγύρι (πρόγραμμα της πανηγύρεως από έναν ναό, λιτανεία της εικόνας, παζάρι έξω από τον ναό, χοροί, τραγούδια, φαγοπότι κ.τ.λ.) ή ενός ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ με το ίδιο θέμα. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται καταρχήν να διακρίνουν σε δύο στήλες τα λαϊκά στοιχεία και τα θρησκευτικά στοιχεία της πανηγύρεως. Στη συνέχεια, επιχειρούν ανάλυση των διαστάσεων της (ουσιαστική, χωρική, χρονική, ποσοτική, ποιοτική). Ακολουθεί αξιολόγησή της.

- Εναλλακτικά:

«Ομαδοσυνεργασία - Μελέτη περίπτωσης»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνεται ένα θρησκευτικό έθιμο (π.χ. πασχαλινά, χριστουγεννιάτικα έθιμα) (π.χ. Μέγας, 2001, Μιχαήλ-Δέδες, 1961), για το οποίο επιχειρούν να διακρίνουν τις θρησκευτικές καταβολές και το νόημά του. Ακολουθεί κριτική αξιολόγηση της σημερινής πρακτικής του εθίμου (π.χ. πόση επίγνωση του θρησκευτικού νοήματος του εθίμου έχει ο σύγχρονος νέος/η σύγχρονη νέα; Ποια είναι τα κίνητρα που ωθούν έναν σύγχρονο νέο/μια σύγχρονη νέα να τηρήσουν το έθιμο; Φολκλόρ ή ουσία;)

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:

α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:

1. Α΄ Λυκείου ΔΕ 7:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3342/>

2. Β΄ Λυκείου ΔΕ 29, σ. 238:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13193/>

β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:

1. Φωτογραφίες από τον Εορτασμό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Παναγία Σουμελά),

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3335.>

2. Βίντεο: Έθιμα στη γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου στην Ελλάδα:

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3335.>

γ) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):

1. «Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου»: Γιορτές.

- Οπτικοακουστικό αρχείο ΕΡΤ:

<http://www.hpert-archives.gr/V3/public/main/index.aspx> (ποικίλα ντοκιμαντέρ με θέμα «πανηγύρι»).

- Ηθωγραφικά διηγήματα (π.χ. Παπαδιαμάντης).

- Ηθωγραφικά και λαογραφικά κείμενα (Μέγας, Μερακλής, Πολίτης)

- Σύγχρονες συζητήσεις για τη σημασία της γιορτής και αργίας από εφημερίδες, προκηρύξεις, σύγχρονα θεολογικά κείμενα.

- Ιωάννη Χρυσοστόμου, *Περί κενοδοξίας και όπως δει τους γονέας ανατρέφειν τα τέκνα*, *SChr*, (*Sources chrétiennes*) 188, 64-196.

- Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2006). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκόπηση*, Ακρίτας.

- Ζιάκας, Γρ. (2003). *Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία*. Θεσσαλονίκη: Κορνηλία Σφακιανάκη.

- Καϊμάκης, Δ. *Οι γιορτές του Ισραήλ*, Εισήγηση σε συνέδριο. Στον ιστότοπο της Εκκλησίας της Ελλάδος:

http://www.ecclesia.gr/greek/HolySynod/committees/liturgical/h_symposio_eisigisi5.html.

- Μέγας, Γ. Α. (2001). *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

- Μιχαήλ-Δέδες, Μ. (1961). *Γιορτές, Έθιμα και τα τραγούδια τους*. Αθήνα: Φιλιππότης.

- Μενούνος, Ι. Β. (2007⁸). *Κοσμά Αιτωλού Διδαχές και Βιογραφία*. Αθήνα: Ακρίτας, Διδαχή Γ, σ. 151, § 186.

- Μπασιούδης, Γ. πρωτ. (2011). *Ορθόδοξο εορτολόγιο και λειτουργική ζωή στη Γερμανία. Στο Συλλογ. Ποιμαντική της Ορθόδοξου Διασποράς. Τόμος προς τιμήν του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιταλίας και Μελίτης κ. Γενναδίου*, σ. 6.

[http://www.ortodossia.it/w/media/com_form2content/documents/c17/a560/f255/19.%20Mpasiudis.pdf]

- Φουντούλης, Ι. (1993). *Λειτουργική Α΄. Εισαγωγή στη Θεία Λατρεία*. Θεσσαλονίκη, σ. 112-118.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Καραγιάννης, Χ. (2013), *Αρχαιολογία και Θεσμολογία του Βιβλικού Ισραήλ*, Αθήνα: Έννοια.
2. Νικολαΐδης, Α. (2002). *Η κοινωνική δυναμική των εορτών: Κοινωνική προσέγγιση του ορθόδοξου εκκλησιαστικού εορτολογίου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
3. Σμέμαν, Α. (1997). *Εορτολόγιο: Ετήσιος εκκλησιαστικός κύκλος*. Μτφρ. Ι. Ροϊλίδης. Αθήνα: Ακρίτας.
4. Φίλιας, Γ. (2002). *Οι θεομητορικές εορτές στη λατρεία της εκκλησίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
5. Χαρκιολάκης, Ι. (Μητρ. Προικοννήσου) (2012). *Γιορτές στη Βασιλεύουσα*. Αθήνα: Δομή-Αρχονταρίκι.

2.5 ΣΩΤΗΡΙΑ (5^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/μαθήτριες να: <ul style="list-style-type: none"> - εντοπίζουν το περιεχόμενο της σωτηρίας στον Χριστιανισμό, - συσχετίζουν τη σωτηρία με την αγάπη του Θεού στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, - ελέγχουν με θρησκευτικά κριτήρια την παρουσία σωτήρων στη σύγχρονη ζωή.	<ul style="list-style-type: none"> - Παρουσίαση του περιεχομένου της σωτηρίας στον Χριστιανισμό. - Σύνδεση της αγάπης του Θεού με τη σωτηρία των ανθρώπων στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση. - Άσκηση κριτικής στην παρουσία σωτήρων στη σύγχρονη ζωή με θρησκευτικά κριτήρια.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Ιστορίες «σωτηρίας» από την ιστορία και την καθημερινή ζωή.

- «Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να αφηγηθούν ένα περιστατικό «σωτηρίας» δικό τους ή κάποιου κοντινού τους ανθρώπου. Στο τέλος, ανακοινώνουν στην ολομέλεια το είδος της «σωτηρίας» που άκουσαν από τον συμμαθητή/τη συμμαθήτριά τους («σωτηρία» από κοινωνική κατακραυγή/φυσικό κίνδυνο, αρρώστια, θάνατο κ.λπ.).
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking): Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι»: Προβολή έργου τέχνης ή φωτογραφίας με θέμα την καταστροφή, τον κίνδυνο, τη σωτηρία..

Νοηματοδοτώντας:

Απαντήσεις της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης και άλλων χριστιανικών παραδόσεων και θρησκειών για τη σωτηρία.

- «Ομαδοσυνεργασία – Δημιουργία αφίσας/διαφήμισης (παραλλαγή του «Graffiti»)»: Μοιράζονται στις ομάδες των μαθητών/μαθητριών χαρακτηριστικά κείμενα περί σωτηρίας από διάφορες θρησκείες και χριστιανικές ομολογίες (Άγ. Νεκτάριος, Γαλίτης, Ματσούκας 1996, Τσελεγγίδης, 2012, Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003). Οι μαθητές φτιάχνουν μια “προωθητική ” αφίσα ή ένα ραδιοφωνικό σποτάκι με θέμα: «Η σωτηρία στον...».
- Εναλλακτικά:
«Η τροχιά της μάθησης»: Οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν πολυτροπικά κείμενα και συμπληρώνουν φυλλάδιο με ερωτήσεις, όπως:
Ποια είναι η έννοια της σωτηρίας σε θρησκευτικό / μεταφυσικό / ανθρωπολογικό πλαίσιο; Οι θρησκείες δίνουν απάντηση στο ερώτημα της σωτηρίας; (Γιαννουλάτος, 2006, Ζιάκας, 2003) Τι σημαίνουν οι θεμελιώδεις έννοιες της χριστιανικής ανθρωπολογίας και σωτηριολογίας και οι βασικοί όροι: Πτώση, Πρωτευαγγέλιο, Σχέδιο Θείας Οικονομίας, Εσχατολογική προοπτική (Εσχατα) (π.χ. Ματσούκας, 1996, Ware, 2001,).

Αναλύοντας:

Διαφορετικές θεωρήσεις σωτηρίας στη χριστιανική παράδοση και η σύνδεσή τους με τον Θεό.

- «Ομαδοσυνεργασία - Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking): Συνδέοντας, Επεκτείνοντας, Προκαλώντας -»: Δίνονται/Προβάλλονται εικόνες της μέλλουσας κρίσης, ανατολικές και δυτικές. Συζητούνται θέματα όπως: συλλογική σωτηρία, ατομική σωτηρία, σωτηρία με την πίστη, σωτηρία με τα έργα, σώζει ο νόμος, σώζει η χάρη.
- Εναλλακτικά:
«Αφήγηση» και «Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο»: Διαβάζεται η ιστορία του Ντοστογιέφσκι: «Το Κρεμμυδάκι» (από τους Αδελφούς Καραμάζοφ)]. Συζητούνται και τα ερωτήματα: Ποιος αποφασίζει το αν θα σωθούμε ή όχι; Σωζόμαστε μόνοι/μόνες μας; κ.λπ.

Εφαρμόζοντας:

Η χρήση της έννοιας «σωτηρία» στην τρέχουσα επικαιρότητα και η θεολογική σημασιοδότησή της.

- «Ομαδοσυνεργασία – Σκέψου, Συζήτησε, Γράψε, Μοιράσου (TWPS)»: Με αφορμή άρθρα από τον σύγχρονο τύπο (έντυπο και ηλεκτρονικό που αναφέρονται στη «σωτηρία» από πολιτικές, οικονομικές, φυσικές κ.λπ. καταστροφές, οι μαθητές/μαθήτριες γράφουν μια ανοιχτή επιστολή στους ηγέτες των κρατών αρχίζοντας με τη φράση: «Δεν ξέρετε, κυρίες και κύριοι, καλά τι σημαίνει σωτηρία!»
- Εναλλακτικά: «Επιβραδυνόμενη θεώρηση» και «Επ' αυτού θα είχα να πω»»: Διαβάζονται (ή ακούγονται σε απαγγελία Λυδίας Κονιόρδου) επιλεγμένα αποσπάσματα από το έργο *Κρητικός* του Δ. Σολωμού με το μοτίβο της επιβραδυνόμενης θεώρησης. Στη συνέχεια, καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να τοποθετηθούν [Σημ. το συγκεκριμένο κείμενο ενδιαφέρει ιδιαίτερα, διότι αναφέρεται σε τρία επίπεδα σωτηρίας: ατόμου, πατρίδας και μεταφυσικό].

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
- α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
  1. Νεοελληνική Λογοτεχνία (Γ' Γενικού Λυκείου - Θεωρητικής Κατεύθυνσης - Θετικής Κατεύθυνσης επιλογής) (Δ. Σολωμού, *Ο Κρητικός*):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C132/638/4102,18785/>
  2. Θρησκευτικά Β' Λυκείου ΔΕ 29 (Ιουδαϊσμός):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13193/>
  3. Θρησκευτικά Β' Λυκείου ΔΕ 32 (Ινδουϊσμός Α'): <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3245,13196/>
- β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
  1. Συλλογή φωτογραφιών: Δευτέρα Παρουσία,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7343>.
- Βασικές πηγές από την Αγία Γραφή (π.χ Ψαλμ 62,2, Ιω 10, 9, Πραξ 13,23, Ρωμ 4, 25, Ρωμ 10, 4. 10, Β Θεσ 2, 14, Αποκ 7, 10) και από ιερά κείμενα άλλων θρησκειών.
- Δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο με θέμα τη σωτηρία, ως μεταφορά σε πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο αλλά και ως κυριολεξία.
- Οπτικοακουστικό υλικό από το αρχείο της ΕΡΤ: Δελτίο Ειδήσεων NET, Κυριακή, 17 Οκτωβρίου 2010, 21:00:00 [ΧΙΛΗ, ΤΕΛΕΤΗ ΜΝΗΜΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΟΡΥΧΩΝ].
- Έργα τέχνης, π.χ.:
  1. Ευγένιος Ντελακρουά, πίνακες από την ελληνική επανάσταση.
  2. Πάμπλο Πικάσσο, *Γκουέρνικα*.
  3. Έντβαρτ Μουνκ, *Η Κραυγή*.
- Έργα με θρησκευτική σημασία:
  1. Rosso Fiorentino Giovanni Battista di Jacopo (1494 - 1540), *Αλληγορία της Σωτηρίας με την Παρθένο, το παιδί Ιησού, την Αγία Ελισάβετ και τον Ιωάννη τον Βαπτιστή*.
  2. El Greco, *Η Λατρεία του Ονόματος του Ιησού*.
  3. Viktor Vasnetsov, *Ημέρα της Κρίσεως*, Ρωσία, 1904 μ.Χ.
  4. Viktor Vasnetsov, *Άγαλλιάσθε δίκαιοι, έν Κυρίω*. (Ψαλμ. 32).

5. Με θέμα «Η Τελική κρίση» έργα δυτικών ζωγράφων όπως, Jean Cousin ο νεότερος, Giotto, Hans Memling, Stefan Lochner, Hieronymus Bosch, Μιχαήλ Άγγελος κ. ά.
- Εικόνες από τη Δευτέρα Παρουσία, π.χ.:
  1. Γεώργιος Κλόντζας, τέλη 16ου αιώνα μ.Χ.
  2. Φραγκιάς Καβερτζάς, 1640 - 1641 μ.Χ.
  3. «Η Δευτέρα Παρουσία», φορητή εικόνα, έργο του 17ου αιώνα, από τη Μονή Αγίου Παντελεήμονος του Νομού Ηρακλείου.
- Ποίηση:
  1. Ράινερ Μαρία Ρίλκε, *Η Δευτέρα Παρουσία. Από το Σημειωματάριο ενός μοναχού.*
  2. Διονύσιος Σολωμός, *Κρητικός* (Φυσική και μεταφυσική σωτηρία). (Υπάρχει και στο διαδίκτυο σε απαγγελία Λυδίας Κονιόρδου).
- Πεζογραφία:
  1. Ντοστογιέφσκι, Φ. (2011). «Το κρεμμυδάκι». Στο *Αδελφοί Καραμάζοφ*. Μτφρ. Ε. Μπακοπούλου. Αθήνα: Ίνδικτος, σσ. 685-687.
- Θεολογία:
  1. Ware, K. (2001). *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 413-417.
  2. Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως (2011). *Γνώθι σαυτόν. Κείμενα αυτογνωσίας*. Αθήνα: Άθως.
  3. Γαλίτης, Γ. (2006). Αποκάλυψη και Εκκλησία. Εισηγήσεις στο Θεολογικό Συνέδριο της Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, Πύργος: Ι. Μητροπόλεως Ηλείας, σελ. 56-70 (http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?contents=ecclesia_kosmos/contents_texts.asp&main=EK_texts&file=6.htm).
  4. Κωνσταντίνου, Μ. Πτώση και σωτηρία:
<http://users.auth.gr/mkon/PDF/FALL%20&%20SALVATION.pdf>

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Hainthaler T. και F. Mali (Επιμ.), (2014). *Für uns und für unser Heil: Soteriologie in Ost und West*. Wiener PatristischeTagungen VI. Βιέννη: Pro Oriente, 2014 [Με συμμετοχές πολλών Ορθοδόξων θεολόγων].
2. Αντωνόπουλος, Β. (2008). *Από τη Γη της Επαγγελίας στη Βασιλεία των Ουρανών: Ο Αβραάμ στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο*, Αθήνα: Μαΐστρος.
3. Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2006). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκόπηση*, Ακρίτας.
4. Ζιάκας, Γρ. (³2003). *Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία*. Θεσσαλονίκη: Κορνηλία Σφακιανάκη.
5. Ιβάν του Βάλαμο, Γέρων (2010). *Πνευματικές Διδαχές*. Μτφρ. Κ. Δρόσου. Αθήνα: Μαΐστρος.
6. Ιωάννης της Κρονστένδης, Άγιος (2012). *Εκκλησία η κιβωτός της σωτηρίας και η μακαριότητα των Αγίων*. Μτφρ. Π. Μπότσης. Αθήνα: Πέτρος Μπότσης.

7. Ματσούκας, Ν. (1996). *Δογματική και Συμβολική Θεολογία*, τόμ. 1-3. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
8. Νέλλας, Π. (2011). *Η περί δικαίωσης διδασκαλία Νικολάου του Καβάσιλα: Συμβολή εις την ορθόδοξον σωτηριολογίαν*. Αθήνα: Αρμός.
9. Ντοστογιέφσκι, Φ. (2011). *Αδελφοί Καραμάζοφ*. Μτφρ. Ε. Μπακοπούλου. Αθήνα: Ίνδικτος.
10. Παπαθανασίου, π. Κ. (2010). *Το γεγονός της σωτηρίας στην Ιωάννεια θεολογία: Ευαγγέλιο, Επιστολές, Αποκάλυψη*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
11. Τσανανάς, Γ. Α. (2^η1980). *Ελπίδα, διακονία και σωτηρία: Δυναμικότητα και στράτευση του Χριστιανισμού σήμερα*, Αθήνα: Μήνυμα.
12. Τσελεγγίδης, Δ. (2012). *Σωτηριολογία Δυτικού Χριστιανισμού*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.

Θ.Ε. 3 ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

(Εκκλησία, Ευχαριστία, ενότητα, ταυτότητα, όρια/νόμος)

3.1 ΕΚΚΛΗΣΙΑ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - διατυπώνουν συλλογισμούς για την Εκκλησία με βάση το σχετικό άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως, - ταυτοποιούν κοινοτικά στοιχεία στους τρόπους έκφρασης (σύμβολα, εικόνες) και λειτουργίας της Εκκλησίας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Προσδιορισμός της έννοιας «Εκκλησία» και του περιεχομένου της με βάση την ερμηνεία του άρθρου της Πίστεως «Εις Μίαν, Αγίαν, Καθολικήν και Αποστολικήν...». - Συσχέτιση συμβόλων και εικόνων με τον κοινοτικό τρόπο λειτουργίας της Εκκλησίας.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Η Εκκλησία και τα εκκλησιαστικά σύμβολα.

- «Ομαδοσυνεργασία –Εννοιολογικός χάρτης»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Σε κάθε ομάδα δίνεται φωτοτυπία με τη λέξη «εκκλησία» και την ετυμολογία της γραμμένες στο κέντρο, και εικόνες-σύμβολα της Εκκλησίας περιφερειακά (π.χ. ναυς, άμπελος). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να γράψουν κάτω από τη λ. εκκλησία συνειρμούς που τους γεννά η λέξη και η ετυμολογία της

(π.χ. έκκληση, πρόσκληση, εκκλησία του Δήμου, κ.ο.κ.). Στη συνέχεια, καλούνται να συνδέσουν τη λ. εκκλησία με μια εικόνα-σύμβολό της που τους αρέσει περισσότερο και να δικαιολογήσουν την επιλογή τους (γραπτώς κάτω από το σύμβολο). Ακολουθεί παρουσίαση στην ολομέλεια.

- **Εναλλακτικά:**

«Ομαδοσυνεργασία – Έντεχνος συλλογισμός: Συνδέοντας, Επεκτείνοντας, Προκαλώντας»: Προβάλλονται (ή μοιράζονται) φωτογραφίες με σύμβολα της εκκλησίας (ναυς, άμπελος, άγκυρα, το χριστόγραμμα, η λέξη ΙΧΘΥΣ, ο καλός ποιμήν, κ.ά.), σε συνδυασμό με σχετικά αγιογραφικά (π.χ. Ιω 10, 11. 14-15. Ιω 15, 5, Εβρ 6, 18β-19) ή άλλα κείμενα (σχολικό βιβλίο Γ΄ Γυμνασίου, ΔΕ10). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να αντιστοιχίσουν τα κείμενα με τα σύμβολα απαντώντας στις ερωτήσεις του προτεινόμενου μοτίβου.

Εφαρμόζοντας:

Η Εκκλησία ως λατρευτική κοινότητα.

- «Θετικό - Αρνητικό»: Διαβάζονται ενδεικτικές φράσεις, που αφορούν τον πιστό χριστιανό/την πιστή χριστιανή και καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να αναλάβουν αυτόν τον ρόλο και να «πάρουν θέση προς τον θετικό ή αρνητικό πόλο και να δικαιολογούν τη στάση τους. Προτεινόμενες φράσεις: Όταν πηγαίνω εκκλησία νιώθω άνετα-Δεν χρειάζομαι την εκκλησία: μπορώ να αναπτύξω μόνος/μόνη μου την πνευματικότητά μου στο σπίτι μου- Στην εκκλησία βρίσκω πραγματικό καταφύγιο, τόπο όπου ηρεμώ και βρίσκω τον πνευματικό εαυτό μου- Στην εκκλησία όλοι με κρίνουν και μου λένε τι και πώς να το κάνω- Στην εκκλησία συναντιέμαι με τους φίλους μου- Στην εκκλησία είμαστε μια λατρευτική κοινότητα- Στην εκκλησία συγχρωτιζόμαστε με ανθρώπους σαν κι εμάς- Είναι ωραίο να προσευχόμαστε μαζί κ.ο.κ.

- **Εναλλακτικά:**

«Ακούγοντας/διαβάζοντας δύο επί δύο (παραλλαγή του δέκα επί δύο)»: «(Πάλιν άμην λέγω ύμιν ότι εάν δύο ύμων συμφωνήσωσιν επί τής γής περι παντός πράγατος ού εάν αίτήσωνται, γενήσεται αύτοις παρά τοῦ πατρός μου τοῦ έν ούρανοῖς.) οὔ γάρ είσι δύο ή τρεῖς συνηγμένοι είς τό έμόν όνομα, εκεί είμι έν μέσω αύτῶν» (Μτ 18, 19-20) και «Καί ίδού έγώ μεθ' ύμῶν είμι πάσας τάς ήμέρας έως τής συντελείας τοῦ αίῶνος» (Μτ 28, 20). Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν (ή διαβάζουν) τη φράση και σημειώνουν δύο λέξεις που συνδέουν με το νόημα του ειρμού/της φράσης. Ακολουθεί ερμηνεία (Κυπριανός Καρθαγένης, Αλ. Σμέμαν, Κ. Ware) και σύντομη συζήτηση. Επαναλαμβάνεται η διαδικασία.

Διερευνώντας:

Χαρακτηριστικά της πρώτης Εκκλησίας.

- «Ομαδοσυνεργασία -Διήγηση βιβλικού κειμένου από άλλη προοπτική»: Δίνονται τα χωρία Πραξ 2, 42-47 και 4, 32-37 και απόσπασμα από την επιστολή Προς Διόγνητον. Οι μαθητές/μαθήτριες σε ομάδες επιχειρούν να διηγηθούν το ίδιο βιβλικό περιεχόμενο από την οπτική ενός ενδεούς χριστιανού της πρώτης κοινότητας (ενδεχομένως, εκφράζοντας και τα συναισθήματά του). Στη συνέχεια, διαβάζεται σε ολομέλεια απόσπασμα από την 1^η Απολογία του Ιουστίνου και συγκρίνεται με όσα έγραψαν.
- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Συνδέοντας, Επεκτείνοντας, Προκαλώντας»: Γίνεται προβολή παρουσίασης με φωτογραφίες και κατόψεις του πρώτου ευκτήριου οίκου της Δούρας Ευρωπού και δίνονται σχετικές πληροφορίες (ή οι μαθητές/μαθήτριες αναζητούν εικόνες και σχεδιαγράμματα στο διαδίκτυο για τη Δούρα Ευρωπό). Οι μαθητές/μαθήτριες παρατηρούν προσεκτικά την αρχιτεκτονική και ιδίως τους χώρους που προβλέπονται για ποικίλες δραστηριότητες (π.χ. βαπτιστήριο σε όροφο, αυλή, διδασκαλείο, κύριο χώρο λατρείας). Συνδέουν τις νέες πληροφορίες με ό,τι ήδη γνωρίζουν, επεκτείνουν τη σκέψη τους σε νέες κατευθύνσεις και διατυπώνουν ενδεχομένως νέες ερωτήσεις, αναζητήσεις. (Το κεντρικό θέμα είναι ο τρόπος λειτουργίας της εκκλησιαστικής κοινότητας).

Αναπλαισιώνοντας:

Η Εκκλησία στο Σύμβολο της Πίστεως.

- «Ομαδοσυνεργασία - Χάρτης εννοιών»: Μέσα από πατερικό (Κύριλλος Ιεροσολύμων, Ι. Χρυσόστομος) ή θεολογικό κείμενο (Wage, 2001, Παπαθανασίου, 2009) που αναφέρεται στους τέσσερις όρους του Συμβόλου της Πίστεως για την Εκκλησία («Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική») και τα σχετικά βιβλικά χωρία (Κολ 1,18, Εφ 5,25-27, Μκ 16, 15, Εβρ 3,1, Εφ 2,20 κ.ά.) οι μαθητές/μαθήτριες κατασκευάζουν έναν εννοιολογικό χάρτη, εξηγώντας σύντομα κάτω από κάθε όρο τη σημασία του.
- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Ερμηνεία και αιτιολόγηση»: Δίνεται/Προβάλλεται η βυζαντινή εικόνα της Πεντηκοστής και το άρθρο 9 του Συμβόλου της Πίστεως. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να συνδυάσουν εικόνα και κείμενο, και να δώσουν μια αιτιολογημένη ερμηνεία και των δύο. (Επικουρικά θα μπορούσαν να δοθούν και κάποια σχετικά βιβλικά χωρία, π.χ. Κολ 1,18, Εφ 5,25-27, Μκ 16, 15, Εβρ 3,1, Εφ 2,20).

Αξιολογώντας:

Η Εκκλησία σήμερα.

- «Στο σκοινί της μπουγάδας (παραλλαγή)»: Καταγράφεται στον πίνακα η ερώτηση: «Τι θα απαντούσατε αν σας έλεγαν: “Δεν χρειαζόμαστε την εκκλησία”;». Κάθε μαθητής/μαθήτρια γράφει την απάντησή του/της με σύντομη επιχειρηματολογία σε αυτοκόλλητο χαρτάκι και το κολλάει στον πίνακα, διαβάζοντάς το στην ολομέλεια. Οι απαντήσεις χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, υπέρ και κατά της άποψης. Ακολουθεί συζήτηση με επιχειρήματα.
- Εναλλακτικά:
  - «Σύγκριση κειμένων»: Δίνονται δύο κείμενα· το ένα είναι του Διονυσίου Αλεξανδρείας για τη δράση των χριστιανών σε επιδημία πανώλης, και το άλλο είναι ο ετήσιος απολογισμός της Εκκλησίας της Ελλάδος για το φιλανθρωπικό της έργο. (Εναλλακτικά, αν υπάρχει δυνατότητα, για πληρέστερη πληροφόρηση, θα μπορούσε να γίνει αναζήτηση στην ιστοσελίδα της Εκκλησίας της Ελλάδος, «Κοινωνικό έργο»). Οι μαθητές/μαθήτριες συγκρίνουν τα κείμενα και επισημαίνουν τις ιδιαιτερότητες, τις ομοιότητες και τις διαφορές τους.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
    1. Γ΄ Γυμνασίου ΔΕ 2:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3327,13416/>
    2. Γ΄ Γυμνασίου ΔΕ 3:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3328,13417/>
    3. Γ΄ Γυμνασίου ΔΕ 4:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3328,13418/>
    4. Γ΄ Γυμνασίου ΔΕ 10:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3329,13423/>
    5. Γ΄ Γυμνασίου ΔΕ 14 (Το «Σύμβολο της Πίστεως»):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3330,13428/>
    6. Γ΄ Λυκείου ΔΕ 24 (απόσπασμα από την Επιστολή προς Διόγνητον):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4011/>
  - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
    1. Συλλογή εικόνων: Συμβολικές απεικονίσεις με θρησκευτικό περιεχόμενο,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/1095>.

2. Συλλογή εικόνων: Παραστάσεις σε κατακόμβες,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4478>.
  3. Συλλογή φωτογραφιών: Κατακόμβες στην Ιταλία,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/1097>
  4. Συλλογή εικόνων: Πεντηκοστή:
<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/4637>
  5. Συλλογή εικόνων: Πεντηκοστή (μεικτή τέχνη):
<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/1072>γ) Εκπαιδευτικά λογισμικά
ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):
«Θρησκευτικά Α', Β', Γ' Γυμνασίου» (2007).
- Χωρία από την Καινή Διαθήκη:
  - Κολ 1,18, Ιω 10,16, Ιω 3, 29, Εφ 5,25-27, Α Κορ 1,2, Β Κορ 1,1, Εφ 2,17-18, Ιω 10,16, Μκ 16, 15, Εβρ 3,1, Πραξ 2,42, Εφ 2,20, Αποκ 21, 14., κ.λπ. [].
  - Προς Διόγνητον επιστολή, όλο το πρωτότυπο κείμενο:
https://el.wikisource.org/wiki/%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CF%AE_%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%82_%CE%94%CE%B9%CF%8C%CE%B3%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%BF%CE%BD
  - Ιστοσελίδα της Εκκλησίας της Ελλάδος, «Κοινωνικό έργο»:
<http://www.ecclesia.gr/greek/koinonia/koinonia.asp>
  - Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, «Το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδος σήμερα» (φυλλάδιο *Προς τον λαό*, Ιούνιος 2016):
<http://www.apostoliki-diakonia.gr/pdf/ProsToLao2016.pdf> [Το ίδιο και στο περιοδικό «Εκκλησία», τ. 5 (Μάιος 2016), σ. 491:
(<http://www.ecclesia.gr/greek/press/ekklisia/index.asp> , και στην ιστοσελίδα της Συνοδικής Επιτροπής Κοινωνικής Πρόνοιας και Ευποιΐας (<http://sekpe.org/>)].
  - Ware, Κάλλιστος (2001³). *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 378-417 («Η Εκκλησία του Θεού», ιδιαιτ. σ. 382), 484-491.
  - Θεοδώρου, Ευ. (1982). *Ανθολόγιο Πατερικών Κειμένων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, (ψηφιοποιημένο από το ΙΕΠ), σ. 28-33, 82-87 (Ιουστίνος, Διονύσιος Αλεξανδρείας, Χρυσόστομος, Κύριλλος Ιεροσολύμων): <http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/browse/index.html?q=%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CE%BF%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%B9%CE%BF+%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD+%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CF%89%CE%BD+1982> .
  - Ιωσήφ, Δ. (2004). Δούρα-Ευρωπός. Η πρωιμότερη χριστιανική Εκκλησία. Στο περιοδ. Αρχαιολογία & Τέχνες, τ. 92, σ. 99-103: <http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/92-12.pdf>
  - Κυπριανού Καρθαγένης, *De Catholicae Ecclesiae Unitate*. Μτφρ. από τα λατινικά Κων. Ν. Δρατσέλλας. Στο έργο Βιβλιοθήκη Λατίνων Εκκλησιαστικών Πατέρων των πρώτων αιώνων, τ. 1ος, Αθήναι 1968, σελ. 40-41:
http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=patr&NF=1&main=texts&file=10.htm

- Παπαθανασίου, Θ. (2009). *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται*, Αθήνα: Εν πλω, σ. 28-30.
- Σμέμαν, Αλ. Η Ανάληψη του Κυρίου. Στο <http://www.katafigi.gr/2016/06/962016.html>
- Ψηφιδωτό από το Καθολικό της Ι. Μ. Οσίου Λουκά Βοιωτίας (του 11ου αι.) (Πεντηκοστή): [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hosios_Loukas_Katholikon_\(sanctuary_vault\) - Pentecost_02.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hosios_Loukas_Katholikon_(sanctuary_vault) - Pentecost_02.jpg)
- Εικόνες για Εκκλησία: Ναυς, άμπελος κ.ά. σύμβολα.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Θερμός, π. Β. (2005). *Από πού πάνε για την Εκκλησία: Ένας διάλογος*. Αθήνα: Μαΐστρος.
2. Θερμός, π. Β. (2005). *Εκκλησία και νέοι χωρίς αερόσακο*. Αθήνα: Μαΐστρος.
3. Ζηζιούλας, Ι, Μητρ. Περγάμου. (2016). *Έργα Α' Εκκλησιολογικά Μελετήματα*. Αθήνα: Δόμος.
4. Κλεμάν, Ο. (2004). *Οι καιροί που καλούν την Εκκλησία*. Μτφρ. Κ. Σπαθαράκης. Αθήνα: Μαΐστρος.
5. Σμέμαν, Α. (1993). *Η αποστολή της Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο*. Μτφρ. Ι. Ροηλίδης. Αθήνα: Ακρίτας.
6. Σμέμαν, Α. (1998). *Πιστεύω*. Μτφρ. Σ. Κομνηνός. Αθήνα: Ακρίτας.
7. Φλωρόφσκι, π. Γ. (1999). *Το Σώμα του Ζώντος Χριστού*. Μτφρ. Ι.Κ. Παπαδόπουλος. Αθήνα: Αρμός.

3.2 ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ (2^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - διακρίνουν τη Θεία Ευχαριστία ως βασικό στοιχείο συγκρότησης της Εκκλησίας, - ερμηνεύουν τη Θεία Ευχαριστία ως θυσία και αναφορά, - εξετάζουν τη σχέση Ευχαριστίας και σύγχρονου κόσμου. 	<ul style="list-style-type: none"> - Σύνδεση της Θείας Ευχαριστίας με τη μυστηριακή σύναξη της Εκκλησίας. - Συσχέτιση της Θείας Ευχαριστίας με τη θυσία, την αναφορά και τη μεταμόρφωση του κόσμου.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Επίπεδα έκφρασης της ευχαριστίας στην ιστορία και στην καθημερινότητα.

- «Ιδεοθύελλα»: Δημιουργούνται τέσσερις στήλες στον πίνακα, όπου καταγράφονται οι απαντήσεις των μαθητών/μαθητριών σε κάθε ένα από τα παρακάτω ερωτήματα: Για ποιο λόγο οι άνθρωποι λένε «ευχαριστώ» σε κάποιον; Με ποιους τρόπους εκφράζουν την ευχαριστία τους οι άνθρωποι στους ανθρώπους; Για ποιο λόγο οι άνθρωποι λένε «ευχαριστώ» στον Θεό; Με ποιους τρόπους εκφράζουν την ευχαριστία τους οι άνθρωποι στον Θεό; (Παλιές και σύγχρονες συνήθειες).
- Εναλλακτικά:
«Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: «Ούδεις άγνωμονέστερος τοῦ εὐεργετηθέντος». Οι μαθητές/μαθήτριες συγκρίνουν το νόημα της ρήσης με τη βιβλική περικοπή των 10 Λεπρών (Λκ 17, 11-19). Καταγράφουν ανάλογες περιπτώσεις που τους έρχονται στον νου από την ιστορία (π.χ. εξοστρακισμός Αριστείδη, κώνειο στον Σωκράτη, φυλακή στον Κολοκοτρώνη κ.ά.), αλλά και την προσωπική τους εμπειρία.

Νοηματοδοτώντας:

Σταυρική θυσία, αναφορά, Θεία Ευχαριστία.

- «Σύγκριση κειμένων»: Οι μαθητές/μαθήτριες διαβάζουν αποσπάσματα από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη και τη Θεία Λειτουργία σχετικά με το νόημα της θυσίας προς τον Θεό και της θυσίας του Θεανθρώπου στον σταυρό (σε σύνδεση με τη Θεία Ευχαριστία). Εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές. [Σημείωση: Αντί να δοθούν αποσπάσματα του κειμένου της Θείας Ευχαριστίας, μπορούν να προβληθούν αποσπάσματα από βιντεοσκοπημένη Θ. Λειτουργία με υπότιτλους στη νέα ελληνική.]
- Εναλλακτικά:
«Πέντε π και ένα γ»: Οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν το συμβολισμό της Μεγάλης Εισόδου και την ευχή της Αναφοράς (π.χ. Καβάσιλας, Μάξιμος Ομολογητής, Διονύσιος, μητρ. Σερβίων και Κοζάνης) και αναλύουν το βαθύτερο νόημα της αναίμακτης θυσίας με βάση τα ερωτήματα του μοτίβου (Ποιο/Τι; Ποιος; Πού; Πότε; Πώς; Γιατί;).

Αναλύοντας:

Η Εκκλησία ως ευχαριστιακή σύναξη.

- «Ομαδοσυνεργασία – Παραγωγή κάρτας γνώσεων»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες και μελετούν καινοδιαθηκικά χωρία (π.χ. Λκ 22, 17-20, Α Κορ 10, 16· 11, 23-26. 28) και θεολογικά κείμενα με θέμα την ευχαριστιακή στάση/διάθεση του ανθρώπου απέναντι στον Θεό διαχρονικά (π.χ. Ζηζιούλας, Ψαριανός, Καψάνης, Clement Ol.). Στη συνέχεια, σε ένα φύλλο χαρτί γράφουν (στο κέντρο) τις λέξεις «Ευχαριστία-Θεία Ευχαριστία» και καλούνται να σημειώσουν και να συνδέσουν με την κεντρική έννοια ή/και μεταξύ τους τις πληροφορίες των κειμένων. Τους δίνονται επιπλέον τρεις χρονικοί άξονες [Πριν την Πτώση/ Εποχή του Χριστού (Μυστικός Δείπνος)/Πρώτοι χριστιανικοί χρόνοι/Σήμερα] προκειμένου να ομαδοποιήσουν καλύτερα το υλικό τους. Τα βασικά συμπεράσματα κοινοποιούνται στην ολομέλεια.

- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) - Σκεφτείτε, Αμφιβάλλετε, Εξερευνήστε»: Προβάλλεται/ Δίνεται σε φωτοτυπία ο πίνακας της Sister Corita Kent με τίτλο «God's not Dead. He's Bread» [ή τη βυζαντινή εικόνα της Θείας Κοινωνίας (με τον Χριστό να εικονίζεται μέσα στο Άγιο Ποτήριο)] σε συνδυασμό με τη λειτουργική φράση: «Τα σα εκ των σων σοι προσφέρομεν». Οι μαθητές/μαθήτριες εκφράζουν σκέψεις και αμφιβολίες, ακολουθώντας τις ερωτήσεις του μοτίβου. Στη συζήτηση μπορούν να τεθούν ερωτήματα, όπως: Γιατί προσφέρεται άρτος και οίνος στη Θεία Λειτουργία και όχι κάποιος φυσικός καρπός; Μπορεί να δοθεί και επιπλέον βοηθητικό υλικό [π.χ. *Βημόθυρο*, τχ. 2-3 (2010). Αφιέρωμα στο «Ψωμί των Ανθρώπων», Καβάσιλας (στο Παπαθανασίου, 2009) κ.ά.].

Εφαρμόζοντας:

Ο ευχαριστιακός τρόπος ζωής.

- «Παιχνίδι ρόλων» [εμπνευσμένο από τον αββά Δωρόθεο (το παράδειγμα του κύκλου), βλ. Μαντζαρίδης, 1991]: Διαβάζονται η Μεγάλη Εκτενής και τα Δίπτυχα της Αγίας Αναφοράς σε μεταγραφή στη δημοτική (της θ. Λειτουργίας του αγ. Ι. Χρυσοστόμου ή του Μ. Βασιλείου). Οι μαθητές/μαθήτριες παίρνουν από μία κάρτα με μία από τις κατηγορίες των ανθρώπων που αναφέρονται στις ευχές(π.χ. *όδοιποροῦντες, νοσοῦντες, αἰχμάλωτοι*, κ.λπ.). Ὁρθιοι/Ὀρθιες σχηματίζουν κύκλο γύρω από ένα θρανίο που παριστάνει το τραπέζι της «αγάπης». Στη μέση του τραπεζιού νοείται ο Χριστός. Καλούνται να περιγράψουν τι συμβαίνει με τις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς πλησιάζουν τον Χριστό, και να διατυπώσουν τους τρόπους σύνδεσης της Θείας Ευχαριστίας με την καθημερινή ζωή.
- Εναλλακτικά:
«Ίδεοθύελλα» Γράφεται στον πίνακα η φράση: «Θεία Ευχαριστία = μεταμόρφωση του ανθρώπου και του κόσμου». Οι μαθητές/μαθήτριες αναστοχάζονται όσα διάβασαν, άκουσαν, είδαν, ερεύνησαν κατά τη διάρκεια του δώρου και εκφράζουν με σύντομες φράσεις τα χαρακτηριστικά του ευχαριστιακού τρόπου ζωής, τις αλλαγές που συντελούνται στον άνθρωπο μέσα στη Θεία Ευχαριστία (π.χ. ευχαριστία, ευγνωμοσύνη, εμπιστοσύνη προς τον Θεό, αγάπη, αλληλεγγύη, προσφορά, «άνοιγμα» προς όλους και όλα, πνεύμα θυσίας, υπομονής, καρτερικότητας, κ.λπ.). Η δραστηριότητα λειτουργεί και ως αναστοχασμός.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
- α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
1. Α΄ Λυκείου ΔΕ 15, σ. 85, 87:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/898,3334/>
  2. Α΄ Λυκείου ΔΕ 45, σ. 223-224 (Μάξιμος Ομολογητής, *Μυσταγωγία*):
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/903,3371/>
- β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο» / Συλλογή εικόνων: Μυστικός Δείπνος:
1. <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7366> (ανατολική τεχνοτροπία).
  2. <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7367> (δυτική τεχνοτροπία).

γ) Εκπαιδευτικά λογισμικά ΥΠΟΠΑΙΘ και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):

1. «Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου», ΕΠΕΑΚ/έργα ΠΙ: Θεία Λειτουργία / Θεία Ευχαριστία & Ευχή Αναφοράς.

Καινή Διαθήκη: Λκ 17, 12-19 (Οι 10 λεπροί), Λκ 22, 14-20(Μυστικός Δείπνος).

- Αγιογραφικά χωρία σχετικά με τη θυσία (ενδεικτικά):

α) της Παλαιάς Διαθήκης : Γεν 4, 3-4, Αρ 15, 1-3, Λευϊτ 14, 1-7, Ψαλμ 69, 31-32· 51, 19,

β) της Καινής Διαθήκης: Μτ 9,13, Ρωμ 12, 1, Εβρ 9, 14. 26-28· 10, 5-14. 26· 13, 15-16, Εφ 2, 13· 5,2.

- Βιντεοσκοπημένη Θεία Λειτουργία με υπότιτλους στη νέα ελληνική (από το κανάλι «4Ε» σε συνεργασία με την oodegr.com (Η μετάφραση είναι του Μητρ. Σερβίων και Κοζάνης Διονυσίου (Ψαριανού):

<https://www.youtube.com/watch?v=yeES5MI7xIE>

- *Η Θεία Λειτουργία* [κείμενο και νεοελληνική μετάφραση του Μητρ. Σερβίων και Κοζάνης Διονυσίου (Ψαριανού)] σε ηλεκτρονική μορφή:

http://www.imks.gr/images/pdf/Iera_Keimena/leitoyrgia_ioannou_xrysostomou%20metafrasi.pdf (από την Ι. Μ. Κισάμου και Σελίνου)].

- Αγίου Νικόλαου Καβάσιλα, *Ερμηνεία της Θείας Λειτουργίας* (αποσπάσματα) [Πηγή: Ιερά Μονή Παρακλήτου:

http://www.imparaklitou.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=95: foni-ton-pateron-23&catid=78&Itemid=470 και

http://oodegr.co/oode/pateres1/nik_kavasilas/erm_theias_leit1.htm#_toc64]

- Ζηζιούλας, Ι. Μητρ. Περγάμου (2006). *Ευχαριστίας εξεμπλάριον: Ήτοι κείμενα εκκλησιολογικά και ευχαριστιακά*. Μέγαρο: Ευεργέτις, σ. 38-44

- Καψάνης, Γ. , προηγούμε. Ι. Μ. Οσ. Γρηγορίου (1982). Η ευχαριστιακή ζωή (ομιλία), στο <https://www.pemptousia.gr/2015/05/i-efcharistiaki-zoi-ston-paradiso/>

- Μαντζαρίδης, Γ. (1991). *Χριστιανική ηθική*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, σ. 217.

- Ψαριανός, Δ., Μητρ. Σερβίων και Κοζάνης (1986). *Η Θεία Λειτουργία*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία.

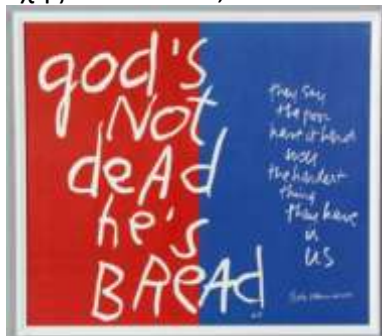
- Olivier, Clement (1997). «Η αλήθεια ελευθερώσει υμάς». Συνομιλώντας με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο Α΄. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 139.

- Αποσπάσματα από την υμνολογία και τις ευχές της λατρείας.

- Πινακούλας, π. Αντώνιος, *Ευχαριστία και Ηθική*, στο

<http://www.antifono.gr/portal/.../4518-pinakoylas-eyxaristia-kai-ithiki.html>.

- Έργο γραφιστικό της μοναχής Corita Kent, "God's not dead, he's bread":

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Βασιλειάδης, Π. (1994). Ευχαριστία ή Κάθαρση το κριτήριο της Ορθοδοξίας. *Σύναξη*, τ. 49, σσ. 53-72.
2. *Βημόθυρο*, τχ. 2-3 (2010). [αφιερωμένο στο «Ψωμί των Ανθρώπων», με πολυποίκιλο υλικό].
3. Γιαγκάζογλου, Σ. (2003). Ευχαριστία και άσκηση. Στο Συλλογ. *Σύναξις Ευχαριστίας: Χαριστήρια εις τιμήν του γέροντος Αιμιλιανού*. Αθήνα: Ίνδικτος - Ι.Μ. Σίμωνος Πέτρας, σσ. 335-364.
4. Γρηγόριος, Ιερομόναχος(2014) *Η Θεία Λειτουργία. Σχόλια* (5^η Βελτιωμένη Έκδοση). Άγιο Όρος: Ιερόν Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.
5. Δωρόθεος, Αββάς (2011). *Έργα Ασκητικά*. Αθήνα: Ετοιμασία (Ι.Μ. Αγ. Ιωάννου Καρέα).
6. Θεοδώρου, Ευ. (2009). Εκκλησιολογικές διαστάσεις της Ευχαριστιακής Θεολογίας. Στο *Θεολογία*, τχ. 4 (2009), σ. 45-75. Διατίθεται στο: http://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/material/2009_4_5_Theodorou.pdf
7. *Θεολογία*, τχ. 4 (2009). [αφιερωμένο στη «Θεία Ευχαριστία και Εκκλησία», στο διαδίκτυο: http://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/archive_all_0009.asp?etos=2009]
8. Ζηζιούλας, Ι. Μητρ. Περγάμου (1998). *Η κτίση ως ευχαριστία: Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της οικολογίας*. Αθήνα: Ακρίτας.
9. Ζηζιούλας, Ι. Μητρ. Περγάμου (1994). Ευχαριστία και Βασιλεία του Θεού (α' μέρος). *Σύναξη*, τ. 49, σσ. 7-18.
10. Θεόκριτοφ, Τζ. (2010). Η Κοσμολογία της Ευχαριστίας: Ένας γεωλόγος φωτίζει Άγνωστες Όψεις του Μυστηρίου των Μυστηρίων, *Βημόθυρο* 2-3, σσ. 72-76.
11. Σμέμαν, Α. (2009). *Ευχαριστία: Το μυστήριο της Βασιλείας*. Μτφρ. Ι. Ροηλίδης. Αθήνα: Ακρίτας.
12. Σμέμαν, Α. (2010). *Για να ζήσει ο κόσμος*. Μτφρ. Ζ. Λορεντζάτος. Αθήνα: Δόμος.
13. Φάρος, π. Φ. (2002). *Η Εκκλησία ως σκάνδαλο και ως σωτηρία*. Αθήνα: Αρμός.

3.3 ΕΝΟΤΗΤΑ (3^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/μαθήτριες να: - αναδεικνύουν διαστάσεις της ενότητας στη ζωή της χριστιανικής κοινότητας, - συνδυάζουν τη μυστηριακή ενότητα στην Εκκλησία με το αίτημα της ενότητας των ανθρώπων ολόκληρου του κόσμου.	- Ανάδειξη των διαστάσεων της ενότητας στη ζωή της Εκκλησίας και των μελών της. - Τεκμηρίωση της επίτευξης της ενότητας μέσω των μυστηρίων στην εκκλησιαστική κοινότητα. - Ανάλυση του οράματος της ενότητας των

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Μοναξιά / αποξένωση και συντροφικότητα.

- «Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Μοιράζονται διάφορες φωτογραφίες (μιας συναυλίας, ενός ποδοσφαιρικού αγώνα εθνικής ομάδας, μιας χαρούμενης οικογένειας γύρω από τραπέζι, κάποιων φίλων, κ.λπ.). Οι μαθητές/μαθήτριες επιλέγουν μια φωτογραφία και εκφράζουν εάν έχουν εμπειρίες από παρόμοιες καταστάσεις (με ερωτήματα όπως: πώς νιώθετε, τι σημασία έχει για σας η ομάδα, ο τραγουδιστής, η οικογένεια, οι φίλοι...). [Προαιρετικά μπορούν να γράφονται στον πίνακα τα συναισθήματα των μαθητών/μαθητριών, καθώς και η σημασία που έχει γι' αυτούς/αυτές η συντροφικότητα.] Στη συνέχεια, μοιράζονται φωτογραφίες με ανθρώπους μόνους, αποξενωμένους, περιθωριοποιημένους, και επαναλαμβάνεται η διαδικασία.
- Εναλλακτικά:
«Ακούγοντας: Τρία επί δύο (παραλλαγή του «Δέκα επί δύο»)»: Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν πρώτα ένα τραγούδι με θέμα τη μοναξιά (π.χ. *Eleanor Rigby*, των Beatles) και σημειώνουν τρία συναισθήματα ή σκέψεις τους. Στη συνέχεια, ακούν ένα τραγούδι για τη φιλία, τη συντροφικότητα (π.χ. *Ας κρατήσουν οι χοροί*, του Δ. Σαββόπουλου), και σημειώνουν άλλα τρία συναισθήματα ή σκέψεις. Στο τέλος, ανακοινώνουν ό,τι σημείωσαν στην ολομέλεια. Προαιρετικά, κάποιες λέξεις σημειώνονται στον πίνακα.

Εφαρμόζοντας:

Προκλήσεις και δυσκολίες ενότητας και η ευθύνη της θρησκείας.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι»: Προβάλλεται/Δίνεται σε φωτοτυπία ένας πίνακας ζωγραφικής ή σκίτσο που καυτηριάζει θέματα που απομακρύνουν τους ανθρώπους (π.χ. του Pawel Kuczynski). Οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στις ερωτήσεις του μοτίβου. Στο τέλος, προσπαθούν να απαντήσουν στην ερώτηση: «Τι θα έκανε ο πιστός/η πιστή μιας θρησκείας, αν ήταν «παρών»/«παρούσα» στη σκηνή που απεικονίζεται;».
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Πέντε π και ένα γ»: Γράφεται στον πίνακα η φράση «Ίνα πάντες ἕν ὄσιν» (μτφρ., *ώστε να είναι όλοι ένα*) και καλούνται οι μαθητές/μαθήτριες να τη διερευνήσουν σύμφωνα με τις ερωτήσεις του μοτίβου [Ποιος το είπε; (Σε ποιον;); Ποιο είναι το αίτημα; Πότε; Πού; Γιατί το είπε; Πώς μπορεί να γίνει πραγματικότητα (επισήμανση των δυσκολιών);]. Στη συνέχεια, δίνονται σε φωτοτυπία οι στίχοι του ευρύτερου χωρίου (Ιω 17, 20-23), καθώς και

όποιοι άλλοι σίχοι κρίνονται απαραίτητοι για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου.

Διερευνώντας:

Η ενότητα στην εκκλησιαστική κοινότητα μέσα από το Βάπτισμα και την Ευχαριστία.

- «Ασκήσεις συνάρτησης»: Δίνονται οι λέξεις «Βάπτισμα» και «Ευχαριστία», μαζί με κείμενα σχετικά με τους συμβολισμούς τους (συμμετοχή στον θάνατο και στην Ανάσταση του Χριστού, κ.λπ.) και την ιστορική λειτουργική σύνδεσή τους με έμφαση στην έννοια της κοινότητας (=ενότητας των χριστιανών) (π.χ. Σμέμαν, Ζηζιούλας, Μεταλληνός, Ware, Σκαλτσής). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να σχεδιάσουν σ' ένα φύλλο χαρτί τις «συναρτήσεις» μεταξύ των δύο μυστηρίων με βάση την εξήγηση των συμβολισμών τους.
- Εναλλακτικά:
«Συντάσσουν σειρά θέσεων - Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Δίνονται δύο σύντομες ευχές, μία από τη θεία Λειτουργία και μία από την Ακολουθία του Βαπτίσματος [π.χ. «Τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωvιαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αἰτήσάμενοι, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα», ἀπὸ τῆ θ. Λειτουργία, καὶ «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» (ἢ «...Γράψον αὐτόν ἐν βίβλῳ ζωῆς σου καὶ ἔνωσον αὐτόν τῇ ποιμνῇ τῆς κληρονομίας σου») ἀπὸ τὴν Ακολουθία τοῦ Βαπτίσματος] καὶ το χωρίο Γαλ 3, 26-29. Οι μαθητές/μαθήτριες ἀνά δύο, ἀφού μελετήσουν τα κείμενα, συντάσσουν σειρά θέσεων με θέμα: Η ενότητα της εκκλησιαστικής κοινότητας

Αναπλασιώνοντας:

Παραδείγματα ειρηνικής συνύπαρξης διάφορων χριστιανικών και θρησκευτικών κοινοτήτων.

- «Ομαδοσυνεργασία - Σύγκριση κειμένων»: Δίνονται αποσπάσματα ἀπὸ: 1) τὰ ἐπίσημα ἐγγράφα τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς Συνόδου (Κρήτη, 2016) γιὰ τὴν ἀποστολή τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν σύγχρονο κόσμο καὶ γιὰ τὶς σχέσεις τῆς πρὸς τὸν ὑπόλοιπο χριστιανικὸ κόσμο, 2) τὸ κοινὸ μῆνυμα τῶν Οἰκ. Πατριάρχῃ, Πάπα Ῥώμῃς καὶ Ἀρχιεπ. Ἱερωνύμου στὴ Λέσβο (γιὰ τοὺς πρόσφυγες, 16.4.2016), 3) ομιλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃ σχετικά με τὴν ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων, 4) κείμενα τοῦ ΠΣΕ. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται νὰ ἐντοπίσουν σε ομαδες καὶ νὰ σχολιάσουν στὴν ὀλομέλεια τὰ κοινὰ στοιχεία τῶν κειμένων καὶ τὴ σημασία τοὺς γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ειρηνικὴ συνύπαρξη τῶν ἀνθρώπων.
- Εναλλακτικά:
«Μελέτη περίπτωσης»: Η κοινότητα τοῦ Ταιζέ. Οι μαθητές/μαθήτριες ἐπισκέπτονται τὸν διαδικτυακὸ τρόπο τοῦ Ταιζέ καὶ συλλέγουν πληροφορίες γιὰ τὴν κοινότητα (ἐναλλακτικά, τοὺς δίνεται υλικὸ σε φωτοτυπία). Διερευνοῦν ἐρωτήματα, ὅπως: Ἐπερνιοῦνται οἱ θρησκευτικὲς διαφορὲς μεταξύ Ρ/Καθολικῶν, Προτεσταντῶν καὶ Ὀρθοδόξων στὴν κοινότητα; Τι τοὺς συνδέει; Ὑπάρχει μεγάλη συμμετοχή; Συμμετέχουν οἱ νέοι/νέες; κ.λπ. [Εναλλακτικά, οἱ μαθητές/μαθήτριες

θα μπορούσαν να μελετήσουν τις δραστηριότητες του μοναστηριού του Μπόζε στην Ιταλία.]

Αξιολογώντας:

Η ενότητα ως πρόταση υπέρβασης του ατομισμού.

- «Ιδεοθύελλα». Γράφεται στον πίνακα η λέξη «ατομισμός» και οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να εκφράσουν τις σκέψεις τους μονολεκτικά ή με σύντομες φράσεις που καταγράφονται στον πίνακα. Στη συνέχεια, καλούνται να συνθέσουν και να εκφράσουν συνθήματα κατά του ατομισμού, αξιοποιώντας την προηγούμενη μελέτη και διερεύνησή τους.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Σύνταξη κειμένου σε ρόλο»: Οι μαθητές/μαθήτριες (σε ομάδες) στον ρόλο ενός δημοσιογράφου με κοινωνική ευαισθησία ή ενός ακτιβιστή/μιας ακτιβίστριας για την ενότητα των ανθρώπων καλούνται να γράψουν ένα σύνθημα/ένα σύντομο μήνυμα προς όλους τους ανθρώπους/ένα «δεκάλογο», εμπνεόμενοι από όσα διερεύνησαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
    - 1. Α΄ Λυκείου ΔΕ 21:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A106/116/899,3346/>
    - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο» / Συλλογή εικόνων: Δράσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου: Σχέσεις με Ετερόδοξους: <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/1104?locale=el>.
  - Φωτογραφικό υλικό από περιοδικά με διάφορες πτυχές συναθροίσεων ανθρώπων
  - Τραγούδια:
    - 1. Beatles, *Eleanor Rigby*,
    - 2. Γυρίζω τις πλάτες μου στο μέλλον-Αφοι Κατσιμίχα
    - 3. Θέλω να θυμάσαι-TUS
    - 4. . Σαββόπουλος, Δ. *Ας κρατήσουν οι χοροί*.
  - Άρθρα από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο σχετικά με τις συναντήσεις του πατριάρχη Βαρθολομαίου και του πάπα Φραγκίσκου: π.χ.
    - Κοινό μήνυμα των Οικ. Πατριάρχη, Πάπα Ρώμης και Αρχιεπ. Ιερωνύμου στη Λέσβο (για τους πρόσφυγες, 16.4.2016):
http://www.ecclesia.gr/epikairota/main_epikairota_next.asp?id=1767

- Ομιλία Πατριάρχη προς τον Πάπα κατά τήν Θείαν Λειτουργίαν τῆς Ἑορτῆς τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῶ (30 Νοεμβρίου 2014): <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=1994&tla=gr>
- Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Βαρθολομαίου πρό τοῦ Παναγίου Τάφου (25 Μαΐου 2014)
<http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=1920&tla=gr>
- Βίντεο ἀπό το Εθνικό Ὀπτικοακουστικό Ἀρχεῖο ἀπό τις ἐπισκέψεις Πάπα καί Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, στο www.avarchive.gr.
- Ἰστοσελίδα Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως: www.ec-patr.org
- Ἐκδόσεις καί πρακτικά συνελεύσεων ἀπό το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν: <http://www.oikoumene.org/en>.
- Ὑλικό στο διαδίκτυο γιά τήν κοινότητα τοῦ Ταιζέ: www.taize.fr
- Ὑλικό στο διαδίκτυο γιά το μοναστήρι τοῦ Μπόζε (Bose): <http://www.monasterodibose.it/> (στην ἀγγλική, γαλλική, ἰταλική καί ἰσπανική γλώσσα).
- Βουλγαράκης Η. (2007). *Ἱεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμοῦ καί Ἑλληνισμοῦ*. Ἀθήνα: Μαῖστρος (ιδίως κεφ. «Ἡ διπλή χαρά τοῦ Πάσχα», σσ. 238-245).
- Ζηζιούλας, Ι., Μητρ. Περγάμου (1999). Ἅγιον Βάπτισμα καί Θεία Λειτουργία. Εισήγηση στο Α΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ι. Μητροπόλεων (8-10 Ὀκτωβρίου 1999 - Ἱερά Μονή Πεντέλης), με θέμα: «Ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος. Το Μυστήριον τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, χθες καί σήμερα. Στο: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/agio_vaptisma_theia_leitourgia.pdf
- Μεταλληνός, Γ. (1999). «Ἐξ ὕδατος καί πνεύματος». *Ἡ Θεολογία τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος*. Εισήγηση στο Α΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ι. Μητροπόλεων (8-10 Ὀκτωβρίου 1999 - Ἱερά Μονή Πεντέλης), με θέμα: «Ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος. Το Μυστήριον τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, χθες καί σήμερα. Στο: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/ydor_kai_pnevma.pdf
- Σκαλτσής, Π. (1999). Θεολογία καί σύμβολα τοῦ Βαπτίσματος. Εισήγηση στο Α΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ι. Μητροπόλεων (8-10 Ὀκτωβρίου 1999 - Ἱερά Μονή Πεντέλης), με θέμα: «Ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος. Το Μυστήριον τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, χθες καί σήμερα. Στο: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/symvola_vaptismatos.pdf
- Σμέμαν, Αλ. (1990). *Ἐξ ὕδατος καί πνεύματος*. Μτφρ. Ι. Ροηλίδης. Ἀθήνα: Δόμος.

[Σημείωση: Στήν προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία γιά τόν/τήν εκπαιδευτικό τά βιβλία προσφέρονται καί γιά ἐπιλογή ἀποσπασμάτων].

Περαιτέρω ἐνδεικτική βιβλιογραφία γιά τόν/τήν εκπαιδευτικό

1. *Compassito. Μικρή Πυξίδα: Εγχειρίδιο εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα για παιδιά*. Λευκωσία Κύπρου: Council of Europe (ελεύθερο στο διαδίκτυο), σ. 174.
2. Βασιλειάδης, Π. (2007). *Ενότητα και Μαρτυρία*. Αθήνα: Επίκεντρο.
3. Βουλγαράκης, Η. (2007). *Ιεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμού και Ελληνισμού*. Αθήνα: Μαΐστρος (ιδίως κεφ. «Η διπλή χαρά του Πάσχα», σσ. 238-245).
4. Γιαννουλάτος, Α., Αρχ. Τιράνων (2002). *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*. Αθήνα: Ακρίτας.
5. Ζηζιούλας, Ι. (1990). *Η ενότης της Εκκλησίας εν τη Θεία Ευχαριστία και τω επισκόπω*. Αθήνα: Γρηγόρης.
6. Καραβιδόπουλος, Ι. (2013). Η ενότητα της Εκκλησίας. Άρθρο για το amen.gr: <http://www.amen.gr/article/i-enotita-tis-ekklisias>
7. Κλεμάν, Ο. *Ταιζέ: Ένα νόημα στη ζωή*. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη (υπό έκδοση). [Υπάρχει στα γαλλικά: Clément, Ο. (1997). *Taizé: Un sens à la vie*. Παρίσι: Bayard-Centurion, και αγγλικά: *Taizé, a Meaning to Life*. Σικάγο: GIA. Μερική διαδικτυακή πρόσβαση].
8. Νέστωρ, Μητροπολίτης (2012). *Αναμνήσεις από την Καμτσάτκα*. Αθήνα: Ι. Μονή Παρακλήτου.
9. Παπαθανασίου, Α. (2008). *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται*. Αθήνα: Εν πλω.
10. Πασσάκος, Δ. (1997). *Ευχαριστία και Ιεραποστολή. Κοινωνιολογικές προϋποθέσεις της Παύλειας Θεολογίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
11. *Σύναξη*, τχ. 11 (1984). «Ίνα ὦσιν ἔν».

3.4 ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ (4^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - αξιολογούν τη θρησκευτική ταυτότητα ως παράγοντα που επηρεάζει τις προσωπικές επιλογές, - διακρίνουν στοιχεία της θεολογίας του προσώπου της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης στις σχέσεις των ανθρώπων. 	<ul style="list-style-type: none"> - Σύνδεση της θρησκευτικής ταυτότητας με την ιδιοπροσωπία. - Ανάλυση της έννοιας του προσώπου όπως προκύπτει από τη θεολογία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. - Διατύπωση κριτηρίων αξιολόγησης των σχέσεων με τους άλλους με βάση τη θεολογία του προσώπου.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Χαρίσματα που έχουν οι μαθητές/ μαθήτριες ως μοναδικές και ανεπανάληπτες προσωπικότητες.

- «Το χέρι μου στο χαρτί»: Στο περίγραμμα του χεριού του/της κάθε μαθητής/μαθήτρια γράφει κάτι για τον εαυτό του/της (χάρισμα, δεξιότητα, επίτευγμα, κ.λπ.) που του/της αρέσει. Σε δεύτερο περίγραμμα χεριού γράφει κάποιο χαρακτηριστικό του που δεν του/της αρέσει και που θα ήθελε να το αλλάξει. Συζήτηση κοινών στοιχείων, ιδιαίτερων χαρισμάτων και διαφορών.
- Εναλλακτικά:
«Δημοπρασία»: Οι μαθητές/μαθήτριες συζητούν ανά δύο και ανταλλάσσουν τα θετικά στοιχεία, ταλέντα, δεξιότητες που έχουν. Στη συνέχεια ο ένας/μία προσπαθεί να «πουλήσει» τον άλλο/την άλλη σε εικονική δημοπρασία στην τάξη, διαλαλώντας τα χαρίσματα που έχει.

Νοηματοδοτώντας:

Η έννοια του προσώπου στη χριστιανική θεολογία και ανθρωπολογία.

- «Ομαδοσυνεργασία – Σύνταξη κειμένου σε ρόλο»: Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Κάθε ομάδα υποδύεται τον λεξικογράφο που πρέπει να καταγράψει τον ορισμό της λ. πρόσωπο με τη θεολογική (ορθόδοξη) σημασία του. Τίθενται στη διάθεση κάθε ομάδας κείμενα αγιογραφικά (Γεν 1, 26-27. 2, 7. 3, 1-19) και θεολογικά (π.χ. Καραβιδόπουλος, Ζηζιούλας, Ware, Γέροντας Εφραίμ, Γιαγκάζογλου, Παπαθανασίου, βιβλία Β΄ Λυκείου ΔΕ 10 και Γ΄ Λυκείου ΔΕ 22), που θα τη βοηθήσει να συντάξει τον ορισμό. Στο τέλος, δίνεται ο ορισμός της λ. πρόσωπο με την ετυμολογία της από λεξικό (π.χ. Μπαμπινιώτης).
- Εναλλακτικά:
«Ασκήσεις συνάρτησης (ή Εννοιολογικός χάρτης) – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου (TPS)»: Δίνονται οι λέξεις *πρόσωπο, άτομο, άνθρωπος, προσωπείο, κατ' εικόνα Θεού, καθ'ομοίωσιν*. Οι μαθητές/μαθήτριες, αφού μελετήσουν σχετικά αγιογραφικά (Γεν 1, 26-27. 2, 7. 3, 1-19) και θεολογικά κείμενα που τους δίνονται (π.χ. Καραβιδόπουλος, Ζηζιούλας, Ware, Γέροντας Εφραίμ, Γιαγκάζογλου, Παπαθανασίου, βιβλία Β΄ Λυκείου ΔΕ 10 και Γ΄ Λυκείου ΔΕ 22), γράφουν τον σύντομο ορισμό κάθε λέξης και προσπαθούν να βρουν τρόπους «συνάρτησής» τους (ή να φτιάξουν έναν εννοιολογικό χάρτη).

Αναλύοντας:

Το άνοιγμα του προσώπου προς τον άλλον. Ο ρόλος της θρησκευτικής ταυτότητας/ιδιοπροσωπίας.

- «Επ' αυτού θα είχα να πω...»: Δίνεται/Γράφεται στον πίνακα η φράση του Τζωρτζ Μπερναρντ Σω: «Ο άνθρωπος αποτελείται από τρεις διαφορετικούς ανθρώπους: από εκείνον που οι ίδιοι εμείς πιστεύουμε πως είμαστε, εκείνον που οι άλλοι πιστεύουν πως είμαστε και εκείνον που πραγματικά είμαστε» ή η φράση του Θ. Ν. Παπαθανασίου «Ο άνθρωπος είναι νησί. Πελάγη ολόκληρα βρίσκονται ανάμεσα στον καθένα μας και στους άλλους» (2009, σ. 21). Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να εκφράσουν την άποψή τους εκκινώντας από την ετυμολογία της λ. πρόσωπο (Μπαμπινιώτης) και αξιοποιώντας τη διερεύνηση

του προηγούμενου διδακτικού βήματος. Η συζήτηση στρέφεται γύρω από τα ερωτήματα: Πόσο σημαντικός είναι ο άλλος για την ταυτότητά μου; Τι διακινδύνευση εμπρικλείει το άνοιγμα προς τον άλλο; Η θρησκεία αποτελεί στοιχείο της ιδιοπροσωπίας/ταυτότητας ενός ανθρώπου; [Επικουρικά, μπορεί να δοθεί και η σημασία των λ. *ταυτότητα* και *ιδιοπροσωπία* από λεξικό (π.χ. Μπαμπινιώτης)].

- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός: Η αρχή, η μέση και το τέλος». Προβάλλεται/Δίνεται σε φωτοτυπία ένας πίνακας, σκίτσο ή φωτογραφία από το διαδίκτυο με θέμα την υποκρισία, και γράφεται στον πίνακα η φράση: «Η συνάντηση με τον άλλο: έξοδος από τον εαυτό. Απειλή ή ευκαιρία;». Οι μαθητές/μαθήτριες αποφασίζουν αν η εικόνα που τους δίνεται είναι η αρχή, η μέση ή το τέλος μιας ιστορίας και προσπαθούν να φανταστούν τι προηγήθηκε ή/και τι έπεται. [Για εξοικονόμηση χρόνου, θα μπορούσε να δοθεί κατευθείαν από τον/την εκπαιδευτικό ότι η εικόνα αποτελεί π.χ. την αρχή μιας ιστορίας]. Στο τέλος, διαβάζεται και ερμηνεύεται ο περίπατος του Ιησού πάνω στα νερά της λίμνης (Μτ 14, 22-33, βλ. Παπαθανασίου, σ. 23-24) και τίθεται το ερώτημα κατά πόσον η θρησκευτική πίστη ενός ανθρώπου επηρεάζει την ταυτότητά του και την προσέγγιση του άλλου.

Εφαρμόζοντας:

Οι διαφορές των προσώπων ως στοιχείο πολιτισμού και ποικιλομορφίας.

- «Ομαδοσυνεργασία – Συλλογικός ρόλος»: Δίνεται το εξής «σενάριο»: «Ξαφνικά μπαίνει στην τάξη σου ένας νέος μαθητής/μια νέα μαθήτρια, που διαφέρει ως προς το χρώμα, τη θρησκεία και τις πολιτιστικές καταβολές από τους υπόλοιπους». Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες. Οι μισές ομάδες υποδύονται τον ρόλο ενός μαθητή/μιας μαθήτριας από την τάξη και πρέπει να αποφασίσουν πώς θα συμπεριφερθεί στον νέο μαθητή/στη νέα μαθήτρια. Οι άλλες μισές υποδύονται τον νέο μαθητή/τη νέα μαθήτρια και καλούνται να αποφασίσουν πώς θα συμπεριφερθεί στους μαθητές/στις μαθήτριες της τάξης. Επικουρικά θα μπορούσαν να δοθούν στις ομάδες σχετικά αγιογραφικά, πατερικά και θεολογικά κείμενα (π.χ. Εφεσ. 4,4-7, Α Κορ 12, 4-13, Μ. Βασίλειος, Ware, Παπαθανασίου) ή και ο ορισμός της λ. πολιτισμός από λεξικό (π.χ. Μπαμπινιώτης).
- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος συλλογισμός (Artful thinking) – Βλέπω/Ακούω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι (παραλλαγή)»: Γίνεται προβολή του μουσικού βίντεο των Ηνωμένων Εθνών «United 7 Billion Actions». Αμέσως μετά δίνεται το κοντάκιο της εορτής της Πεντηκοστής («Ότε καταβάς τας γλώσσας συνέχεε...») στο πρωτότυπο και σε μετάφραση. Ακολουθεί συζήτηση σύμφωνα με το μοτίβο.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας:
    1. Β΄ Λυκείου ΔΕ 10:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13168/>
    2. Γ΄ Λυκείου ΔΕ 22, σ. 172-173:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4011/>
  - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
    1. Συλλογή φωτογραφιών: Ορθόδοξη ιεραποστολή,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4474>.
    2. Συλλογή φωτογραφιών: Ορθόδοξα σχολεία Ιεραποστολών,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4236>.
    3. Συλλογή φωτογραφιών: Δράσεις Ορθοδόξων Ιεραποστολών,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4224>.
- Μουσικό βίντεο: «United 7 Billion Actions», των Ηνωμένων Εθνών:
<https://www.youtube.com/watch?v=mdu71FSKJvI>
- Γεν 1, 26-27. 2, 7. 3, 1-19.
- Μτ 14, 22-33, Εφεσ. 4, 2-7, Α Κορ 12, 4-13.
- Κοντάκιο της εορτής της Πεντηκοστής
- Γέροντας Εφραίμ, Καθηγούμε. Ι. Μονής Βατοπαιδίου (2013). Από το μετανεωτερικό προσώπιο στο πρόσωπο, στο
<http://www.rempptousia.gr/2013/07/aro-to-metaneoteriko-prosorpio-sto-pr/>
- Γιαγκάζογλου, Στ. Το ήθος του προσώπου. Εκκλησιολογική θεώρηση της ύπαρξης. Στο users.sch.gr/polstrantz/ithos.doc .
- Ζηζιούλας, Ι. (1977). Από το προσώπιο εις το πρόσωπον: Η συμβολή της πατερικής θεολογίας εις την έννοιαν του προσώπου. Στον συλλ. τόμο *Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Χαλκηδόνος Μελίτωνος*. Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, σ.σ. 287-323.
- Θεοδώρου, Ευ. (1982). *Ανθολόγιο πατερικών κειμένων*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 170-173 (Περικοπή από την ομιλία του **Μ. Βασιλείου** στο «Πρόσεχε σεαυτώ» Ε.Π. 31, 205-208).
- Καραβιδόπουλος, Ι. (1979). *Προσωπείο και πρόσωπο κατά τους Τρεις Ιεράρχες*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., σ. 12-26.
- Καραβιδόπουλος, Ι. (2015). Ενότητα της πίστεως και ποικιλία των χαρισμάτων, στο <http://www.amen.gr/article/enotita-tis-pisteos-kai-poikilia-ton-xarismaton>
- Παπαθανασίου, Θ. Ν. (2009²). *Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται*. Αθήνα: Εν πλω.
- Ware, Κ. (2001). *Η Ορθόδοξη Εκκλησία*. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 345εξ, 380, 384-385.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002²). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

Θεολογία:

1. Γιανναράς, Χ. (2006). *Το πρόσωπο και ο έρωσ*. Αθήνα: Δόμος.
2. Συλλογ. (2010). *Η υποδοχή του Άλλου: Ορθόδοξες πνευματικές αξίες και νεωτερικότητα*. Αθήνα: Αρμός.

Λογοτεχνία:

1. Γκάσκελ, Ε. (2004). *Ρουθ*. Μτφρ. Δ. Καραφύλλη. Αθήνα: Μαΐστρος.
2. Έλιοτ, Τζ. (2007). *Σίλας Μάρνερ*. Μτφρ. Γ. Κονδύλης. Αθήνα: Μαΐστρος.
3. Σολτζενίτσιν, Α. (1970). *Πτέρυγα Καρκινοπαθών*. Μτφρ. Αλέξανδρος Π. Αθήνα: Αφοί Τολίδη.
4. Χώθορν, Ν. (2005). *Το Άλικο Γράμμα*. Μτφρ. Ξ. Κομνηνός. Αθήνα: Ίνδικτος.

Προσωποκεντρικές θεωρήσεις σε άλλες επιστήμες:

1. Bateson, G. (1991). *A Sacred Unity - Further Steps to an Ecology of Mind*. Νέα Υόρκη: Harper Collins Publishers.
2. Rogers, C. (2006). *Η γένεση του προσώπου*. Μτφρ. Χ. Βοντά και Γ. Μουλαδούδης. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα [ή *Το γίνεσθαι του προσώπου*, Αθήνα: Ερευνητές].
3. Μπόσκολο, Λ. και Π. Μπερτράντο (2008). *Ατομική Συστημική Θεραπεία*. Μαΐστρος.

3.5 ΟΡΙΑ / ΝΟΜΟΣ (5^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/ μαθήτριες να: - αναγνωρίζουν τα όρια ως στοιχείο λειτουργίας και ζωής της χριστιανικής κοινότητας, - εξηγούν τη σχέση νόμου και ελευθερίας στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, - διατυπώνουν συλλογισμούς σχετικά με τον νόμο του Θεού και τον νόμο των ανθρώπων.	- Αναγνώριση ορίων και νόμων σε θρησκευτικά και κοινωνικά πλαίσια. - Ανάλυση της σχέσης νόμου και ελευθερίας στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη. - Διατύπωση συλλογισμών για τα όρια και τον νόμο στη θρησκεία και στην κοινωνία.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Οι συνέπειες της μη τήρησης των νόμων / ορίων σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο.

- «Ιδεοθύελλα»: Γράφεται στον πίνακα η φράση «Απαγορεύεται το απαγορεύεται» [Εναλλακτικά, τίθεται το ερώτημα: «Τι θα συνέβαινε σε μια πόλη, αν δεν υπήρχαν φτωχεινοί σηματοδότες ή οδική σήμανση;»]. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να εκφράσουν μονολεκτικά ή σύντομα τις σκέψεις ή/και τα συναισθήματά τους.
- Εναλλακτικά:
«Στο σκοινί της μπουγάδας (παραλλαγή)»: Δίνεται το εξής «σενάριο»: «Ζεις σε μια οικογένεια που δεν έχει κανόνες και όρια». Διανέμονται πολύχρωμα αυτοκόλλητα χαρτάκια. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να γράψουν κάτι που τους αρέσει ή κάτι που δεν τους αρέσει σ' αυτή την υποτιθέμενη κατάσταση. Κάθε μαθητής/μαθήτρια κολλάει στον πίνακα το χαρτάκι του/της, αφού διαβάσει δυνατά ό,τι έγραψε. Στη συνέχεια, ομαδοποιούνται ανάλογα με το περιεχόμενό τους σε δύο στήλες: «Μου αρέσει» - «Δεν μου αρέσει». Ακολουθεί σύντομος σχολιασμός.

Νοηματοδοτώντας:

Νόμος και όρια στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη.

- «Βιβλικά αινίγματα (κουίζ) (παραλλαγή) – Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου»: Δίνονται διάφορα χωρία από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη, χωρίς να αναφέρεται η προέλευσή τους (π.χ. βλ. Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό). Οι μαθητές/μαθήτριες ανά δύο καλούνται να «μαντέψουν» κρίνοντας από το περιεχόμενό τους ποια ανήκουν στην Παλαιά και ποια στην Καινή Διαθήκη (γράφοντας δίπλα από το καθένα τα αρχικά Π.Δ. και Κ.Δ.). Στη συνέχεια, επιλέγουν ποιο τους έκανε μεγαλύτερη εντύπωση, το ανακοινώνουν στην ολομέλεια και δικαιολογούν την απάντησή τους.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία - Παραγωγή κάρτας γνώσεων»: Δίνονται οι λέξεις-έννοιες: *άνθρωπος, νόμος/εντολή (του Θεού), όρια, αμαρτία, πίστη, αγάπη, ελευθερία, Χριστός, σωτηρία*. Οι μαθητές/μαθήτριες βασιζόμενοι σε διάφορα αγιογραφικά χωρία που τους δίνονται (π.χ. βλ. Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό) επιχειρούν να καταγράψουν τον τρόπο σύνδεσης των λέξεων-εννοιών. (Για εξοικονόμηση χρόνου, θα μπορούσαν να δοθούν διαφορετικές λέξεις-έννοιες σε κάθε ομάδα με τα αντίστοιχα χωρία). Στο τέλος, τίθεται το ερώτημα: Ο Νόμος της Παλαιάς Διαθήκης έχει θέση στη ζωή του χριστιανού/της χριστιανής;

Αναλύοντας:

Τα όρια ως παράγοντας ελευθερίας.

- «Σιωπηλό ερέθισμα με κείμενο»: Αναγράφεται στον πίνακα/Δίνεται ένας θρησκευτικός νόμος (π.χ. Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις κ.λπ.) ή ένα ρητό (π.χ. «Αγάπα και κάνε ό,τι θες») ή απόσπασμα από θεολογικό κείμενο (π.χ. π. Ευάγγ.

Γκανάς, Γιούλτσας, Σχολ. βιβλίο Γ' λυκείου ΔΕ 2). Ακολουθεί συζήτηση με αφετηρία τις εντυπώσεις των μαθητών/μαθητριών από τον νόμο/ρητό/κείμενο. (Ερωτήματα που μπορούν να τεθούν επιπλέον είναι: Πώς περιορίζει τον άνθρωπο και από τι τον προστατεύει ο νόμος; Ο θρησκευτικός νόμος εξασφαλίζει την ελευθερία;)

- Εναλλακτικά:

«Θετικό-Αρνητικό». Διαβάζονται διάφορες θέσεις σχετικά με τα όρια και την ελευθερία. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να πάρουν θέση κοντά στον νοητό αρνητικό ή στον θετικό πόλο της αίθουσας και δικαιολογούν την άποψή τους. [Παράδειγμα θέσεων: Τα όρια μου δείχνουν ότι κάποιος ενδιαφέρεται για εμένα / Μέσα σε όρια μπορώ να κινούμαι ελεύθερα / Όταν δεν υπάρχουν όρια, νομίζω ότι χάνομαι, φοβάμαι / Μου αρέσει να ζω χωρίς όρια / Η θρησκεία μου βάζει όρια που δεν αντέχω, κ.ο.κ.]

Εφαρμόζοντας:

Νόμος Θεού και νόμος ανθρώπων.

- «Διάδρομος συνείδησης»: Γράφεται στον πίνακα η φράση «Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μάλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πραξ 5, 29) και δίνεται το πλαίσιο μέσα στο οποίο είτε αυτή τη φράση ο απόστολος Πέτρος και ποιος ήταν ο κίνδυνος που αντιμετώπιζαν οι απόστολοι (χωρίς να αποκαλυφθεί τι έγινε τελικά) (Πραξ 5, 12-42). Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες και κάθε μία καταγράφει 5 βασικά επιχειρήματα σύμφωνα με τα οποία ο απ. Πέτρος πρέπει να υπακούσει στις εντολές ή να μην υπακούσει. Στη συνέχεια 5 εκπρόσωποι από κάθε ομάδα στέκονται όρθιοι/όρθιες ο ένας δίπλα στον άλλο, η μία ομάδα απέναντι από την άλλη, δημιουργώντας έναν «διάδρομο», που παριστάνει τη φωνή της συνείδησης. Όλοι/όλες οι υπόλοιποι/υπόλοιπες μαθητές/μαθήτριες καλούνται να συμμετέχουν ανεξάρτητα σε ποια ομάδα ανήκαν και πάρουν τον ρόλο του απ. Πέτρου που πρέπει να ακούσει τη συνείδησή του και να αποφασίσει. Κάθε μαθητής/ μαθήτρια υποδυόμενος/η τον ρόλο του απ. Πέτρου στέκεται στην αρχή του «διαδρόμου». Στην πρώτη φάση, καθώς αρχίζει να διασχίζει το διάδρομο, όσοι μαθητές/όσες μαθήτριες στέκονται δεξιά του/της λένε με τη σειρά ο καθένας/η καθεμία διάφορα επιχειρήματα, προκειμένου να τον/την κάνουν να υπακούσει στις εντολές του Συνεδρίου· όσοι/όσες στέκονται αριστερά του/της λένε επιχειρήματα για το αντίθετο (να μην υπακούσει στις εντολές του Συνεδρίου και να συνεχίσει το έργο του). Στη δεύτερη φάση, ο μαθητής/η μαθήτρια προχωράει μέσα στο διάδρομο αντίστροφα, και οι μαθητές/μαθήτριες δεξιά αριστερά λένε όσα είπαν πριν αλλά ταυτόχρονα (μιλώντας όλοι μαζί). Στο τέλος, ο μαθητής/η μαθήτρια που υποδύθηκε τον απ. Πέτρο κάθεται πίσω από την ομάδα που τον έπεισε. Αφού περάσουν όλοι/όλες από το διάδρομο συνείδησης και πάρουν θέση ανάλογα με τι αποφάσισαν γίνεται συζήτηση και ο καθένας/ η καθεμία μοιράζεται με την ολομέλεια τα συναισθήματα που ένωσε και τις

σκέψεις που έκανε, όσο προχωρούσε στον «διάδρομο της συνείδησής του/της» εξηγώντας τους λόγους της απόφασής του/ της και της σημασίας της. Σημασία έχει να συζητηθούν οι συνέπειες της απόφασης και να αποκαλυφθεί τι έγινε τελικά και να σκεφτούν τι θα γινόταν στην αντίθετη περίπτωση. [Εναλλακτικά, μπορεί να δοθεί το δυνητικό δίλημμα ενός αγίου/μιας αγίας πριν το μαρτυρικό τέλος του/της.]

- Εναλλακτικά:

«Αντιγνώμιες» με αφορμή την υπόθεση Charlie Hebdo. Αρχικά, δίνονται πληροφορίες για την υπόθεση (π.χ. βικιπαίδεια) και (προαιρετικά) ο ορισμός της *ελευθεροτυπίας* και της *ελευθερίας του λόγου* από λεξικό (π.χ. Μπαμπινιώτης). Κατόπιν, οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες και καλούνται να επιχειρηματολογήσουν υπέρ της θέσης που δίνεται στην καθεμία. Ομάδα Α: «Μπορώ να λέω και να δημοσιεύω ό,τι θέλω». Ομάδα Β: «Η θρησκεία μου είναι το ιερότερο στοιχείο της προσωπικότητάς μου. Η προσβολή στη θρησκεία μου με πλήττει προσωπικά».

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Βιβλία Μαθητή/Μαθήτριας:
    - 1. Α΄ Γυμνασίου ΔΕ 10:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A109/355/2385,9139/>
    - 2. Γ΄ Λυκείου ΔΕ 2, σ. 18-20, 22:
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4005/>
  - β) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
    - 1. Κουίζ: Μεγάλη Σαρακοστή και νηστίσιμες τροφές,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4697>.
    - β) Εκπαιδευτικά λογισμικά .ΥΠ.Π.Ε.Θ. και εγκεκριμένα λογισμικά (<http://www.e-yliko.gr> / Εκπαιδευτικό Υλικό):
      - 1. «Θρησκευτικά Β΄ Λυκείου», ΕΠΕΑΕΚ/έργα ΠΙ: Ισλάμ / Πέντε στύλοι του Ισλάμ / Νηστεία.
- Παλαιά Διαθήκη: Γεν 20, 1-17 (Οι Δέκα Εντολές) . Ψαλμ 19, 8· 40, 9· 119, 174
- Καινή Διαθήκη:
  - Μτ 5-7 (Επί του όρους ομιλία, αποσπάσματα)· 11, 13· 12, 9-14· 15, 4-9· 21, 17· 22, 36-40· 23, 1-4· 23, 13-23 (αποσπάσματα)· 28, 19-20
  - Λκ 2, 39
  - Ιω 1, 17· 7, 23· 13, 34.
  - Πραξ 15, 1-29 (Αποστολική σύνοδος)
  - Ρωμ 2, 14. 18· 3, 20· 7, 6-7
  - Α Κορ 6, 12

- Γαλ 2, 16. 21· 3, 11-12. 19-21. 23-24· 5, 6. 13-15· 22-23· 6, 2.
- Γιούλτσης Β. Τ. (2011). Ελευθερία και υπακοή στην Ορθόδοξη Χριστιανική Ηθική. Στο: <https://www.pemptousia.gr/2011/08/eleftheria-ke-ipakoi-stin-orthodoxi-chr/>
  - Μπαμπινιώτης, Γ. (2002²). Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Ζουμπουλάκης, Σ. (Επιμ.) (2013). *Η επιστροφή της ηθικής. Παλαιά και νέα ερωτήματα*. Αθήνα: Άρτος Ζωής. [Συλλογικός τόμος με ποικίλο υλικό].
2. Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ.(2011). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει. Νέα πολυτροπική διδακτική*. Αθήνα: Γρηγόρης.
3. Κρουσταλάκη, Ευ. (2007). *Δικαιοσύνη και δικαίωση: Από την ανθρώπινη δικαιοσύνη στην εκ Θεού δικαίωση*. Αθήνα: Εν πλω.
4. Τσελεγγίδης Δ. Ο χαρακτήρας της ελευθερίας του ανθρώπου κατά τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά. Στο <http://www.impantokratoros.gr/631172AA.el.aspx> Άγιος Νεκτάριος. Ομιλία περί της αληθούς ελευθερίας. Στο http://agiosdionysios.blogspot.gr/2010/12/blog-post_8654.html (ιστοσελίδα του Ι. Ν. Αγίου Διονυσίου Αχαρνών)
5. Cloyd, H. & Townsend, J. (2014). *Όρια Ζωής: Πρέπει να έχεις έναν εαυτό για να μπορείς να τον προσφέρεις*. Αθήνα: Η Έλαφος.

Θ.Ε. 4 ΑΞΙΕΣ

(ελευθερία, αγάπη, δικαιώματα, ισότητα, ευθύνη)

4.1 ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - αναγνωρίζουν τη σημασία της ελευθερίας του ανθρώπου στη χριστιανική ανθρωπολογία, - εξετάζουν τη σχέση της πίστης στον Θεό και της ελευθερίας του ανθρώπου. 	<ul style="list-style-type: none"> - Έκφραση επιχειρημάτων περί της ελευθερίας ως θεμελιώδους γνωρίσματος του Χριστιανισμού. - Ανάλυση της σχέσης πίστης και ελευθερίας.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Το αίτημα της ελευθερίας σε διάφορες καταστάσεις.

- «Έντεχνος Συλλογισμός» (Artful Thinking)- Δημιουργικές Ερωτήσεις»: Προβάλλεται μια φωτογραφία ή ένας πίνακας ζωγραφικής (π.χ. κάγκελα φυλακής ή η έξοδος του Μεσολογγίου, ή η Έξοδος των Ισραηλιτών). Ακολουθούν ερωτήσεις με θέμα το αίτημα για ελευθερία: Γιατί; Για ποιους λόγους; Για ποιο σκοπό; Τι θα γινόταν αν;
- Εναλλακτικά:
«Μετάδοση βίντεο και Χιονοστιβάδα»: Προβάλλονται αποσπάσματα ταινιών με ιστορίες δραπέτευσεων από στρατόπεδα ή φυλακές. Οι μαθητές/μαθήτριες συζητούν με τη μέθοδο Χιονοστιβάδας ερωτήματα όπως: Τι είναι έτοιμος να κάνει ένας σκλάβος ή ένας φυλακισμένος γι' αυτό;

Εφαρμόζοντας:

Η αναίρεση της ελευθερίας και οι συνέπειές της.

- «Ανάγνωση φωναχτά» Προτείνεται να επιλεγεί κάποιο βιωματικό κείμενο (πχ. από φυλακισμένους ιερείς σε ανελεύθερα καθεστώτα, ή Δ. Ελεύθερου, 2010). Οι μαθητές/ μαθήτριες εκφράζουν μία σκέψη και μία ερώτηση ατομικά, στη συνέχεια τις συζητούν σε δυάδες και τέλος κάθε δυάδα παρουσιάζει τα αποτελέσματά της σε μία άλλη δυάδα σχηματίζοντας τετράδες.
- Εναλλακτικά:
«Μουσική και διαλογισμός»: οι μαθητές/ μαθήτριες με φύλλο εργασίας στο οποίο αναγράφονται οι στίχοι με κενά (τα σημεία που σχετίζονται με το θέμα και τη δραστηριότητα), ακούν, στοχάζονται, ανακοινώνουν σκέψεις και συναισθήματα και συζητούν (π.χ. «Φυλακή» (παραδοσιακό) μουσική Μ. Φάμελλος, «Ελευθερία ή Ησυχία;» Κ. Καστοριάδης - Γ. Αγγελάκας - Infowar (Μια ιδέα του Ά. Χατζηστεφάνου που συνδυάζει το δίλημμα «Ελευθερία ή Ησυχία» του Κ. Καστοριάδη με το τραγούδι «Καινούρια ζάλη» από τις Τρύπες. Ακούστηκε στο Infowar της 6ης Απριλίου 2012 με θέμα τις «πολιτικές αυτοκτονίες»).

Διερευνώντας:

Το αυτεξούσιο του προσώπου ως βάση της χριστιανικής ανθρωπολογίας.

- Προβάλλεται βίντεο (2') με θέμα την ελεύθερη βούληση (Animated...Φιλόσοφοι/Αυγουστίνος παραγωγή EPT3). Κατόπιν δίνεται πατερικό κείμενο με θέμα το αυτεξούσιο του ανθρώπου (πχ. Μάξιμος Ομολογητής, Διάλογος με Πύρρο, MPG 91:304C ή Ιωάννης Δαμασκηνός, Έκδοσις Ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως MPG 94:920B και 924B ή Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 14,25,PG35,892A) και με την τεχνική «Σκέψου, συζήτησε μοιράσου (TPS)» οι μαθητές/ μαθήτριες αναλύουν το αυτεξούσιο ως βασικό γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης.
- Εναλλακτικά:
«Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου (TWPS)»: Ανάλυση του Ρωμ 7,15-20 με αναφορά στα πάθη και την αμαρτία. «Πότε δρούμε χωρίς να ελέγχουμε τον εαυτό

μας;» Σύντομη ανάπτυξη του ερωτήματος κατά πόσον η αμαρτία αναιρεί την ελευθερία.

Αναπλαισιώνοντας:

Ο Θεός ως ελευθερωτής και πηγή ελευθερίας.

- «Δάσκαλος σε ρόλο». Ο/Η εκπαιδευτικός στον ρόλο του Ιεροεξεταστή διαβάζει το σχετικό απόσπασμα από το έργο του Ντοστογιέφσκι. Προβάλλεται παράλληλα η εικόνα «Ο Μεγάλος Ιεροεξεταστής και, ο Χριστός κατάδικος» του π. Σταμ. Σκλήρη. (βλ. εγχειρίδιο Γ' Λυκείου). Οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν στα ερωτήματα που αναδεικνύει το κείμενο: Τι είδους ελευθερία ευαγγελίζεται ο Χριστός; Από πού πηγάζει; Πού στηρίζεται; Τι ζητάει από τον άνθρωπο ; κ.ά
- Εναλλακτικά:
«Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)-Ακούγοντας 10 x 2»: Τραγούδι spiritual (π.χ. Wade in the water, Go down Moses, Oh Mary don't you weep no more... σχετικά με την ιστορία της απελευθέρωσης των μαύρων. Σημ.: Το wade in the water είναι συνθηματικό «πλατσούρισε στα νερά» –όπως ο Μωυσής– για να σωθείς. Η πρακτική όψη του θέματος ήταν πως στο νερό δεν μπορούσαν τα σκυλιά να μυρίσουν τους δραπέτες, και η θεωρητική αναφορά στη διάβαση της Ερυθράς θαλάσσης). Συζήτηση για τα ιστορικά δεδομένα: Πώς μια βιβλική ιστορία ενέπνευσε και στήριξε επί αιώνες χιλιάδες ανθρώπους; Ο Θεός ελευθερώνει; από τί;

Αξιολογώντας:

Η ελευθερία ως προσωπική επιλογή και ως κοινωνική κατάσταση.

- «Γράφουν υποχρεωτικά και εφημερίδα τοίχου»: Ζητείται από τους μαθητές/μαθήτριες να στοχαστούν με βάση όσα έκαναν και έμαθαν για τη σχέση Θεού και ελευθερίας και να συμπληρώσουν τη φράση: «ελευθερία είναι...». Επίσης δημιουργούν ένα πόστερ με τις σκέψεις και τις απόψεις τους (με αυτοκόλλητα χαρτάκια στον τοίχο ή ψηφιακά στον Η/Υ)
- Εναλλακτικά:
«Επ' αυτού θα είχα να πω»: Ζητείται από τους μαθητές/μαθήτριες να χωριστούν σε ομάδες, να σκεφτούν τη σύγχρονη ζωή και τη νεανική κουλτούρα και να σημειώσουν τις σκέψεις τους στο θέμα «Πόσο ελεύθεροι είμαστε;»

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Βιβλικές αναφορές στην ελευθερία (Γέν κεφ. 1, Εξ 3,7-10 και 4,29-31, Ρωμ 7,15-20 κ.ά.).
- Πατερικά κείμενα για το αυτεξούσιο (Δαμασκηνός, Γρηγόριος Θεολόγος, Μάξιμος Ομολογητής κ.λπ.).
- <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C134/152/1091,4006/>
- Φ. Ντοστογιέφσκι. Αδελφοί Καραμαζώφ (μτφρ. Σ. Π.), Σύγχρονες Εκδόσεις, σελ. 220-229.
- Μουσική:
«Φυλακή» (παραδοσιακό) μουσική Μ. Φάμελλος,
«Ελευθερία ή Ησυχία;» Κ. Καστοριάδης - Γ. Αγγελάκας - Infowar

Spiritual-gospel (Wade in the water, Go down Moses, Oh Mary don't you weep no more).

- Ποίηση - λογοτεχνία:

Διονύσιος Σολωμός, *Ύμνος στην Ελευθερία*

Ρήγας Φεραίος, *Θούριος*

Ανδρέας Κάλβος, *Ωδαί* (π.χ. Ωδή Τετάρτη. Εις Σάμον)

Κωστής Παλαμάς, *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου*

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Ανσίμωφ, Γ. (2009). *Εχθρός του λαού: Η σταυρική πορεία του αγ. νεομάρτυρα π. Παύλου Ανσίμωφ*. Αθήνα: Αρχονταρίκι.
2. Αρσένιος, π. (2002). *Ο κατάδικος ΖΕΚ 18376*. Αθήνα: Ι. Μ. Παρακλήτου.
3. Γιανναράς, Χ. (2002). *Η Ελευθερία του Ήθους*. Αθήνα: Ίκαρος.
4. Δεληκωσταντής, Κ. (1990). *Το ήθος της ελευθερίας*. Αθήνα: Δόμος.
5. Ελεύθερος, Δ. (2010). *Ο Ήχος της Χειροπέδας: Ο Κόσμος του Χρήστη*. Πρόλ. Αρχιεπ. Αθηνών Ιερωνύμου. Αθήνα: Μαΐστρος.
6. Κυριαζής, Δ. (2002). Σημειώσει πάνω στο θέμα της Ελευθερίας. Ανθρωπολογικές προϋποθέσεις. Σύναξη. τ.82, σσ. 33-56
7. Μαντζαρίδης, Γ. (2015) Χριστιανική Ηθική, Θεσσαλονίκη: Ι. Μ. Βατοπαιδίου, τ.1, σ. 205-212 και τ.2, σσ.233-244.
8. Μπερντιάγιεφ, Ν.(2011). *Αλήθεια και Αποκάλυψη*. Μτφρ. Χ. Μαλεβίτσης. Αθήνα: Αρμός.
9. Στάνχαρτ, Ν. (2006). *Το Ημερολόγιο της Ευτυχίας*. Μτφρ. Ν. Κουκουβίνος. Αθήνα: Μαΐστρος.
10. Φωτίου, Σ. (2000). *Η Ελευθερία ως Αγάπη*. Λεμεσός: Ιερά Μητρόπολη Κιτίου.

4.2 ΑΓΑΠΗ (2^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/ μαθήτριες να: <ul style="list-style-type: none"> - διερευνούν την αγάπη ως υπέρβαση του εγωισμού και πρόταση ζωής στον Χριστιανισμό, - αναδεικνύουν διαστάσεις της χριστιανικής αγάπης ως θεμελιώδους αξίας του σύγχρονου κόσμου.	<ul style="list-style-type: none"> - Ανάλυση της σχέσης αγάπης και εγωισμού με θεολογικούς όρους στον Χριστιανισμό. - Παρουσίαση της διδασκαλίας του Χριστιανισμού για την αγάπη και της επίδρασής της στις αξίες του σύγχρονου κόσμου.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Τρόποι έκφρασης της αγάπης.

- «Ακρόαση τραγουδιού και συμπλήρωση κενών σε κείμενα»: Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν ένα τραγούδι σχετικό με την αγάπη (πχ. «Αγάπη είναι» μουσική: Κόμης Χ ή «Άσμα Ασμάτων» μουσική Μ. Χατζιδάκης). Καλούνται σε φύλλο εργασίας, στο οποίο δίνονται οι στίχοι με κενά, να συμπληρώσουν τα κενά με λέξεις και φράσεις που είναι σημαντικές για την νοηματοδότηση της έννοιας. Εναλλακτικά καλούνται να επαναλάβουν ή να αποτυπώσουν στον πίνακα λέξεις και φράσεις που τους άρεσαν ή τους εντυπωσίασαν.
- Εναλλακτικά:
«Θεατρικό παιχνίδι»: «Η καλή σου η κουβέντα» (για τη δραστηριότητα βλ. Γκόβας, 2002). Τα παιδιά παρατηρούν τα μέλη της ομάδας και σκέφτονται δύο θετικά σχόλια για τον καθένα. Κατόπιν κινούνται στον χώρο, χαιρετιούνται ανά δύο και ανταλλάσσουν τις καλές κουβέντες τους: π.χ. «Γεια σου, ήθελα να σου πω ότι τα πήγες πολύ καλά στο μπάσκετ χτες». Στη συνέχεια επιλέγουμε μια καλή κουβέντα και την επαναλαμβάνει όλη η ομάδα ταυτόχρονα στο παιδί, συνοδεύοντάς τη με μια μικρή κίνηση.

Νοηματοδοτώντας:

Αγάπη και εγωισμός με βάση τη χριστιανική θεολογία.

- Ομαδοσυνεργασία με Φύλλα Εργασίας. Επεξεργασία πατερικών ή σύγχρονων θεολογικών κειμένων (πχ. Αββά Δωροθέου, (Το παράδειγμα του κύκλου) Διδασκαλία 6,9PG 881696BD, Μαξίμου Ομολογητού, Κεφάλαια περί αγάπης, 2,9,PG90,985CD, Κεφάλαια διάφορα 1,26,PG 90,1189 A, με καθοδηγητικές ερωτήσεις (πηγή της αγάπης, ιδιοτελής-ανιδιοτελής, πλησίον-Θεός κ.λπ)
- Εναλλακτικά:
«Επεξεργασία με φύλλο εργασίας»: «Ο ύμνος της αγάπης» (Α Κορ 13, 1-13).

Αναλύοντας:

Διαστάσεις της χριστιανικής αγάπης ως θεμελιώδους αξίας του σύγχρονου κόσμου.

- «Ανάγνωση φωναχτά» κειμένων που εμπεριέχουν διαστάσεις της χριστιανικής αγάπης στο σύγχρονο κόσμο (πχ. Ραούλ Φολλερώ, όσιος Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης κ.λπ.). Ακολουθεί καθοδηγούμενος διάλογος.
- Εναλλακτικά:
«Κείμενο με έμπνευση»: Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να γράψουν ένα δικό τους ελεύθερο κείμενο με βάση το Α Κορ 13, 1-13 ακούγοντας ένα μουσικό κομμάτι (πχ. Zbigniew Preisner, από την ταινία «Bleu» του Κισλόφσκι).

Εφαρμόζοντας:

Προσωπικές απόψεις για συγκεκριμένα πρότυπα αγάπης.

- «Αντιγνωμίες(Debate)»: Αγάπη που ελευθερώνει, αγάπη που σκλαβώνει / Η αγάπη του Θεού και η αγάπη των ανθρώπων.
- Εναλλακτικά:

«Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)-Βάζω τίτλο»: Δίνονται διάφορες εικόνες-πίνακες (Σταύρωση, μάνα με παιδί, ιεραποστολή, συσσίτια, νοσοκόμος κ.λπ).

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Κείμενα από την Κ.Δ.:
  1. Α Ιω 4, 8 (4, 7-21): «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν».
  2. Α Κορ 13, 1-13: Ὕμνος της αγάπης και τη μουσική από τον Zbigniew Preisner, στην ταινία «Bleu» του Κισλόφσκι.
- Φολλερῶ, Ρ. (χ. χ.). *Αγάπη και Πράξη*. Αθήνα: Ι. Μ. Νίκαιας
- Γέροντος Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου (ῆ2008) *Βίος και Λόγοι*. Χανιά: Ι.Μονή Χρυσοπηγής.
- Παπαθανασίου, Α. (2011). Ένας ησυχαστής του Αγίου Όρους στην καρδιά της πόλης: π. Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης. *Σύναξη*, τ.117, σσ. 50-67.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Fr. Roger de Taizé, (2015). *Ο Θεός είναι μόνον αγάπη*. Κούκουρα, Δ. (Επιμ.). Θεσσαλονίκη : Μπαρμπουνάκης Χ..
2. Αιμιλιανός Σιμωνοπετρίτης, (2015). *Περί Αγάπης Ερμηνεία στον Άγιο Μάξιμο*. Ορμύλια: Ι.Κοιν. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου.
3. Βουλγαράκης, Η. (1999). *Χριστιανισμός και κόσμος*. Αθήνα: Αρμός.
4. Βουλγαράκης, Η. (2004). *Σχεδιάγραμμα για την αγάπη*. Αθήνα: Μαΐστρος.
5. Βουλγαράκης, Η. (2007). *Ποιος αγαπάει αληθινά σήμερα;* Αθήνα: Μαΐστρος.
6. Γ. Μαντζαρίδη(ῆ2015), Χριστιανική Ηθική. Θεσσαλονίκη: Ι.Μ. Βατοπαιδίου, τ.2, σ. 207-222
7. Γιανναράς, Χ. (2002). *Το Αλφαριθμητάρι της Πίστης*. Αθήνα: Δόμος.
8. Ζαχάρου, π. Ζαχαρίας, (2012). *Πιστοί στη Διαθήκη της Αγάπης*. Έσσεξ Αγγλίας: Ι.Μ.Τιμίου Προδρόμου.
9. Ζιλέ, Λ. (2001). *Αγάπη Δίχως Όρια*. Αθήνα: Έλαφος.
10. Θερμός, π.Β. (2010). *Διαδρομές Αγάπης και Γνώσης*. Αθήνα: Αρχονταρίκι.
11. Μουρτζανός, π.Θ. (2012). *Η Αγάπη Είναι Απλή μα Θέλει Κόπο*. Αθήνα: Αρχονταρίκι.
12. Στανιλοάε, Δ.(1990). *Ο Θεός είναι αγάπη*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
13. Φάρος, π.Φ. (2010). *Η διαχείριση της αγάπης*. Αθήνα: Αρμός.
14. Φωτίου, Σ. (2000). *Η Ελευθερία ως Αγάπη*. Λεμεσός: Ιερά Μητρόπολη Κιτίου.

4.3 ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ (3^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εντοπίζουν τη σχέση της χριστιανικής παράδοσης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ατομικών και κοινωνικών), - αναλύουν ζητήματα ευθύνης των θρησκειών για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. 	<ul style="list-style-type: none"> - Αναγνώριση της σχέσης Χριστιανισμού και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. - Ανάλυση της ευθύνης των θρησκειών για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Ανθρώπινα δικαιώματα και καθημερινότητα.

- «Ιδεοθύελλα» και «κατασκευή εννοιολογικού χάρτη»: Με αφορμή φωτογραφίες από την επικαιρότητα ή την αναφορά της λέξης «δικαιώματα», οι μαθητές/μαθήτριες αποτυπώνουν λέξεις και φράσεις, οργανώνουν έννοιες σε χάρτη (με έμφαση στο κοινωνικό-ατομικό, υλικό-πνευματικό), ιεραρχούν, ταξινομούν, συνδέουν.
- Εναλλακτικά:
«Παραγωγή κάρτας γνώσεων»»: Με αφορμή ένα βίντεο από το εκπαιδευτικό πακέτο η «Νεολαία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» ή κάποια δράση /σελίδα ημερολογίου απ' το υλικό «Στείλε τον φίλο μου στο σχολείο» οι μαθητές/μαθήτριες με ομαδοσυνεργασία επισημαίνουν, αναλύουν, καταχωρούν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Εφαρμόζοντας:

Αναφορές στη σχέση του Χριστιανισμού με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

- «Σκέψου, Συζήτησε ανά 2 και ανά 4, Μοιράσου(TPSS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες επεξεργάζονται βιβλικά κείμενα (πχ. Λουκ. 6:31, Ματθ. 7:12, Κολ.3:11, Γαλ.3:28, Ησαΐας 26,9), και συσχετίζονται με σύγχρονα δικαιώματα (αδελφοσύνη, κοινωνική δικαιοσύνη, ειρήνη).
- Εναλλακτικά:
«Επίλυση προβλήματος»: Ο σύγχρονος (δυτικός) πολιτισμός μπορεί να ερμηνευθεί χωρίς την συμβολή του Χριστιανισμού αναφορικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου; (Βοηθητικά: βιβλικά κείμενα/ρήσεις(τα παραπάνω) - Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1948)–Σύγχρονο κείμενο (Γ. Μαντζαρίδη, 2015).

Διερευνώντας:

Περιπτώσεις σεβασμού και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ζητήματα ευθύνης των θρησκειών.

- «Κατευθυνόμενη έρευνα στο διαδίκτυο»: Σύγχρονες θρησκευτικές διώξεις. Η περίπτωση των χριστιανών. Παρουσίαση σε εικονική ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή
- Εναλλακτικά:
«Μετάδοση βίντεο»: Προβολή αποσπάσματος της ταινίας «The Mission»/R.Joffe (θέμα: Αποικισμός των Ευρωπαίων και ιεραποστολή στην αμερικανική ήπειρο). Σχολιασμός σε ομαδοσυνεργασία με χρήση Φύλλου Εργασίας, που θα έχει δοθεί στους μαθητές / στις μαθήτριες πριν την προβολή.

Αναπλαισιώνοντας:

Θρησκευτικά δικαιώματα στον σύγχρονο κόσμο - διδασκαλίες και πρακτικές των θρησκειών.

- «Προετοιμασμένη συνάντηση με το κείμενο και κείμενο χωρίζεται σε μέρη»: Εισαγωγή από τον/την εκπαιδευτικό και επεξεργασία κείμενου σχετικού με τα θρησκευτικά δικαιώματα στον σύγχρονο κόσμο (π.χ. Γιαννουλάτος, Η Αναζήτηση των Πανανθρώπινων Αξιών, 2004). Ακολουθεί συζήτηση.
- Εναλλακτικά:
«Αντιγνωμίες»: Μετά από σύντομη μελέτη πηγών (π.χ. άρθρα στον τύπο ή κοινωνιολογικές έρευνες / μπορούν να αξιοποιηθούν μερικώς και όσα εξέτασαν οι μαθητές/μαθήτριες σε προηγούμενα στάδια), τίθενται τα ερωτήματα: «Έχουμε οπισθοχώρηση ή πρόοδο στο ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο στο πλαίσιο του 21ου αι.; Οι θρησκείες στη σύγχρονη έκφασή τους λειτουργούν σε σχέση με την ετεροδοξία με τρόπο πιο ανοιχτό σε σχέση με το παρελθόν;». Οι μαθητές/μαθήτριες αναπτύσσουν επιχειρήματα υπέρ της μιας ή της άλλης άποψης.

Αξιολογώντας:

Προσωπική τοποθέτηση έναντι της προάσπισης, αλλά και της καταπάτησης των δικαιωμάτων.

- «Έντεχνος συλλογισμός (Artful Thinking) Δημιουργικές ερωτήσεις»: Προβολή εικόνων (απεργία οδοκαθαριστών, συνθήματα σε τοίχους και μνημεία κ. ά.) και τοποθέτηση των μαθητών στα ερωτήματα όπως: Μπορεί το δικαίωμα του ενός να αναιρεί την ελευθερία του άλλου;
- Εναλλακτικά:
«Επίλυση προβλήματος»: «Τζαμί στην Αθήνα / στην πόλη μου σήμερα».

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Κείμενα (ρεπορτάζ, άρθρα, σχόλια) από τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, που έχουν σχέση με αναγνώριση ή καταπάτηση δικαιωμάτων. Ειδικότερα, με στέρηση ή περιορισμό θρησκευτικής ελευθερίας.
- Βιβλικά κείμενα (Προφήτες, Ευαγγέλια) σχετικά με τα δικαιώματα.
- Πατερικά έργα για την κοινωνική διάσταση και αναφορά των δικαιωμάτων (π.χ. ανθολογία Μπουγάτσου).
- Φωτογραφίες, βίντεο, καταγγελτικά κείμενα για καταπατήσεις δικαιωμάτων ή θρησκευτικές διώξεις.
- Οικουμενική διακήρυξη ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

- Εκθέσεις του ΟΗΕ ή της ΕΕ για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον κόσμο.
- Μαντζαρίδη, Γ. (2015). *Χριστιανική Ηθική*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, τ.1, σ.240-241
- Αποσπάσματα του Κορανίου για ανθρώπινα δικαιώματα.
- Αρχιμ. Γαβριήλ Παπανικολάου, Ανθρώπινα δικαιώματα στο Ισλάμ
<http://oodegr.co/oode/islam/dikaiwmata1.htm>
- Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (Γιαννουλάτος) (2004). «Η Αναζήτηση των Πανανθρώπινων Αξιών. Ποιες είναι οι βασικές αρχές που μπορούν να γίνουν αποδεκτές ακόμη και από εκπροσώπους διαφορετικών θρησκειών». Συνέντευξη στην *Καθημερινή* της Κυριακής 10-10-2004. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:
http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/explanatory/anastasios_giannoylatos_seeki ng_for_universal_values.htm.
- Εκπαιδευτικό πακέτο της Νεολαίας για τα ανθρώπινα Δικαιώματα. [Διατίθεται και ως εκπαιδευτικό υλικό για το σύνολο της τάξης]. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:
<http://gr.youthforhumanrights.org/educators/education-package-details.html>.
- Βίγκου Κ., Θ. Γούτας, Ε. Καραγιάννη, Θ. Κατσάνος και Α. Χολέβα (2014). *Στείλε το Φίλο μου Σχολείο. Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση. Υπόθεση Ρουάντα* (φάκελος-ντοσιέ), Αθήνα, ActionAid Hellas: <http://education.actionaid.gr/SmFtS14>.
- Νομικού Μ., Φ. Ορφανίδου και Ν. Χολέβα (2014). *Δραστηριότητες βιωματικής μάθησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των προσφύγων*, Αθήνα, UNHCR Greece:
<http://www.unhcr.gr/ekpaideysi/ekpaideytiko-yliko/drastiriotites-biomaticis-mathisis-sta-anthropina-dikaiomata-kai-ta-dikaiomata-ton-prosfygon-6-18-eton.html?L=aodvenhcx>.
- Κινηματογράφος:
  1. «The Mission» ([R. Joffe](#))

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Ανάλεκτα, τ. 26 (Νοέμβριος 2014). Αφιέρωμα Ορθοδοξία και Ανθρώπινα δικαιώματα, Ψηφιακό αρχείο <http://www.pemptousia.gr/2014/11/analekta-t-26-orthodoxia-ke-anthropina-dikeomata>
2. Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (Γιαννουλάτος) (2011, 4η έκδοση επαυξημένη). *Νυν πάντα πεπλήρωται φωτός...* Αθήνα: Μαΐστρος.
3. Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (Γιαννουλάτος) (2012, 5η έκδοση επαυξημένη). *Θεός Εφανερώθη εν σαρκί...* Αθήνα: Μαΐστρος.
4. Βασιλειάδης, Π. (2002). *Μετανεωτερικότητα και Εκκλησία: Η πρόκληση της Ορθοδοξίας*. Αθήνα: Ακρίτας.
5. Γιανναράς, Χ. (1998). *Η απανθρωπία του δικαιώματος*. Αθήνα: Δόμος
6. Γιουνούς Μ. (2007). *Για έναν κόσμο χωρίς φτώχεια: Η αυτοβιογραφία του τραπεζίτη των φτωχών*. Μτφρ. Βούβαλη Δ.. Αθήνα: Λιβάνης.

7. Δεληκωνσταντής, Κ. (1995). *Τα δικαιώματα του ανθρώπου: Δυτικό ιδεολόγημα ή οικουμενικό ήθος*; Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
8. Δεληκωνσταντής, Κ. (2013). Το κοινωνικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στο Δεληκωνσταντής, Κ. *Ο πολιτισμός της αλληλεγγύης. Κοινωνιολογικές και Θεολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Έννοια, σσ. 164-187.
9. Καλαϊτζίδης, Π. και Ντόντος, Ν. (Επιμ.) (2007). *Ορθοδοξία και Νεωτερικότητα*. Αθήνα: Ίνδικτος
10. Κρουσταλάκη, Ευ. (2007). *Δικαιοσύνη και δικαίωση: Από την ανθρώπινη δικαιοσύνη στην εκ Θεού δικαίωση*. Αθήνα: Εν πλω.
11. Πέτρου, Ι. Σ. (2005). *Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας

4.4 ΙΣΟΤΗΤΑ (4^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/ μαθήτριες να: <ul style="list-style-type: none"> - επισημαίνουν στοιχεία της χριστιανικής διδασκαλίας για την ισότητα, - εκτιμούν θέσεις του Χριστιανισμού για την εξάλειψη της ανισότητας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ανάλυση της χριστιανικής διδασκαλίας για την ισότητα. - Έκφραση επιχειρημάτων έναντι των ανισοτήτων με βάση τη χριστιανική διδασκαλία.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Παρουσιάζοντας:

Ισότητα και ανισότητα στην ανθρώπινη κοινωνία.

- «Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking). Δημιουργικές ερωτήσεις»: Παρουσιάζονται στους μαθητές/στις μαθήτριες φωτογραφίες με θέμα την ανισότητα. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να απαντήσουν σε ερωτήματα όπως: ποια είναι τα σημαντικότερα ζητήματα ανισοτήτων, ποιες ομάδες τα αντιμετωπίζουν, για ποιους λόγους. Αποτυπώνουν ερωτήματα και απαντήσεις σε εννοιολογικό χάρτη (ψηφιακά ή στον πίνακα ή στο τετράδιό τους).
- Εναλλακτικά: «Ζωγραφική με τραγούδια»: Ακούγεται το τραγούδι του Παύλου Σιδηρόπουλου «Εν κατακλείδι». Σε ομάδες οι μαθητές/μαθήτριες ζωγραφίζουν σε πλακάτ όσα τους άγγιξαν. Ακολουθεί συζήτηση σε ερωτήματα όπως: Ποιοι είναι οι «υγιείς και αξιοπρεπείς», «οι αδύνατοι μπροστά στους δυνατούς»; κ.λπ.

Εφαρμόζοντας:

Η ισότητα στον Χριστιανισμό και στο κοινωνικό γίνεσθαι.

- «Σκέψου, Συζήτησε ανά 2 και ανά 4, Μοιράσου (TPSS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες επεξεργάζονται κείμενα βιβλικά, πατερικά (πχ. Χριστός-Σαμαρείτισσα (Ιω.4,1-42),

παραβολή Τελικής Κρίσης (Μτ 25,31-46), Α΄ Κορ. 4,7 & 12,12-13, Γαλ 3, 26- 28, Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος ΛΖ΄ΡG36, 289Α-292Α, κ.ά.) και απαντούν στα ερωτήματα: Ποια είναι η χριστιανική διδασκαλία για την ισότητα; Εφαρμόζεται σήμερα;

- Εναλλακτικά:

«Παιχνίδι ρόλων» με θέμα τη σχέση χριστιανικής διδασκαλίας για την ισότητα/ισοτιμία (π.χ. Πλούσιος - Λάζαρος ή Παραβολή Ταλάντων).

Διερευνώντας:

Θρησκευτικές προσωπικότητες στον αγώνα για την ισότητα.

- «Ιστοεξερεύνηση μέσω διαδικτύου» για πρόσωπα (π.χ. Μ. Λούθερ Κίνγκ, Όσκαρ Ρομέρο, Νέλσον Μαντέλα κ.λπ) με στόχο να αναδειχθεί η συμβολή τους στον αγώνα κατά των ανισοτήτων.

- Εναλλακτικά:

«Μελέτη Περίπτωσης»: Οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν αποσπάσματα από τις Διδαχές του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο του ελληνικού διαφωτισμού, για την ισότητα των ανθρώπων. Βοηθητικά δίνονται κάποια στοιχεία της εποχής κατά την οποία έδρασε. [Μπορεί να γίνει και διαθεματικά με τους φιλολόγους].

Αναπλαισιώνοντας:

Σύγχρονα ζητήματα ισότητας.

-«Αξιολογική επιλογή βιβλικών κειμένων»: Δίνονται βιβλικά κείμενα (Γεν, 1, 26-28 και 2, 4-7, Α΄ Κορ. 11,7. Β΄ Κορ. 4,4. Κολ. 1,15) και φωτογραφίες ανθρώπων που ανήκουν σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες. Οι μαθητές/μαθήτριες συνδέουν κάθε φωτογραφία με ένα διαφορετικό χωρίο. Με τη μέθοδο «χιονοστιβάδα» συζητούν γιατί έκανε ο καθένας/η καθεμία αυτήν την επιλογή και τι μήνυμα δίνει στον σύγχρονο άνθρωπο.

-Εναλλακτικά:

«Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο»: Δίνεται στους μαθητές/στις μαθήτριες κείμενο που αφορά τη θέση των λαϊκών ή τη θέση της γυναίκας στην εκκλησία. Ακολουθούν ερωτήσεις τοποθετήσεις και ανταλλαγή απόψεων των μαθητών/μαθητριών.

Αξιολογώντας:

Προσωπική τοποθέτηση για την ευθύνη των πιστών σε ζητήματα ισότητας και ανισότητας.

- «Θετικό-αρνητικό»: Τοποθέτηση με επιχειρήματα πάνω σε προτάσεις (πχ. οι άνθρωποι πρέπει να απολαμβάνουν ομότιμα την αξία τους ως «κατ' εικόνα και ομοίωσιν» του Θεού – η διαφορετικότητα (διαφορά χαρισμάτων) δικαιολογεί τις διακρίσεις και διαιρέσεις μεταξύ των ανθρώπων - η ισότητα ταυτίζεται με τη δικαιοσύνη- η τοποθέτηση σε ζητήματα ισότητας απορρέει από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις - δεν μπορεί να είμαστε ίσοι αφού είμαστε διαφορετικοί κ.ά.

- Εναλλακτικά:

«Γράφουν επιστολές»: Επιστολή προς ηγέτες μιας κοινότητας σχετικά με ζητήματα ισότητας στη θρησκεία.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
- α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:
  1. Βίντεο, Απόσπασμα από τον λόγο του Martin Luther King : «I have a dream, 1963»,
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13182>.
  2. Οικουμενική διακήρυξη για τα Ανθρώπινα δικαιώματα,
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B126/498/3244,13183>.
- β) Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
  1. Συλλογή εικόνων: Παραβολές, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/3835>.
  2. Συλλογή φωτογραφιών: Ορθόδοξα σχολεία ιεραποστολών,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4236>.
  3. Συλλογή φωτογραφιών: Δευτέρα Παρουσία,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7343>
- Βιβλικά, πατερικά κείμενα(Ιω.4,1-42, Μτ 25,31-46, Α΄ Κορ. 4,7 & 12,12-13, Γαλ 3,26-28, Γεν. 1, 26-28 και 2, 4-7, Α΄ Κορ. 11,7. Β΄ Κορ. 4,4. Κολ. 1,15, Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος ΛΖ΄ ΡG36, 289Α-292Α, Ιω. Χρυσόστομου, Ομιλ. 30 εις την Α΄ Κορινθίους, ΡG 61,251 και Ομιλ 18 εις Β΄ Κορινθίους, ΡG 61,527). Παραβολή τελικής Κρίσης, παραβολή ταλάντων, Πλούσιος και Λάζαρος.
- Παρουσίαση προσωπικοτήτων-αγωνιστών για ισότητα (π.χ. Μ. Λ. Κινγκ, Όσκαρ Ρομέρο, Νέλσον Μαντέλα κ.λπ.).
- Διδαχές του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού
- Κοράνιο (εδάφια για τις γυναίκες)
- Φωτογραφίες, τύπος, βίντεο σχετικά με ζητήματα ανισοτήτων (θρησκευτικών, φυλετικών, οικονομικών, διαφυλικών).
- Μουσική:
Παύλου Σιδηρόπουλου «Εν κατακλείδι» (από το δίσκο Φλου).
- Βίντεο και κείμενα από το Διεθνές Συνέδριο προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή κ. Ευάγγελου Θεοδώρου, με τίτλο *Διακόνισσες, Χειροτονία των Γυναικών και Ορθόδοξη Θεολογία*, που συνδιοργάνωσαν η Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ., η Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού, Βοστώνης και το Κέντρο Οικουμενικών, Ιεραποστολικών και Περιβαλλοντικών Μελετών «Μητροπολίτης Παντελεήμων Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη, 22-24 Ιανουαρίου 2015.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Αγουρίδης, Σ., «Ισότητα των φύλων και Εκκλησία», του ίδιου, *Οράματα και Πράγματα*, Άρτος Ζωής: Αθήνα 1991.

2. Αδαμτζιλογλου, Ε. (1997). *Ήσαν δε εκεί γυναίκες πολλαί*. Θεσσαλονίκη: Simbo.
3. Behr-Sigel, E. (1987). *Το λειτούργημα της γυναίκας στην Εκκλησία*. Μτφρ. Κ. Χιωτέλλη. Αθήνα: Γραφείον Καλού Τύπου.
4. Βογιατζόγλου, Σ. (2009). *Κοσμάς ο Αιτωλός: Ο Άγιος των Γραμμάτων και της Λευτεριάς*. Αθήνα: Μαΐστρος.
5. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2005). *Ισότητα και εξάλειψη των διακρίσεων*. Ετήσια Έκθεση. στο διαδίκτυο: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=1608&langId=el
6. Θερμός, Πρωτ. Β. (2004). Χριστός και πολιτισμός: Μια σχέση πρόκληση για τον Ποιμένα και τον θεολόγο, *Θεολογία*, τ. ΟΕ' (1), σσ. 227-238
7. Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών (2004). *Φύλο και Θρησκεία. Η θέση της γυναίκας στην Εκκλησία*. Αθήνα: Ίνδικτος.
8. Καντιώτης, Α. (1998). *Κοσμάς ο Αιτωλός*. Αθήνα: Σταυρός.
9. Λαρίου-Δρεττάκη, Μ. (2006). *Η γυναίκα στην Καινή Διαθήκη*. Αθήνα: Επτάλοφος.
10. Λαρίου-Δρεττάκη, Μ. (2010). *Η γυναίκα σε σχέση με τον Άνδρα κατά τον Ιερό Χρυσόστομο*. Αθήνα: Μαΐστρος.
11. Ματσούκα, Ν. (1990). Η Εύα της θεολογίας και η γυναίκα της ιστορίας, *Σύναξη*, τ.36, σ.5-15
12. Μενούνος, Ι. (2007). *Κοσμά του Αιτωλού Διδαχές και Βιογραφία*. Αθήνα: Ακρίτας.
13. Οικουμενικόν Πατριαρχείον (1994). *Η θέσις της γυναικός εν τη Ορθοδόξω Εκκλησία και τα περί χειροτονίας των γυναικών. Διορθόδοξον Θεολογικόν Συνέδριον, Ρόδος 1988*. Κατερίνη: Τέρτιος.
14. Pasquato, O. (2006). *Οι λαϊκοί κατά τον Ιωάννη το Χρυσόστομο: Στην εκκλησία, στην οικογένεια και στην πόλη*. Μτφρ. Κ. Ακανθοπούλου. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

4.5 ΕΥΘΥΝΗ (5^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ερμηνεύουν τη χριστιανική αντίληψη της ευθύνης (Θεός – άνθρωπος – κόσμος), - συνδυάζουν την ευθύνη που προσδίδει η θρησκευτική ταυτότητα με την αντιμετώπιση προβλημάτων του σύγχρονου κόσμου. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία των θέσεων του Χριστιανισμού για την ανάληψη ευθύνης του πιστού για την αντιμετώπιση προβλημάτων του σύγχρονου κόσμου. -Αναγνώριση της αλληλεπιδραστικής σχέσης της θρησκευτικής ταυτότητας και της ανάληψης ευθύνης για κοινωνικά και ατομικά ζητήματα.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Δικαιώματα και ευθύνες.

- «Κύκλος συνείδησης»: Μαθητές/Μαθήτριες - σύλλογος διδασκόντων (περίπτωση τιμωρίας ενός μαθητή/μιας μαθήτριας για παράπτωμα).
- Εναλλακτικά:
«Σκέψου - Συζήτησε - Μοιράσου (TPS)»: Πώς κατανοείτε τη ρήση του Νικολάι Μπερντιάγεφ «Το ψωμί μου είναι ζήτημα υλικό, το ψωμί του αδελφού μου είναι ζήτημα πνευματικό»;

Νοηματοδοτώντας:

Η ευθύνη του πιστού για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του σύγχρονου κόσμου.

- «Μελέτη περίπτωσης»: Η ευθύνη ως στάση και δράση: αγία Μαρία Σκομπτσόβα, άγιος Αλέξανδρος Σμορέλ, Ραούλ Φολερό, Γκάντι, Martin Niemöller.
- Εναλλακτικά:
«Ιστοεξερεύνηση μέσω διαδικτύου ή έρευνα στον τύπο»: Η περίπτωση του βραβείου Νόμπελ Ειρήνης 2014 με την ταυτόχρονη βράβευση του Κάιλας Σατιάρτι και της Μαλάλα Γιουσαφζάι και τον αγώνα τους για την εκπαίδευση, στον οποίο προχώρησαν εμπνεόμενοι από τη θρησκεία τους.

Αναλύοντας:

Η χριστιανική αντίληψη της ευθύνης (Θεός-άνθρωπος-κόσμος).

- «Ανάγνωση φωναχτά και συζήτηση»: Επιλέγεται κείμενο σχετικά με το νόημα της ευθύνης στη χριστιανική διδασκαλία (βιβλικό ή σύγχρονο θεολογικό πχ. οι πρωτόπλαστοι ως φύλακες του Παραδείσου, οι πρωτόπλαστοι και η πτώση, Άβελ-Κάϊν, παραβολές του Ιησού, Ιω. Καραβιδόπουλου, Η ελευθερία και η ευθύνη του ανθρώπου, Μητρ. Σισανίου Παύλου, Ελευθερία και αγάπη κ.λπ.)
- Εναλλακτικά:
«Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο»: Οι μαθητές/μαθήτριες διαβάζουν την εγκύκλιο της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος «Θεολογική θεώρηση της οικονομικής κρίσεως» Μάρτιος 2010, η οποία αναφέρεται στην οικονομική κρίση, και τοποθετούνται με άξονα τα ποικίλα επίπεδα της ευθύνης.

Εφαρμόζοντας:

Ατομική και συλλογική ευθύνη. Η ευθύνη στον Χριστιανισμό.

- «Επ' αυτού θα είχα να πω»: Τοποθέτηση με αφορμή τον ύμνο της Εκκλησίας «Γέγονα...μολυσμός αέρος και γης και υδάτων» (Στιχηρόν, Εσπερινού Δευτέρας) ή τη ρήση του Γερμανού πάστορα Martin Niemöller, 1937, «*Στη Γερμανία οι ναζιστές πρώτα...*»
- Εναλλακτικά:

«Ιδεοθύελλα»: Πώς συμμετέχω σε δράσεις αλληλεγγύης της θρησκευτικής μου κοινότητας; Ανταλλαγή ιδεών για μια δημιουργικότερη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

-Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:

α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:

Συλλογή φωτογραφιών: Συσσίτια της Εκκλησίας,

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSDIM-E101/701/4611,20910>.

- Βιβλικά κείμενα σχετικά με την ευθύνη (Αβελ-Κάϊν, οι πρωτόπλαστοι ως φύλακες του Παραδείσου, οι πρωτόπλαστοι και η πτώση, παραβολές του Ιησού).

- Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τα έθνη...(Μτ 28, 19).

- Ιστορίες από το Γεροντικό για την ανάληψη ευθυνών.

- Σύγχρονα θεολογικά κείμενα

- Αναφορές από τον τύπο σχετικά με την ευθύνη (πολυποίκιλη: ατομική, κοινωνική, πολιτικών, οικονομικών συμφερόντων) για το περιβάλλον, την αδικία κ.λπ. καθώς και σχετικά παραδείγματα.

- Εγκύκλιος της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος «Θεολογική θεώρηση της οικονομικής κρίσεως» Μάρτιος 2010)

- Γερμανός πάστορας Martin Niemöller, 1937:

*«Στη Γερμανία οι ναζιστές πρώτα ήρθαν για τους κομμουνιστές
κι εγώ δεν μίλησα γιατί δεν ήμουν κομμουνιστής.*

Μετά ήρθαν για τους Εβραίους

κι εγώ δεν μίλησα γιατί δεν ήμουν Εβραίος.

Μετά ήρθαν για τους συνδικαλιστές

κι εγώ δεν μίλησα γιατί δεν ήμουν συνδικαλιστής.

Μετά ήρθαν για τους καθολικούς,

εγώ ήμουν προτεστάντης και για αυτό δεν μίλησα.

Μετά ήρθαν για μένα, αλλά τότε

δεν είχε μείνει πια κανείς, να μιλήσει για κανέναν.»

- *Πάντα τα έθνη*: Τριμηνιαίο Ιεραποστολικό περιοδικό του Γραφείου Εξωτερικής Ιεραποστολής της Εκκλησίας της Ελλάδος.

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Hackel, S. (1998) *Μαρία Σκόμπτσοβα: Μία "διά Χριστόν σαλή" στους μοντέρνους καιρούς 1891-1945*, Αθήνα: Ακρίτας
2. Ware, K. (2008). *Οικολογική κρίση και ελπίδα*. Μτφρ. Ν. Χριστοδούλου - Π. Τσαλίκη – Ε. Τσιγκρή. Αθήνα: Ακρίτας.
3. Αναστάσιος, Αρχ. Τιράνων (Γιαννουλάτος) (2009). *Ιεραποστολή στα Ίχνη του Χριστού*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία.
4. Βουλγαράκης, Η. (2006). *Συ τι κρίνεις τον αδελφόν σου;* Αθήνα: Μαΐστρος.
5. Βουλγαράκης, Η. (2007). *Ιεραποστολή: Μεθόριος Χριστιανισμού και Ελληνισμού*. Αθήνα: Μαΐστρος.

6. Ζηζιούλας, Ι., Μητροπολίτης Περγάμου (1998). *Η κτίση ως ευχαριστία: Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της οικολογίας*. Αθήνα: Ακρίτας.
7. Θεόκριτοφ, Ε. (2003). *Οικοσύστημα και Ανθρώπινη Κυριαρχία: Σπουδή στη Θεωρία και την Πράξη των Πατέρων της Ανατολής*. Αθήνα: Μαΐστρος.
8. *Κατηχητικά Τετράδια, Εκκλησία και Ιεραποστολή*, τχ. 1ο, Αθήνα: Αποστολική Διακονία.
9. Κεσελόπουλος, Α. (1992). *Άνθρωπος και Φυσικό Περιβάλλον*. Αθήνα: Δόμος
10. Κεφαλόπουλος, π. Κύριλλος (2014). *Άγιος Αλέξανδρος Σμορέλλ: Ένας μάρτυς της Ορθοδοξίας στα χρόνια του Ναζισμού και της βαρβαρότητας*, Αθήνα: Χριστιανική.
11. Μαλεβίτσης, Χ. (2010). *Η εσωτερική διάσταση. Η τραγωδία της ιστορίας: Δοκίμια σύγχρονου προβληματισμού. Δώδεκα δοκίμια μεταϊστορικού προβληματισμού*. Αθήνα: Αρμός.
12. Μαλεβίτσης, Χ. (2011). *Οι αγραυλούντες: Το ανθισμένο δέντρο. Νυχτερινή περιπέτεια. Δοκίμια*. Αθήνα: Αρμός.
13. Μπαθρέλλος, π.Δ. (2016). *Οι Χριστιανοί στους χρόνους της μετα-εκκοσμίκευσης*. Αθήνα: Εν πλω
14. Μπερντιάγιεφ Ν. (2011). *Αλήθεια και αποκάλυψη*. Μτφρ. Χ. Μαλεβίτσης, Αθήνα: Αρμός.
15. Παύλου, μητρ. Σισανίου & Σιατίστης(2009). *Ελευθερία και Αγάπη, οι βασικές συντεταγμένες των ανθρωπίνων σχέσεων, στο συλλογικό τόμο, Ονειρεύομαι μια οικογένεια και ένα σχολείο*, Αθήνα: Αρχονταρίκι, σ.53-72
16. Σκόμπτσοβα, Μ. (2007). *Ο Θάνατος του αδελφού*. Μτφρ. Μ. Αντωνιάδου, Αθήνα: Δορκάς.

Θ.Ε. 5 ΚΑΚΟ

(αμαρτία, θάνατος, αδικία, φανατισμός, υποδούλωση/εξάρτηση)

5.1 ΑΜΑΡΤΙΑ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/μαθήτριες να: <ul style="list-style-type: none"> - ερμηνεύουν την αμαρτία σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας για τη σχέση Θεού, ανθρώπου και κόσμου, - αξιολογούν τη μετάνοια σε σχέση με την αντιμετώπιση της αμαρτίας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία της αμαρτίας στο πλαίσιο της διδασκαλίας της Εκκλησίας. - Ανάλυση των επιπτώσεων της αμαρτίας σε διάφορα επίπεδα (κοινωνικό - προσωπικό - περιβάλλοντος). - Αξιολόγηση της μετάνοιας σε σχέση με την αντιμετώπιση της αμαρτίας.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **διερευνητική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ

Παρουσιάζοντας:

Αστοχίες και αποτυχίες στην καθημερινότητα.

- «Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)-Ακούγοντας 5Χ2»: Οι μαθητές/μαθήτριες ακούν το τραγούδι «Να με προσέχεις» (Ν. Πορτοκάλογλου) δυο φορές και σημειώνουν πέντε λέξεις που τους έκαναν εντύπωση την πρώτη φορά και πέντε συναισθήματα που τους προκαλεί το τραγούδι τη δεύτερη. Μετά από κάθε ακρόαση ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια, όπου οι μαθητές/μαθήτριες εκθέτουν τις απόψεις τους σχετικά με τις λέξεις (πχ. -γιατί διαλέξατε αυτές τις λέξεις; -για τι πράγμα νομίζετε ότι μιλάει αυτό το τραγούδι; -σε ποιόν απευθύνεται;) και τα συναισθήματά τους (πχ. -Τα συναισθήματα αυτά έχουν σχέση με τις λέξεις που επιλέξατε προηγουμένως; -έχετε βρεθεί ποτέ στη θέση αυτή; κ.λπ).
- Εναλλακτικά:
- «Στοχασμός για Ερωτήματα»: Με αφορμή το βίντεο «Famous failures», οι μαθητές/μαθήτριες εξερευνούν το θέμα της σχολικής αποτυχίας και της αυτοπραγμάτωσης στη ζωή. Τι προσδοκούσα; Πώς ένιωσα; Πώς αντέδρασε το περιβάλλον μου; Τι αποκόμισα;

Εφαρμόζοντας:

Θεολογική κατανόηση της αμαρτίας στο βιβλικό πλαίσιο και στην πατερική παράδοση.

- Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)-Δημιουργικές ερωτήσεις»: Προβάλλεται εικόνα/πίνακας με θέμα το προπατορικό αμάρτημα (πχ. William Blake, «God judging Adam», ψηφιδωτά Μονρεάλε κλπ) και οι μαθητές/μαθήτριες απαντούν σε ερωτήματα (Γιατί;... Για ποιους λόγους;...Αν υποθέσουμε ότι;...Τι θα συνέβαινε αν;...Τι θα άλλαζε αν;) σχετικά με τη διακοπή της σχέσης με το Θεό και τη δυνατότητα επιλογής καλού/κακού από τον άνθρωπο.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία» με Φύλλα εργασίας. Οι μαθητές/μαθήτριες εξερευνούν με τη βοήθεια σχετικών κειμένων (πχ. Ματσούκα, κ.λπ) την έννοια της αμαρτίας στην παράδοση της Εκκλησίας(διακοπή/αποτυχία σχέσης, αστοχία, αρρώστια κ.λπ)

Διερευνώντας:

Συνέπειες της αμαρτίας σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο

- «Καθοδηγούμενος διάλογος»: Δίνεται και διαβάζεται το κείμενο της Γένεσης (κεφ. 3, 15-19). Οι μαθητές/ μαθήτριες απαντούν σε στοχευμένες ερωτήσεις με σκοπό να αναγνωρίσουν στο συμβολικό λόγο του κειμένου, τις συνέπειες της αμαρτίας και τις μορφές του κακού για τον άνθρωπο και τον κόσμο (πόνος, φθορά, αρρώστια, άδικες κοινωνικές δομές, κοινωνικό κακό κ.λπ.) Ο/Η εκπαιδευτικός λειτουργεί διερευνητικά μαζί με τους μαθητές/ τις μαθήτριες κάνοντας ερωτήσεις και εμπυχώνοντας τον διάλογο.
- Εναλλακτικά
«Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)-Βάζω τίτλους»: Οι μαθητές/μαθήτριες

βάζουν τίτλους σε εικόνες από την επικαιρότητα (διαδίκτυο) με θέμα «το προσωπικό και κοινωνικό κακό» και η ευθύνη του μέλος του Σώματος της Εκκλησίας.

Αναπλαισιώνοντας:

Η μετάνοια ως αντίδοτο της αμαρτίας στον Χριστιανισμό.

- «Σκέψου-Συζήτησε –Μοιράσου (TPS)»: Ανά δύο οι μαθητές/μαθήτριες μελετούν το περιστατικό με τον Ζακχαίο (Λκ 19, 1-10) ή την παραβολή του Ασώτου (Λκ 15, 1-32) ή το περιστατικό με τη μοιχαλίδα (Ιω 7,53-8,11). Στη συνέχεια συμπληρώνουν: Αμαρτία=..., Μετάνοια=..., Ο Χριστός / σπλαχνικός πατέρας αντιμετωπίζει τους αμαρτωλούς με... κ.λπ.
- Εναλλακτικά:
Δίνονται ή προβάλλονται στον πίνακα στίχοι από τον Μεγάλο Κανόνα σε μετάφραση και ο μονόλογος του Μαρμελάντωφ από το *Έγκλημα και Τιμωρία* του Ντοστογιέφσκι. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να επιλέξουν όποιο στίχο ή πρόταση και να γράψουν μια σκέψη.

Αξιολογώντας:

Η αμαρτία σε σχέση με την ανθρώπινη ελευθερία.

- «Επ' αυτού θα είχα να πω»: Δίνεται σχετικό κείμενο (πχ, Κάλλιστου Γουέαρ ή Μπερδιάγεφ). Οι μαθητές/μαθήτριες διατυπώνουν την άποψή τους.
- Εναλλακτικά:
«Διδακτικός διάλογος» (εξελεκτικός με ερωτήματα): Π.χ. Αναστοχαστείτε την αφήγηση της *Γενέσεως* για την πτώση. Γιατί ο Θεός επέτρεψε στον άνθρωπο να αμαρτήσει; Γιατί δεν έβαλε φύλακα άγγελο στο δέντρο του καλού και του κακού, όπως έκανε αργότερα στο δέντρο της ζωής; Γιατί αρκέστηκε σε μια απλή προειδοποίηση;

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
α) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
  1. Συλλογή εικόνων: Η παραβολή του Ασώτου Υιού,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7353>.
  2. Συλλογή εικόνων: Ο Ιησούς και ο Ζακχαίος,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7364>.
  3. Κουίζ : Γιατί υπάρχει το κακό (αμαρτία) στον κόσμο;
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4527>.
  4. Συλλογή εικόνων: Μορφές κακού στη δυτική εικονογραφία
<http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/4219>
- Λεξικογραφικά λήμματα με την έννοια της αμαρτίας από αρχαία ελληνικά κείμενα, Αγία Γραφή και Πατέρες.
- Βιβλικά κείμενα: Γεν 3 (Πτώση Πρωτοπλάστων), Παραβολή ασώτου(Λκ 15, 1-32), Ζακχαίος (Λκ 19, 1-10).), Μοιχαλίδα (Ιω 7,53-8,11)
- Ανδρέου Κρήτης, *Μεγάλος Κανών*-
- Πίνακες ζωγραφικής William Blake.
- Μουσική:

Να με προσέχεις (στίχοι-μουσική Ν. Πορτοκάλου, από το δίσκο «Τα καράβια μου καίω» 1993)

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Benedict, R. (2005). *The Chrysanthemum and the Sword, Patterns of Japanese Culture*. Βοστώνη και Νέα Υόρκη: Mariner Books.
2. Βιζυηνός, Γ. (2008). *Το αμάρτημα της μητρός μου*. Αθήνα: Πατάκης.
3. Βουλγαράκης, Η. (1995). *Στιγμιότυπα από την Εποχή των Πατέρων*. Αθήνα: Αρμός.
4. Βουλγαράκης, Η. (2001). *Καθημερινές Ιστορίες Αγίων και Αμαρτωλών στο Βυζάντιο*. Αθήνα: Μαΐστρος.
5. Βουλγαράκης, Η. (2006). *Συ τι κρίνεις τον αδελφόν σου*; Αθήνα: Μαΐστρος.
6. Γουνελάς, Σ. (1997). «Φρόνιτ [...]». Ενοχή και ηδονή στον Καβάσιλα και την Σιμόνη Βέλ. Στο Ιδ. *Η κρίση του πολιτισμού*. Αθήνα: Αρμός, σσ. 85-112.
7. Καβάσιλας, Άγ. Νικόλαος (1990). *Περί της εν Χριστώ ζωής*, Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ι. Η. Ιωάννης ο Θεολόγος, (Λόγος Τέταρτος, σσ. 142-143).
8. Κάλλιστος Γουέαρ, επίσκοπος Διοκλείας (⁷1982). *Ο Ορθόδοξος Δρόμος*, Αθήνα: Επτάλοφος,
9. Ματσούκας, Ν. (1985). *Δογματική και Συμβολική Θεολογία, Β*. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς
10. Μπερδιάγιεφ, Ν. (1972). *Το πνεύμα του Ντοστογιέφσκι*, μτφ. Ν. Ματσούκας, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς
11. Νέλλας, Π. (2000). *Ζώνον Θεούμενον*. Αθήνα: Αρμός.
12. Νέλλας, Π. (2011). *Η περί δικαιοσύνης διδασκαλία Νικολάου του Καβάσιλα: Συμβολή εις την ορθόδοξον σωτηριολογίαν*. Αθήνα: Αρμός.
13. Νέλλας, Π. (1983). «Λύτρωση ή Θέωση;», *Σύναξη* 6, σ. 17.
14. Ντοστογιέφσκι, Φ. (2012). *Έγκλημα και τιμωρία*. Μτφρ. Ε. Μπακοπούλου. Αθήνα: Ίνδικτος.
15. Φλωρόφσκι, Γ. (²1989), *Cur deus homo?* Στο Ιδ. *Θέματα Ορθόδοξου Θεολογίας*. Μτφρ. Σ. Χατζησταματίου. Αθήνα: Άρτος Ζωής, σσ. 33-42.

5.2 ΘΑΝΑΤΟΣ (1^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
Οι μαθητές/ μαθήτριες να: - ερμηνεύουν τον θάνατο και την Ανάσταση στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση, - κρίνουν τις προτάσεις αντιμετώπισης του θανάτου στο πλαίσιο της θρησκείας.	- Σύνδεση του θανάτου με την αμαρτία και το κακό, σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία. - Ερμηνεία του θανάτου υπό το πρίσμα της Ανάστασης σύμφωνα με τη χριστιανική

	πίστη και διδασκαλία. - Κρίση των προτάσεων αντιμετώπισης του θανάτου στο πλαίσιο των θρησκειών.
--	---

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας

Ο θάνατος ως στοιχείο της ζωής.

- «Ομαδοσυνεργασία - Συλλογισμός με βάση την τέχνη» με το μοτίβο «Βλέπω, Ισχυρίζομαι, Αναρωτιέμαι»: Δίνονται εικόνες από έργα τέχνης με θέμα τον θάνατο (Bouguereau, Klimt, Michelangelo Buonarrotti, Baldung Grien, Holbein, Bruegel), τις οποίες οι μαθητές/μαθήτριες επεξεργάζονται, παρουσιάζοντας στην τάξη.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία – TPS): Οι μαθητές/μαθήτριες καταγράφουν μικρές απώλειες στην καθημερινότητά τους, αποτυπώνοντας διάφορα είδη θανάτου/χωρισμού. Αναλογίζονται περιπτώσεις που ο χωρισμός βιώνεται ως θάνατος ή ο θάνατος σημαίνει χωρισμό.

Νοηματοδοτώντας

Ο θάνατος στη θεολογική και θρησκευτική γλώσσα.

- «Ομαδοσυνεργασία»: Οι μαθητές/μαθήτριες συζητούν το ποίημα του Γ. Δροσίνη «Τι λοιπόν». Στη συνέχεια καταγράφουν ταφικές παραδόσεις και τρόπους μνήμης των νεκρών, και επεξεργάζονται ερωτήματα όπως: Γιατί καθιερώθηκαν; Ποιες ανάγκες καλύπτονται; Ποιες αντιλήψεις εκφράζονται;
- Εναλλακτικά:
«Παιχνίδι επεξεργασίας»: Επεξεργασία της εικόνας της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Μονή Σταυρονικήτα). Η εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι χωρισμένη σε 4 μέρη: Την Παναγία, τον Χριστό, τους Αποστόλους, τους Αγγέλους. Οι μαθητές/μαθήτριες σε ομάδες καλούνται σταδιακά να περιγράψουν (τι βλέπουν), να επεξεργαστούν (τι αισθάνονται αυτοί, τι ο θεατής...) και να ερμηνεύσουν (γιατί...) ένα από τα μέρη της εικόνας. Τέλος επεξεργάζονται τα ερμηνευτικά ερωτήματα για το σύνολο της εικόνας. Π.χ.: Γιατί η εικόνα και η γιορτή ονομάζεται «κοίμηση»; Γιατί οι Χριστιανοί γιορτάζουν τον θάνατο της Παναγίας; Ποιοι οι συμβολισμοί στην εικόνα; κ.ά.

Αναλύοντας:

Θάνατος και Ανάσταση στην ορθόδοξη Χριστιανική παράδοση.

- «Ομαδοσυνεργασία»: Δίνεται το κείμενο με τη διήγηση της πτώσης από το βιβλίο της Γένεσης. Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να επεξεργαστούν το κείμενο

απαντώντας σε ερωτήσεις όπως: Πώς και γιατί ο θάνατος; Ήταν επιλογή του Θεού ή του ανθρώπου; Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια

- Εναλλακτικά:
- «Ομαδοσυνεργασία»: Δίνεται σε κάθε ομάδα ένα κείμενο σχετικό με τον θάνατο ή την Ανάσταση. Οι μαθητές/μαθήτριες με φύλλο εργασίας και συγκεκριμένες ερωτήσεις τα επεξεργάζονται και παρουσιάζουν με σύντομο τρόπο στην ολομέλεια τις κεντρικές έννοιες, καταγράφοντας τη δική τους ματιά και ερμηνεία ή τυχόν προβληματισμούς.

Εφαρμόζοντας:

Προσωπική στάση απέναντι στον θάνατο.

- «Σκοινί της μπουγάδας»: Αν φύγει ξαφνικά ένας φίλος/μια φίλη, τι θα του/της λέγατε; Ένα χελιδόνι θα του/της μεταφέρει τα λόγια σας από το σκοινί της μπουγάδας.
- Εναλλακτικά:
«Η πάνω και η κάτω γειτονιά»: «Παιχνίδι ρόλων». Προσομοίωση του θανάτου ως χωρισμού και περάσματος. Οι μαθητές/μαθήτριες χωρίζονται σε δύο ομάδες. Οι μεν είναι στην «πάνω γειτονιά» και κρατούν ένα κεράκι. Οι δε είναι στην «κάτω γειτονιά» και κρατούν ένα μαντίλι. Ξεχωριστά ο/η κάθε μαθητής/ μαθήτρια της κάτω γειτονιάς πηγαίνει στην πάνω, λέγοντας δυο λόγια στους συμμαθητές/στις συμμαθήτριές τους που μένουν κάτω, και στους συμμαθητές/στις συμμαθήτριες τους προς τους οποίους/στις οποίες πηγαίνουν. Στη συνέχεια αλλάζουν γειτονιά και ξαναρχίζουν την ίδια πορεία. Στο τέλος γίνεται αναστοχασμός με θέμα τον χωρισμό και το πέρασμα από τη μία κατάσταση στην άλλη.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
    1. Συλλογή φωτογραφιών : Ταφικά έθιμα σε διάφορες θρησκείες
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4225>.
    2. Κουίζ : Οι θέσεις των θρησκειών για τον θάνατο,
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4545>.
    3. Κουίζ : Οι θρησκείες μπροστά στο πρόβλημα του θανάτου
<http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/3816?locale=el>
  - Αφήγηση της Γενέσεως. Στο
<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A109/355/2385,9136/>
  - Υμνογραφία από την εξόδιο ακολουθία. Στο
http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/prayers/funeral_translation.htm
  - Περβολαράκη Χρυσάνθη. (2011). «Με αφορμή ένα βιβλίο μιλάμε για το θάνατο στο σχολείο», *Επιστημονικό Βήμα*, τ. 15, σελ. 41-54. Στο <http://nipia-larisa.gr/wp-content/uploads/2012/09/Θανατος.pdf>.
  - Ποίηση:
    1. Διονύσιος Σολωμός, *Η Ξανθούλα* (μελοποίηση Ν. Μάντζαρος).
    2. Διονύσιος Σολωμός, *Προς τον κύριον Γεώργιον Δε Ρώσσην* (μελοποίηση από Νίκο Ξυδάκη).

3. Γεώργιος Βιζυηνός, *Επί του τάφου του πατρός του* (μελοποίηση από Νίκο Ξυδάκη).
  4. Μοιρολόγια:
http://www.myriobiblos.gr/afieromata/dimotiko/politis_texts.html.
- Τραγούδι: *Μόνο η αγάπη μένει* (Στίχοι: Σώτια Τσώτου. Μουσική: [Χρήστος Γκάρτζος](#)).

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Bloom, A. (2002). *Ο θάνατος ως κέρδος*. Μτφρ. Β. Αργυριάδης. Αθήνα: Εν πλω.
2. Ruffin, Ro Turner. (2011). *Death Education in Secondary Schools in the United States of America: A religious perspective*. University of Southe Africa. Στο http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/4775/thesis_ruffin_rt.pdf?sequence=1
3. Saunier, Γ. (1999). *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια: Τα μοιρολόγια*. Αθήνα: Νεφέλη.
4. Sherrard, Ph. (2008). *Θάνατος και Ανάσταση της ιερής κοσμολογίας*. Μτφρ. Π. Σουλτάνης. Αθήνα: Εν πλω.
5. Αναγνωστοπούλου Τάνια - Χατζηνικολάου Σοφία. (2015). *Το Πένθος στα Παιδιά. Ένας οδηγός για γονείς και εκπαιδευτικούς*, Αθήνα: Ινστιτούτο Ψυχολογίας και Υγείας.
6. Γιόνας, Χ. (2001). *Η έννοια του Θεού μετά το Άουσβιτς: Μία από Ιουδαίων φωνή*. Μτφρ. Ν. Σαμοθράκη και Κ. Μαντέλλου. Αθήνα: Αρμός.
7. Κλεμάν, Ο. (1990). *Η Θεολογία μετά τον Θάνατο του Θεού*. Αθήνα: Δωδώνη
8. Κουγέας, Σ. (2000). *Τραγούδια του κάτω κόσμου*. Αθήνα: Το Ροδακίό.
9. Ματσούκας, Ν. (1976). *Το πρόβλημα του κακού. Δοκίμιον Πατερικής Θεολογίας*. Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής, παράρτημα αρ. 22 του 20^{ου} τόμου. Στο <http://www.imdlibrary.gr/index.php/el/2013-01-14-09-09-13/books/book/120-matsoyka-n-to-provlima-tou-kakoy/2-books>
10. Νικόλαος, Μητρ. Μεσογαίας, (2009). *Εκεί που δε φαίνεται ο Θεός*. Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.
11. Πιομπίνος, Φ. (2006). *Σπουδή Θανάτου*. Αθήνα: Μαΐστρος.
12. Σμέμαν, Αλ. (2004). *Έσχατος εχθρός καταργείται ο θάνατος*. Μτφρ. Β. Αργυριάδης. Αθήνα: Εν πλω.
13. Συλλογικό έργο (1996). *Ανάσταση και Ζωή*. Αθήνα: Αρμός.
14. Τζέρπος, π. Δ. (2012). *Το τελευταίο μυστήριο: Η νεκρώσιμη ακολουθία και η καύση των νεκρών*. Αθήνα: Εκδόσεις Ουρανός.
15. Φάρος, Φ. (2013). *Το Πένθος*. Αθήνα: Αρμός.
16. Φρομ, Έ. (1977). *Η ανατομία της ανθρώπινης καταστροφικότητας*. Μτφρ. Τ. Μαστοράκη, Αθήνα: Μπουκουμάνης.

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - επισημαίνουν τις κοινωνικές προεκτάσεις του κηρύγματος του Χριστού για τη δικαιοσύνη και την επίδρασή του στην αντιμετώπιση της αδικίας στον σύγχρονο κόσμο, - διατυπώνουν συλλογισμούς γύρω από το ερώτημα της θεοδικίας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Σύνδεση της δικαιοσύνης με τον Χριστό. - Αξιολόγηση της επίδρασης του κηρύγματος του Χριστού για τη δικαιοσύνη στην αντιμετώπιση της αδικίας. - Διατύπωση συλλογισμών σχετικών με τη θεοδικία.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Δίκαιο και άδικο.

- «Σήμανση και υπογράμμιση κειμένου»: Από τις εφημερίδες της ημέρας (ή τον ηλεκτρονικό τύπο) οι μαθητές/μαθήτριες υπογραμμίζουν ειδήσεις με αναφορές αδικίας και απόδοσης δικαιοσύνης. Το επεξεργάζονται δημιουργώντας ένα χάρτη εννοιών (τι είδους αδικία; πότε; πού; σε ποιους; κλπ).
- Εναλλακτικά:
«Καρέκλα αφήγησης»: Ένας μαθητής/Μια μαθήτρια καθισμένος/καθισμένη σε καρέκλα αφηγείται ως πρόσωπο που αδικεί, έχει προκαταλήψεις κ.λπ. Στη συνέχεια γυρίζει την καρέκλα προς την άλλη κατεύθυνση και αφηγείται ως πρόσωπο που υφίσταται κάποια αδικία.

Νοηματοδοτώντας:

Ο Θεός και η αδικία στον κόσμο (θεοδικία).

- «Σκέψου-Συζήτησε –Μοιράσου (TPS)»: «Μακάριοι οι πεινώντες και διψώντες την δικαιοσύνην, ότι αυτοί χορτασθήσονται»(Μτ 5,6)- Απ. Παύλος: «ουκ οίδατε ότι άδικοι Θεού βασιλείαν ου κληρονομήσουσιν;» (Α΄ Κορ.6,9) Ποιοι είναι αυτοί που πεινάνε και διψάνε για δικαιοσύνη; Γιατί υπάρχει η αδικία; Ο Θεός τιμωρεί; κ.λπ.
- Εναλλακτικά:
«Παγωμένες εικόνες»: Οι μαθητές/μαθήτριες αφού μελετήσουν την ιστορία του Ιώβ ή θαυμάτων θεραπείας Χριστού (τυφλός), όπου αναπτύσσεται προβληματισμός για το αίτιο του κακού, αποδίδουν ένα στιγμιότυπο που επιλέγουν. Ακολουθεί συζήτηση για το ζήτημα της θεοδικίας.

Αναλύοντας:

Ο Χριστός (ως συμπαραστάτης των αδικημένων και ως πηγή δικαιοσύνης) και οι Πατέρες έναντι της αδικίας.

- «« Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)- Τι σε κάνει να το λες αυτό;» Προβολή εικόνας σταύρωσης Χριστού: Τι νομίζετε ότι απαντά ο Χριστός με τη σταύρωσή Του στους αδικημένους; Οι μαθητές/μαθήτριες υποστηρίζουν τις ερμηνείες τους.

Προβολή σχετικού βίντεο (2' /Μητροπολίτης Μεσογαίας & Λαυρεωτικής, Νικόλαος για την αδικία).

- Εναλλακτικά:
Ευαγγελικά και πατερικά κείμενα στο θέμα της αδικίας και της θέσης του Χριστού ως προστάτη των αδικημένων (πχ. Η παραβολή του άδικου κριτή-Λκ 18, 2-8)- Ιω. Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου κ.λπ) Οι μαθητές/μαθήτριες τα διαβάζουν και καλούνται να τα σχολιάζουν με μια δική τους εικαστική παρέμβαση (ποίηση, αφήγημα, ζωγραφική, κοκ.) με γενικό τίτλο: «Μακάριοι οι δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης ότι αυτοί τον Θεόν όψονται».

Εφαρμόζοντας:

Θρησκευτικές παραδόσεις και διαχείριση της αδικίας.

- «Θετικό-Αρνητικό»: Το «οφθαλμόν αντί οφθαλμού» είναι παρότρυνση σε αντεκδίκηση ή παρότρυνση για μέτρο στην αντεκδίκηση (τήρηση της αρχής της αναλογίας); Οι μαθητές/μαθήτριες τοποθετούνται στη μία ή την άλλη πλευρά και στηρίζουν την επιλογή τους με επιχειρήματα.
- Εναλλακτικά:
«Τοποθέτηση απέναντι στο κείμενο» με το μοτίβο «Τι με ενοχλεί, τι μ' αρέσει, ποια πρόταση μ' αγγίζει;». Διαβάζουμε κείμενο για την υπέρβαση της αδικίας, το προχώρημα στη ζωή, τη συγγνώμη, κ.λπ. (π.χ. Καραγιάννης, Κακαμούκα - Κουμενίδου, κ. ά.)

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
- α) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
  1. Δραστηριότητα αντιστοίχισης: Η αληθινή χαρά-Μακαρισμοί, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7288>.
  2. Κουίζ : Η δικαιοσύνη του κόσμου και της Εκκλησίας, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4532>.
  3. Συλλογή εικόνων: Η Σταύρωση του Ιησού (ανατολική τεχνοτροπία), <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7344>.
  4. Συλλογή εικόνων: Η Σταύρωση του Ιησού (δυτική τεχνοτροπία), <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/7345>.
- Ιώβ, προφήτες (π.χ. Ησαΐας).
- Θεραπεία εκ γενετής τυφλού: Ιω 9, 1-12. Η παραβολή του άδικου κριτή: Λκ 18, 2-8.
- Μακαρισμοί.
- Κοράνιο.
- Υμνολογία (Απολυτίκιο Χριστουγέννων: Χριστός ήλιος Δικαιοσύνης, Δοξαστικό της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού).
- Πατερικά κείμενα εναντίον της αδικίας και υπέρ αδικουμένων (π.χ. 3 Ιεράρχες).
- Υλικό επικαιρότητας από τον έντυπο και περιοδικό ή ηλεκτρονικό τύπο.

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Weber, M. (2006). *Καπιταλισμός και το πνεύμα του προτεσταντισμού*. Μτφρ. Μ. Κυπραίος, Αθήνα: Gutenberg.
2. *Εθνική Οικονομία και Κοινωνική Δικαιοσύνη. Ημερολόγιο 2012* εφημερίδας Χριστιανική [ανθολογούνται κείμενα για την κοινωνική δικαιοσύνη εξ επόψεως χριστιανικής].
3. *Θεολογία*, τμ. 83, τχ. 2 (Απρίλιος-Ιούνιος 2012). Αφιέρωμα: *Θεολογία και οικονομία. Προσεγγίσεις στη σύγχρονη κρίση. Μέρος Α΄*. (Ψηφιακό αρχείο: <http://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/index.asp>).
4. *Θεολογία*, τμ. 83, τχ. 4 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012, Αφιέρωμα: *Θεολογία και οικονομία. Προσεγγίσεις στη σύγχρονη κρίση. Μέρος Β΄*. (Ψηφιακό αρχείο: <http://www.ecclesia.gr/greek/press/theologia/index.asp>).
5. Καραγιάννης, Δ. (2010). *Η αδικία που πληγώνει*. Αθήνα: Αρμός.
6. Καψάνης, Αρχιμ. Γεώργιος, καθηγούμενος Ι.Μ. Γρηγορίου (1976). *Χριστός, Εκκλησία και Κοινωνία*, Αθήνα: Ε.Χ.Ο.Ν.
7. Κακαμούκα, Μ. - Κουμενίδου, Στ.(2011). *Στο σταυροδρόμι της αδικίας*, Σεμινάρια Γονέων, Θεσσαλονίκη: Εκπαιδευτήρια Απ. Παύλος
8. Κρουσταλάκη, Ευ. (2007). *Δικαιοσύνη και δικαίωση: Από την ανθρώπινη δικαιοσύνη στην εκ Θεού δικαίωση*. Αθήνα: Εν πλω.
9. Κωνσταντέλος, Δ. (1990). *Βυζαντινή Φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*. Αθήνα: Φως.
10. Μπελ, Χ. (1985). *Η χαμένη τιμή της Καταρίνα Μπλουμ: Ή πώς γεννιέται η βία και πού μπορεί να οδηγήσει*. Μτφρ. Χ. Γιαννόπουλος. Αθήνα: Γράμματα. (Σημείωση: Υπάρχει και ταινία).
11. Μπερντιάγεφ, Ν. (1986). *Χριστιανισμός και κοινωνική πραγματικότητα*. Μτφρ. Ε. Γιούλτση. Θεσσαλονίκη: Πουρναράς.
12. Μπουγάτσος, Ν. (1990). *Κοινωνική διδασκαλία Ελλήνων Πατέρων*. Αθήνα: Αποστολική Διακονία.
13. *Νέα Κοινωνιολογία*, τχ. 30 (Άνοιξη 2000). Αφιέρωμα στην Πνευματική Κληρονομιά των Πατέρων της Εκκλησίας.
14. Ροδίτης, Γ. (2009). *Χριστιανισμός και Πλούτος*. Αθήνα.
15. Στανιλοάε, Δ. (2010). *Η νίκη του Σταυρού*. Μτφρ. Λ. Ψωμάς. Αθήνα: Μαΐστρος.

5.4 ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ (4^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - διακρίνουν τα αίτια και τις μορφές του θρησκευτικού φανατισμού, - κρίνουν τη θέση του Χριστιανισμού για την υπέρβαση του φανατισμού. 	<ul style="list-style-type: none"> - Αναγνώριση του θρησκευτικού φανατισμού ως πολυεπίπεδου φαινομένου. - Αξιολόγηση των αιτιών και των συνεπειών του θρησκευτικού φανατισμού. - Διατύπωση τρόπων υπέρβασης του φανατισμού με βάση τη θέση του

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Επισήμανση φαινομένων φανατισμού.

- «Ιδεοθύελλα»: Οι μαθητές/μαθήτριες εντοπίζουν και καταγράφουν εκδηλώσεις φανατικών συμπεριφορών, που έχουν παρατηρήσει στο περιβάλλον τους.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία»: Οι μαθητές/μαθήτριες επιλέγουν ένα πρόσωπο ή μια ομάδα ανθρώπων, που έχει εκδηλώσει φανατικές συμπεριφορές. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα διαλέγει δύο προσωπικά συναισθήματα και μια ερώτηση που θα έκαναν, αν βρίσκονταν απέναντι σε αυτά τα πρόσωπα και είχαν τη δυνατότητα να διαλεχθούν μαζί τους.

Νοηματοδοτώντας:

Εννοιολόγηση του θρησκευτικού φανατισμού.

- «Ομαδοσυνεργασία»: Με αφορμή ένα σκίτσο (π.χ. Ζαμπίκος), οι μαθητές/μαθήτριες καταγράφουν μια δική τους λεζάντα και συζητούν περιπτώσεις θρησκευτικού φανατισμού, τις οποίες ήδη γνωρίζουν. Επιλέγουν και παρουσιάζουν μία από αυτές στην ολομέλεια.
- Εναλλακτικά:
«Ομαδοσυνεργασία»: Δίνεται στους μαθητές/μαθήτριες κείμενο σχετικό με τη θρησκευτική ελευθερία (Σύνταγμα, άρθρο 13), το οποίο το επεξεργάζονται σε ομάδες. Έπειτα αναλύουν μία περίπτωση θρησκευτικού φανατισμού, που γνωρίζουν και που έχει σχέση με τη θρησκευτική ελευθερία. Επισημαίνουν τι θεωρούν ως το πιο σημαντικό, μία σκέψη και μία απορία τους, και τέλος ακολουθεί παρουσίαση - συζήτηση στην ολομέλεια.

Αναλύοντας:

Διαστάσεις του θρησκευτικού φανατισμού. Η θέση του Χριστιανισμού.

- «Ομαδοσυνεργασία» και «Ρόλος στον τοίχο»: Δίνονται κατ' επιλογή στις ομάδες κείμενα σχετικά με τον θρησκευτικό φανατισμό (πχ. Γιαννουλάτος, Ιγνάτιος, Μαντζαρίδης, Στογιάννος, Δρίτσας, Μόσχος, Παπαλεξανδρόπουλος). Οι μαθητές/μαθήτριες υπογραμμίζουν μία βασική ιδέα και την παρουσιάζουν στην ολομέλεια. Στη συνέχεια «Ρόλος στον τοίχο»: Ένας φανατικός θρησκευόμενος. Τι σκέφτεται, ποια τα συναισθήματα για τη θρησκευτική του κοινότητα (μέσα στο περίγραμμα), τι σκέφτεται και ποια τα συναισθήματα για τους πιστούς μιας άλλης κοινότητας (έξω από το περίγραμμα). Στη συνέχεια, οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να φτιάξουν την ταυτότητά του (όνομα, ηλικία, μόρφωση, επαγγελμα, ασχολίες, κ.λπ.). Ακολουθούν οι ερωτήσεις: Τι παρατηρείτε; ποιο είναι το προφίλ του φανατικού θρησκευόμενου, γιατί γίνεται φανατικός, τι του λείπει και τι ψάχνει στον φανατισμό; Τι θα τον συμβούλευε ένας χριστιανός/μία χριστιανή;
- Εναλλακτικά:

«Μελέτη περίπτωσης»: «Απόστολος Παύλος. Από φανατικός διώκτης πιστός μαθητής». Οι μαθητές/μαθήτριες σε ομαδοσυνεργασία καταγράφουν τις σκέψεις του Αποστόλου πριν και μετά τη μεταστροφή του. Κατά περίπτωση δίνεται κείμενο που περιγράφει την μεταστροφή του Παύλου (πχ. Καραχάλιας, Μπράτη, Πασσάκος, Φίλιας). [Οι μαθητές/μαθήτριες μπορούν να βοηθηθούν από το υλικό που χρησιμοποιήσαν στο μάθημα για την πίστη και ειδικότερα στο δίλημμα: «Πιστεύω σε... / πιστεύω ότι...»]. Ακολουθεί συζήτηση για τις αιτίες, το περιεχόμενο και τα αποτελέσματα του θρησκευτικού φανατισμού, καθώς και για τις διαφορές του με τη χριστιανική πίστη.

Εφαρμόζοντας:

Αντιμετώπιση του θρησκευτικού φανατισμού.

- «Δάσκαλος σε ρόλο». Ο/Η εκπαιδευτικός υποδύεται έναν φανατικό συμμαθητή/μια φανατική συμμαθήτρια. Οι μαθητές/μαθήτριες τού/τής περιγράφουν πώς αισθάνονται και ποιες δυσκολίες αναφέρονται στις μεταξύ τους σχέσεις. Θέτουν ερωτήματα, διερευνούν τα κίνητρά του/της και επιχειρηματολογούν, με βάση όσα έμαθαν στο προηγούμενο στάδιο του μαθήματος, προσπαθώντας να τον/την αποτρέψουν από αυτή την επιλογή.
- Εναλλακτικά:
«Δημόσια επιστολή διαμαρτυρίας»: Οι μαθητές/μαθήτριες απευθύνονται σε δημόσιο πρόσωπο, που εκφράζει έναν φανατικό δημόσιο λόγο, ένα κήρυγμα μισαλλοδοξίας. Επισημαίνουν τις συνέπειες αυτού του «κήρυγματος» και εκφράζουν τις δικές τους απόψεις. Τεκμηριώνουν τις θέσεις τους με επιχειρήματα που προέρχονται από το προηγούμενο στάδιο του μαθήματος. Οι καλύτερες επιστολές μπορούν να αναρτηθούν σε ιστοσελίδα του μαθήματος ή του σχολείου.

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
  - α) Ψηφιακό Σχολείο / Αποθετήριο Μαθησιακών Αντικειμένων «Φωτόδεντρο»:
    1. Συλλογή φωτογραφιών: Μορφές Φανατισμού, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/5068>.
    2. Κουίζ: Φανατισμός και ανεξιθρησκία, <http://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/4546>.
  - Ο Παύλος ως διώκτης των χριστιανών. Στο <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-C117/510/3328,13420/>
  - Στογιάννος, Β. (2011). *Η Εκκλησία στην ιστορία και στο παρόν*. Θεσσαλονίκη: Πουρναρά, σελ. 117-121. Στο <http://www.pemptousia.gr/2011/12/fanatismos-ke-anehtikotita/>.
  - Μητρ. Δημητριάδος Ιγνάτιος, (2015), *Η εξάπλωση του φαινομένου του θρησκευτικού φανατισμού και η μαρτυρία και το μαρτύριο των χριστιανών στο σύγχρονο κόσμο*. Εισήγηση στο Διεθνές Διεπιστημονικό Συνέδριο με θέμα: «Θρησκεία και Βία» Θεσσαλονίκη Α.Π.Θ. Στο http://imd.gr/site/articles/top/omilies_xeretismoι_mitropolitou/1239

- Ομιλία Μητρ. Σιατίστης Παύλου, «Το μεταναστευτικό πρόβλημα». Στο <http://www.amen.gr/article/siatistis-paulos-kathe-xaidema-ierwmenou-pros-tin-xrusi-augi-deixnei-akurwsi-tis-pistis>.
- Ταινίες ή βίντεο για το Ολοκαύτωμα, την Κου-Κλουξ-Κλαν, κ.ά.
- Ταινίες: *Die Welle (Το κύμα)*, του Dennis Gansel, *Paradise now (Παράδεισος τώρα)*, του [Hany Abu-Assad](#), *Of Gods and Men (Ενώπιον Θεών και ανθρώπων)*, του [Xavier Beauvois](#).

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Βασιλειάδης, Π. (2007). *Ενότητα και μαρτυρία*. Αθήνα: Επίκεντρο.
2. Γιαννουλάτος Αναστάσιος, Αρχ. Τιράνων (2004). *Ίχνη από την Αναζήτηση του Υπερβατικού: Συλλογή Θρησκευολογικών Μελετημάτων*. Αθήνα: Ακρίτας.
3. Γιαννουλάτος Αναστάσιος, Αρχ. Τιράνων (2015). *Συνύπαρξη: Ειρήνη, Φύση, Φτώχεια, Τρομοκρατία, Αξίες. Θρησκευολογική Θεώρηση*. Αθήνα: Αρμός.
4. [Ζηζιούλας] Μητρ. Περγάμου Ιωάννης, *Αλήθεια, Ανεκτικότητα και Μονοθεϊσμός: Είναι δυνατός ένας διαθρησκειακός διάλογος; Βήμα Ιδεών: Μηνιαία Έκδοση Αναζήτησης και Διαλόγου*, τχ. 3 (Ιούλιος 2007), σ. 10.
5. Νησιώτης, Ν. (2004). *Από την Ύπαρξη στη Συνύπαρξη: Κοινωνία – Τεχνολογία – Θρησκεία*. Αθήνα: Μαΐστρος.
6. Νικολαΐδης, Α. (2012). *Φανατισμός: Θεολογική, ψυχολογική, ηθική και κοινωνιολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
7. Ντανιέλ, Ζ. (1998). *Είναι ο Θεός φανατικός;* Μτφρ. Α. Πανταζόπουλος. Αθήνα: Πόλις.
8. Οζ, Α. (2005). *Κατά του φανατισμού*. Μτφρ. Ε. Τσερεζόλε, Αθήνα: Καστανιώτης.

5.5 ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗ/ΕΞΑΡΤΗΣΗ (5^ο δίωρο)

Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα	Αξιολόγηση
<p>Οι μαθητές/ μαθήτριες να:</p> <ul style="list-style-type: none"> - αξιοποιούν τη χριστιανική διδασκαλία για την υποδούλωση στο κακό στην προσέγγιση φαινομένων εξάρτησης, - διατυπώνουν προτάσεις με θρησκευτικά κριτήρια για την αντιμετώπιση σύγχρονων φαινομένων δουλείας. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ερμηνεία των εννοιών εξάρτηση και υποδούλωση ως προς την «εν Χριστώ» ελευθερία. - Ερμηνεία σύγχρονων φαινομένων εξάρτησης με χρήση θρησκευτικών όρων. - Διατύπωση προτάσεων με θρησκευτικά κριτήρια για την αντιμετώπιση σύγχρονων φαινομένων δουλείας.

Προτεινόμενη Μέθοδος - Ενδεικτικές Δραστηριότητες

Επιλέγεται η **βιωματική** μέθοδος, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο ΠΣ.

Βιώνοντας:

Σύγχρονες μορφές εξάρτησης και δουλείας.

- «Ιδεοθύελλα» με τη λέξη δουλεία/εξάρτηση. Ακολουθεί προβολή βίντεο ή φωτογραφιών με θέματα περί σύγχρονης δουλείας (trafficking, ναρκωτικά, Η/Υ, διαδίκτυο, έξεις, αλκοολισμός, συμμορίες, σέκτες κ.ά.).
- Εναλλακτικά:
«Ανάγνωση φωναχτά»: αποσπάσματα από μαρτυρίες ανθρώπων που βίωσαν μορφές εξάρτησης. Χάρτης εννοιών με θέμα διάφορες μορφές εξάρτησης/υποδούλωσης.

Νοηματοδοτώντας:

- *Αφοσίωση και υποδούλωση στον Χριστιανισμό.*
- «Σκέψου, Γράψε, συζήτησε, Μοιράσου (TWPS)»: Οι μαθητές/μαθήτριες νοηματοδοτούν τον όρο «δούλος του Θεού» με τη βοήθεια αγιογραφικών αναφορών στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη και στα μυστήρια της Εκκλησίας (π.χ. *Γέν 26:24, Γεν. 32:28, Έξ 32:11, 13, Λευ 25:55, Α΄ Βασ. 8: 27-30, Ψαλμοί, Ιω.15, 14-15, Τιτ 1,1, Γαλ.1,10 Βαπτίζεται ο δούλος του Θεού..., μεταλαμβάνει...νυμφεύεται ...,κ.ά*) και θεολογικών κειμένων (βλ. βιβλίο Θρησκευτικών Γ΄ Λυκείου «Χριστιανική Ηθική»)
- Εναλλακτικά:
«Διδακτικός διάλογος». «Η αληθινή ελευθερία από κάθε δουλεία και η εν Χριστώ δουλεία», για την κατανόηση του όρου «Δούλος Κυρίου»

Αναλύοντας:

Σχέσεις εξάρτησης, σχέσεις ελευθερίας στον Χριστιανισμό και σε άλλες θρησκευτικές αντιλήψεις.

- « Έντεχνος Συλλογισμός (Artful Thinking)-Βλέπω, ισχυρίζομαι, αναρωτιέμαι»: Προβάλλεται εικόνα (π.χ. π. Σταμάτης Σκλήρης "Ο φυλακισμένος με την πορφύρα", 1996). Συζήτηση για το θέμα πάθη/απελευθέρωση με βοηθητικό θεολογικό κείμενο (π.χ. Νικοδήμου Αγιορείτη, Κάλλιστου Διοκλείας κλπ).
- Εναλλακτικά:
«Σκέψου, συζήτησε, μοιράσου: TPS»: 1. Ιωβηλαίο έτος (Λευ 25, 8-55). Ποια αντίληψη υπάρχει πίσω απ' αυτή την εντολή; Ποιες δυνατότητες προσωπικές και κοινωνικές ανοίγονται; / Ιμπάντα = λατρεία + υποδούλωση στον Αλλάχ.

Εφαρμόζοντας:

Θεολογικά επιχειρήματα για την αντιμετώπιση σύγχρονων φαινομένων δουλείας.

- «Θέατρο φόρουμ»: Θέατρο ρόλων μιας σκηνής (με λόγια ή χωρίς λόγια) υποδούλωσης ή εξάρτησης (ναρκωτικά, υπολογιστές, συνήθειες, έξεις, αλκοολισμός, αυτοκαταστροφή), όπου σε δεύτερη φάση οι θεατές (μαθητές/μαθήτριες) επεμβαίνουν και δίνουν πιθανή λύση /εναλλακτική στάση στο πρόβλημα, με βάση τη θεολογική αντίληψη περί ελευθερίας. Εναλλακτικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί η «τεχνική ανίχνευσης της σκέψης του ρόλου» .
- Εναλλακτικά:
«Μελέτη περίπτωσης»: «Ανώνυμοι Αλκοολικοί». Οι μαθητές/μαθήτριες αναζητούν στο διαδίκτυο πληροφορίες για τις αρχές της οργάνωσης. Καθοδηγούμενος διάλογος: Πού αποδίδει ο ιδρυτής την θεραπεία του; Ποιες αρχές της χριστιανικής κοινότητας εφαρμόζονται στην οργάνωση;

Προτεινόμενο Εκπαιδευτικό Υλικό

- Εκπαιδευτικό υλικό ΥΠ.Π.Ε.Θ.:
- α) Ψηφιακό Σχολείο / Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία:
  1. Δραστηριότητα: Το κακό στο σύγχρονο κόσμο: Σύγχρονες μορφές δουλείας, http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A109/355/2385,9142/extras/html/kef6_en27_to_kako_sto_sixrono_kosmo_popup.htm.
  2. Δραστηριότητα: Σταθμοί στην ιστορία της δουλείας, http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A109/355/2385,9139/extras/html/kef3_en9_staumoi_istoria_doulia_timeline_popup.htm.
- Βιβλικά, θεολογικά κείμενα
  - Για τη σύγχρονη δουλεία:
    1. Φωτογραφίες της Lisa Kristine (διαθέσιμες στο διαδίκτυο).
    2. Βίντεο: Lisa Kristine, Photos that bear witness to modern slavery. Επίσης: Kevin Bales, How to combat modern slavery.
- Κινηματογράφος:
  - 12 Years a slave(12 χρόνια σκλάβος) σκηνοθεσία Στηβ Μακ Κουίν, 2013
  - Mission (Η Αποστολή), σκηνοθεσία Rolland Joffé, 1986.
- Αναφορές από τον Τύπο και το διαδίκτυο για σύγχρονες μορφές εξάρτησης /υποδούλωσης, π.χ. ναρκωτικά, υπολογιστές, αλκοόλ, trafficking, σύγχρονες αιρέσεις κ.ά..
- Ιστοσελίδες σχολείων με αναρτημένες Ερευνητικές Εργασίες με θέμα τις εξαρτήσεις.

- Μουσική:
Σαββόπουλος, Έλσα σε φοβάμαι. Amy Winehouse, *Rehab*. Πάνος & Χάρης Κατσιμίχας, Φάνης.
- «Περάσματα»: Παιχνίδι ευαισθητοποίησης για τη ζωή των προσφύγων (UNHCR)
- «Δεν είναι μόνο αριθμοί», εκπαιδευτικό υλικό για τη μετανάστευση και το άσυλο στην Ευρώπη (UNHCR).
- Πρόγραμμα «Διαφυγές από κάθε εξάρτηση».
- Ερωταποκρίσεις για εξαρτήσεις στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΕΑ.
- Κουκουνάρας Λιάγκης, Μ. (2011). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει*. Αθήνα: Γρηγόρης (για την τεχνική «Θέατρο φόρουμ»).

[Σημείωση: Στην προτεινόμενη περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό τα βιβλία προσφέρονται και για επιλογή αποσπασμάτων].

Περαιτέρω ενδεικτική βιβλιογραφία για τον/την εκπαιδευτικό

1. Chiuva, A. (2003). *Τα πάντα γίνονται κομμάτια*. Μτφρ. Κ. Χαλμούκου, Αθήνα: Νέα Σύνορα-Λιβάνης.
2. Γιανναράς, Χ. (2002). *Η Ελευθερία του Ήθους*. Αθήνα: Ίκαρος.
3. Γουέαρ Κάλλιστας, επίσκοπος Διοκλείας (71982). *Ο Ορθόδοξος Δρόμος*, Αθήνα: Επτάλοφος,
4. Ελεύθερος, Δ. (2010). *Ο Ήχος της Χειροπέδας: Ο Κόσμος του Χρήστη*. Πρόλ. Αρχιεπ. Αθηνών Ιερωνύμου. Αθήνα: Μαΐστρος.
5. Μακράκης, Μ. (1982). *Οι δύο διαστάσεις της ελευθερίας στη φιλοσοφική και θρησκευτική σκέψη του Ντοστογιέφσκι: Σπουδή στον Ντοστογιέφσκι*. Αθήνα: Imago.
6. Μπεν, Α. (2008). *Ορουνόκο ή ο Σκλάβος Πρίγκιπας*. Αθήνα: Μαΐστρος.
7. Νικοδήμου Αγιορείτου (2008). *Πνευματικά Γυμνάσματα*, Νέα Σκήτη, Άγιον Όρος: Συνοδία Σπυρίδωνος Ιερομονάχου
8. Πρόγραμμα «Διαφυγές από κάθε εξάρτηση». Θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα για σχολεία. Συνεργασία Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση/ ΚΕΘΕΑ, http://dide-anatol.att.sch.gr/perival/FAKELLOS_DIAFYGES/indexDIAFYGES.htm

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1 (για το διδακτικό βήμα «εφαρμόζοντας»): Α Λυκείου, 5.1,

Θάνατος

Ομαδοσυνεργασία: Μοιράστε, σε 1 λεπτό, τους παρακάτω ρόλους και αρμοδιότητες στην ομάδα σας:

Συντονιστής/Συντονίστρια συζήτησης: Συντονίζει τη συζήτηση ανάμεσα στα μέλη της ομάδας.

Γραμματέας ομάδας: Γράφει τις εργασίες της ομάδας σε κόλλα χαρτί με τα ονόματα των μελών στο πάνω μέρος.

Παρουσιαστής/Παρουσιάστρια ομάδας: Παρουσιάζει στο τέλος τις εργασίες της ομάδας.

Εκπρόσωπος ομάδας: Απευθύνεται στον εμπυχωτή εκ μέρους της ομάδας.

Αναγνώστης/Αναγνώστρια ομάδας: Διαβάζει το Φύλλο Εργασίας και τα κείμενα σε όλη την ομάδα.

Διαβάστε τα παρακάτω λογοτεχνικά κείμενα και βρείτε ποιο είναι το κεντρικό τους θέμα. Έχετε 8 λεπτά.

Αλησμονώ και χαίρομαι (Δημοτικό Ηπείρου)

Αλησμονώ και χαίρομαι, θυμάμαι και δακρύζω
θυμήθηκα την ξενιτιά και θέλω να πηγαίνω.
Σήκω, μάνα μ' και ζύμωσε καθάριο παξιμάδι
να πάρει ο γιος στη στράτα του στης ξενιτιάς το δρόμο.
Με δάκρυα βάζει το νερό με πόνους το ζυμώνει
και με τα αναστενάγματα βάνει φωτιά στο φούρνο.
Άργησε φούρνε να καείς και συ ψωμί να γένεις
για να περάσει ο κερατζής* κι ο γιος μου ν' απομείνει.

*κερατζής = ο άνθρωπος που διέθετε άλογα και μετέφερε εμπορεύματα και ανθρώπους, έναντι αμοιβής.

Ένα βράδυ στο σταθμό (Μαρία Πολυδούρη)

Τι θλιβερό πράμα ο Σταθμός,
που μόλις να 'χει φύγει το τρένο.
Ούτε στιγμή, μόλις που εδώ
στις ράγιες του βαριά σταματημένο
και πηγαινόρχονταν γοργά,
ανίδα γελώντας ταξιδιώτες.
Κι όσοι που μείνανε κι αυτοί
δεν έχουνε την όψη τους σαν τότες.
Η άδεια θέση κ' η σιωπή
μεσ' στο Σταθμό που του 'φυγε το τρένο.
Κι αυτοί που μείνανε σκορπούν
κ' έχουν το βήμα το αποφασισμένο
όσων τη μοίρα ακολουθούν.
Κάθε φορά τους φεύγει κι από κάτι
και κείνοι μένουν στο Σταθμό
λυγίζοντας το θολωμένο μάτι.
Στρέφουν στα ίδια θαρρετοί
δήθεν κ' η πλάτη τους κυρτώνει πίσω.

Καταραμένε χωρισμέ,
όμως και σένα απόψε θα αγαπήσω.

Γιατί το “χαίρε” ήταν γλυκό
καθώς το χέρι σειόταν στον αέρα,
απ’ το μαντίλι πιο λευκό
κι απ’ τον ανθό, σα φως που έφευγε πέρα,
που δεν το είχα δει ποτέ,
τόσο γαλήνια ωραίο τ’ όραμά σου.
Καταραμένε χωρισμέ,
μου τρέμουν τα χείλη στ’ όνομά σου.

Επί του τάφου του πατρός μου (Γ. Βιζυηνός)

Ξύπνα, πατέρα! χαραυγή
τον ουρανό χρυσώνει,
κι’ όλη ξυπνά η μαύρη γη.
Ξύπνα και συ με την Αυγή, ν’ ακούσουμε τ’
αηδόνι.

Με τη μητέρα μία ψυχή,
σε κάθε τέτοιαν ώρα
πετούσατε στην προσευχή.
Γιατί κοιμάσαι τώρα;

Είναι το όνειρο μακρύ
που βλέπεις εδώ πέρα;
Κοιμήθηκες, κι ήμουν μικρό,
κι ως να τελειώσει το πικρό, ετράνεψα, πατέρα!

Θυμάσαι; Μου ‘κλεψες φιλί
μια μέρα παιχνιδιάρη,
και μου ‘πες Άφτερο πουλί,
χρειάζεσαι καιρό πολύ να γίνεις παλληκάρι.

‘Ηρθ’ ο καιρός. Να ‘μαι τρανό!
Δες με, καλέ πατέρα,
Σου τράνεψα, μα ... ορφανό!
Στο δρόμο, που συχνά περνώ, με είπανε μια
μέρα.

Πες μου, πατέρα, την αυγή,
που καίει το λιβάνι
η μάνα και μοιρολογεί,
Η μυρωδιά περνά τη γη; Μπορεί να σε ζεστάνει;

Το βράδυ που ‘ρχομαι γοργά
κι ανάφτω το καντήλι
το ξέρεις πως τ’ ανάφτω ‘γώ;
Ξύπνα, πατέρα! θα καώ, σαν λυχναριού φυτίλι!

Με φώναζες να κοιμηθώ
στο σπλαχνικό πλευρό σου.
Έλα, μικρό, να ζεσταθώ.
Κι εγώ πετούσα να χωθώ στον κόρφο το γλυκό
σου.

Τώρα, πατέρα, στην πικρή
τη γη τη χιονισμένη,
στην κρύα κλίνη τη μικρή,
αυτή τη νύχτα, πες μου ποιος σε ζεσταίνει; ...

Θέλεις εγώ ν’ αποκριθώ;
Κανείς, καμιάν ημέρα!
Μα ήρθα εγώ για να χωθώ
Στον κόρφο σου να κοιμηθώ, να ‘σαι ζεστός,
πατέρα

De Profundis (Όσκαρ Ουάιλντ) [Ο συγγραφέας περιγράφει εμπειρίες από τη φυλακή]

«Ο πόνος είναι μια στιγμή με πολύ μεγάλη διάρκεια. Δε χωρίζεται σε εποχές. Διακρίνεται μόνο από μια ποικιλία μορφών και την περιοδικότητα της εμφάνισής τους. Σ’ εμάς εδώ, ο χρόνος δεν πορεύεται ευθύγραμμα, αλλά κυκλικά. Περιστρέφεται αέναα γύρω από ένα κέντρο οδύνης. Η παραλυτική ακινησία μιας ζωής ρυθμισμένης ως την τελευταία λεπτομέρεια σύμφωνα με απαρέγκλιτους κανόνες – τρώμε, πίνουμε, πλαγιάζουμε και προσευχόμαστε, ή τουλάχιστον γονατίζουμε με πρόθεση να προσευχηθούμε, υπακούοντας στους αλύγιστους νόμους ενός άκαμπτου τυπικού – αυτή η απόλυτη ακινησία, που κάνει την κάθε μέρα ολόγεια με τις δίδυμες αδελφές της, μοιάζει να ενσταλάζει τη στασιμότητα ακόμη και στις δυνάμεις του έξω κόσμου, που κύριο γνώρισμα έχουν την ακατάπαυστη κίνηση και εναλλαγή. Για τον καιρό της σποράς και τη συγκομιδής, για τους θεριστές που σκύβουν πάνω απ τα στάχυα, τους τρυγητές που περνοδιαβαίνουν ανάμεσα στα κλήματα, τη χλόη των περιβολιών που ασπρίζει απ’ τα πεσμένα ανθάκια ή τους καρπούς – για όλ’ αυτά εμείς δεν ξέρουμε, δεν μπορούμε να ξέρουμε τίποτα».

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2 (για το διδακτικό βήμα «διερευνώντας»): Α Λυκείου, 5.1,

Θάνατος

Διατηρώντας τους ρόλους της ομαδοσυνεργασίας του προηγούμενου βήματος, περάστε με την ομάδα σας από κάθε σταθμό της «τροχιάς της μάθησης» και απαντήστε με μία – δύο φράσεις στις ερωτήσεις του φυλλαδίου γραπτώς. Σε κάθε σταθμό μπορείτε να μείνετε 5 λεπτά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑΘΜΩΝ «ΤΡΟΧΙΑΣ ΜΑΘΗΣΗΣ»:

Σταθμός 1^{ος}:

Αφού διαβάσετε το περιστατικό της Ανάστασης του Λαζάρου, απαντήστε στις ερωτήσεις:

- Ποιες λέξεις- φράσεις αποκαλύπτουν τα συναισθήματα των ανθρώπων απέναντι στον θάνατο του φίλου τους; Τι φανερώνουν;

- Γιατί νομίζετε ότι δακρύζει ο Ιησούς;

- Ποια φράση του Χριστού κατά τη γνώμη σας παρηγόρησε περισσότερο τη Μάρθα και γιατί;

Σταθμός 2^{ος}:

Αφού παρατηρήσετε την εικόνα της Ανάστασης του Χριστού, απαντήστε στις ερωτήσεις:

- Ποιο κομμάτι/λεπτομέρεια της εικόνας θα ξεχωρίζατε και γιατί;

- Γιατί η εικόνα της Ανάστασης του Χριστού ονομάζεται «εις Άδου Κάθοδος»;

Σταθμός 3^{ος}:

Αφού διαβάσετε το περιστατικό της εμφάνισης του Ιησού στο Θωμά, απαντήστε στις ερωτήσεις:

- Γιατί ο Θωμάς δεν πιστεύει τους φίλους του όταν του μιλάνε για την Ανάσταση;

- Τι είναι αυτό που τον έπεισε τελικά;

Σταθμός 4^{ος}:

Αφού διαβάσετε τον Κατηχητικό λόγο του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, απαντήστε στις ερωτήσεις:

- Ποιες λέξεις σύμφωνα με τον Χρυσόστομο καταργούνται στον αναστημένο κόσμο;

- Γιατί η Ανάσταση του Χριστού είναι η αρχή της ανάστασης των ανθρώπων;

Σταθμός 5^{ος}:

Αφού διαβάσετε την προφητεία του Ιεζεκιήλ, απαντήστε στις ερωτήσεις:

- Τι φανερώνει αυτό το κείμενο για τη σχέση Θεού και ανθρώπινου σώματος;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2 (για το διδακτικό βήμα «διερευνώντας»): Α Λυκείου, 5.1, Θάνατος

1^{ος} Σταθμός

Η Ανάσταση του Λαζάρου (Ιω. 11, 1-54)

1 Κάποιος που λεγόταν Λάζαρος, αρρώστησε. Ήταν από τη Βηθανία...

3 Έστειλαν... οι αδερφές του μήνυμα στον Ιησού, και του έλεγαν: «Κύριε, ο αγαπημένος σου φίλος είναι άρρωστος»...

5 Ο Ιησούς αγαπούσε τη Μάρθα και την αδερφή της, καθώς και τον Λάζαρο...

17 Όταν... έφτασε ο Ιησούς, ο Λάζαρος βρισκόταν κιόλας τέσσερις μέρες στο μνήμα.

18 Η Βηθανία ήταν κοντά στα Ιεροσόλυμα...

19 Πολλοί από τους Ιουδαίους της πόλης είχαν έρθει στη Μάρθα και στη Μαρία, να τις παρηγορήσουν για τον θάνατο του αδερφού τους.

20 Όταν όμως η Μάρθα έμαθε ότι έρχεται ο Ιησούς, πήγε να τον προϋπαντήσει, ενώ η Μαρία έμεινε στο σπίτι.

21 Είπε τότε η Μάρθα στον Ιησού: «Κύριε, αν ήσουν εδώ, ο αδερφός μου δεν θα πέθαινε.

22 Ξέρω όμως πως και τώρα, ό,τι κι αν ζητήσεις από τον Θεό, ο Θεός θα σου το δώσει».

23 «Ο αδερφός σου θα αναστηθεί», της λέει ο Ιησούς.

24 «Ξέρω πως θα αναστηθεί, όταν θα γίνει η ανάσταση στην έσχατη ημέρα», του απάντησε η Μάρθα.

25 Τότε ο Ιησούς της είπε: «Εγώ είμαι η ανάσταση και η ζωή, εκείνος που πιστεύει σ' εμένα, κι αν πεθάνει, θα ζήσει

26 και καθένας που ζει και εμπιστεύεται σ' εμένα δεν θα πεθάνει ποτέ. Το πιστεύεις αυτό;»

27 «Ναι, Κύριε», του λέει, «εγώ το έχω πιστέψει πως εσύ είσαι ο Χριστός, ο Υιός του Θεού, που περιμέναμε να έρθει στον κόσμο».

28 Αφού τα είπε αυτά, έφυγε και ειδοποίησε κρυφά την αδερφή της τη Μαρία, λέγοντας: «Ο Διδάσκαλος έφτασε και σε ζητάει».

29 Εκείνη, μόλις το άκουσε, σηκώθηκε γρήγορα και έτρεχε να πάει κοντά του...

31 Οι Ιουδαίοι που ήταν στο σπίτι και την παρηγορούσαν... την ακολούθησαν...

32 Η Μαρία όμως, όταν ήρθε εκεί που ήταν ο Ιησούς, καθώς τον αντίκρισε, έπεσε στα πόδια

33 του... Ο Ιησούς, όταν την είδε να κλαίει, να κλαίνε και οι Ιουδαίοι που είχαν έρθει μαζί της, λυπήθηκε βαθιά και ταράχτηκε.

34 «Πού τον έχετε βάλει;» τους ρώτησε. Του λένε: «Κύριε, έλα και δες».

35 Ο Ιησούς δάκρυσε.

36 «Δες πόσο τον αγαπούσε!» έλεγαν οι Ιουδαίοι...

38 Ο Ιησούς, παραγμένος πάλι και θλιμμένος μέσα του, έρχεται στο μνήμα. Αυτό ήταν μια σπηλιά που την είσοδό της την έφραζε μια μεγάλη πέτρα.

39 Λέει ο Ιησούς: «Βγάλτε την πέτρα». Του λέει η Μάρθα...: «Κύριε, τώρα πια θα μυρίζει άσχημα, γιατί είναι τέσσερις μέρες στο μνήμα».

40 Της λέει ο Ιησούς: «Δεν σου είπα πως, αν πιστέψεις, θα δεις τη δύναμη του Θεού;»

41 Έβγαλαν λοιπόν την πέτρα από το μνήμα του νεκρού. Τότε ο Ιησούς σήκωσε τα μάτια ψηλά και προσευχήθηκε.

43 (Υστερα) κραύγασε με φωνή δυνατή: «Λάζαρε, έλα έξω!»

44 Βγήκε ο νεκρός με δεμένα τα πόδια και τα χέρια ... και το πρόσωπό του ήταν περιτυλιγμένο ... Τους λέει τότε ο Ιησούς: «Λύστε τον και αφήστε τον να περπατήσει».

45 Πολλοί από τους Ιουδαίους, αυτοί που είχαν έρθει να επισκεφτούν τη Μαρία και είχαν δει τι έκανε ο Ιησούς, πίστεψαν σ' αυτόν.

46 Μερικοί όμως από αυτούς... πήγαν στους Φαρισαίους και τους είπαν αυτά που έκανε ο Ιησούς.

47 Συγκάλεσαν τότε οι αρχιερείς και οι Φαρισαίοι συμβούλιο και έλεγαν: «Τι θα κάνουμε; Πολλά σημεία κάνει αυτός ο άνθρωπος.

48 Αν τον αφήσουμε να συνεχίσει έτσι, όλοι θα πιστέψουν σε αυτόν και τότε θα επέμβουν οι Ρωμαίοι και θα καταστρέψουν και τον Ναό μας και το έθνος μας».

53 Από εκείνη λοιπόν την ημέρα αποφάσισαν να τον θανατώσουν.

54 Γι' αυτό ο Ιησούς... έφυγε από κει και πήγε στην περιοχή κοντά στην έρημο, σε μια πόλη που την έλεγαν Εφραίμ. Εκεί έμεινε μαζί με τους μαθητές του.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ **2** (για το διδακτικό βήμα «διερευνώντας»): Α Λυκείου, 5.1, Θάνατος

2ος Σταθμός

Η εικόνα της Ανάστασης του Χριστού («εις Άδου κάθοδος» Μαν. Πανσέληνου, Πρωτάτο Αγίου Όρους).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2 (για το διδακτικό βήμα «διερευνώντας»): Α Λυκείου, 5.1, Θάνατος

3ος Σταθμός

Ο Ιησούς εμφανίζεται στον Θωμά

24. Ο Θωμάς, ένας από τους δώδεκα, ο ονομαζόμενος Δίδυμος, δεν ήταν μαζί τους όταν ήρθε ο Ιησούς.

25. Του είπαν λοιπόν οι άλλοι μαθητές, «Είδαμε τον Κύριο». Αυτός τους είπε «Εάν δεν δω στα χέρια του το σημάδι από τα καρφιά και δεν βάλω το δάκτυλό μου στο σημάδι από τα καρφιά και δεν βάλω το χέρι μου στην πλευρά του, δεν θα πιστέψω».

26. Ύστερα από οκτώ ημέρες ήταν πάλι μαζί μέσα στο σπίτι οι μαθητές του και ο Θωμάς μαζί τους. Έρχεται ο Ιησούς, ενώ οι πόρτες ήταν κλειστές, στάθηκε στη μέση και είπε «Ειρήνη να είναι μαζί σας».

27. Έπειτα λέει στο Θωμά, «Φέρε το δάκτυλό σου εδώ και κοίταξε τα χέρια μου και φέρε το χέρι σου και βάλε το στην πλευρά μου και μη γίνεσαι άπιστος, αλλά πιστός».

28. Ο Θωμάς του αποκρίθηκε, «Ο Κύριός μου και ο Θεός μου».

29. Ο Ιησούς του λέει, «Επειδή με είδες, πίστεψες. Μακάριοι είναι εκείνοι που δεν με είδαν και όμως πίστεψαν».

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2 (για το διδακτικό βήμα «διερευνώντας»): Α Λυκείου, 5.1, Θάνατος

4ος Σταθμός

Κατηχητικός λόγος Ιωάννου του Χρυσοστόμου:

«Κανένας πια να μη θρηνεί τη φτώχεια του, γιατί τώρα έγινε φανερή η Βασιλεία του Θεού, εκείνη που προσφέρεται σ' όλους εξίσου. Κανένας να μην κλαίει πια τα πταίσματά του, γιατί συγχώρησή μας είναι ο Αναστημένος. Κανένας ας μη φοβάται πια τον θάνατο, γιατί ο θάνατος του Σωτήρα μας μας ελευθέρωσε από τον θάνατο και τη φθορά.

Γιατί αν κι ο Σωτήρας μας κρατήθηκε από τον θάνατο, τελικά τον εξαφάνισε. Ο Κύριός μας που κατέβηκε στον άδη άρπαξε κι ανέσυρε μαζί Του όσους κρατούσε ο άδης. Ο Κύριος πίκρανε τον άδη, όταν εκείνος ο παμφάγος Τόν κατάπιε. Κι αυτό ήταν που προβλέποντάς το παλιά ο προφήτης Ησαΐας είχε βροντοφωνήσει: «Χριστέ μου, όταν ο άδης εκεί κάτω στο σκοτάδι σε συνάντησε, πικράθηκε». Και πολύ σωστά πικράθηκε, γιατί από τότε καταργήθηκε. Πικράθηκε γιατί ξεγελάστηκε. Πικράθηκε γιατί θανατώθηκε. Πικράθηκε γιατί έχασε πια την εξουσία του. Πικράθηκε γιατί ο ίδιος τώρα υποδουλώθηκε.

Εκείνος, καθώς νόμιζε, είχε λάβει σώμα θνητό και βρέθηκε απρόσμενα μπροστά σε Θεό.

Εκείνος είχε πάρει χώμα από τη γη και συνάντησε Θεό, που είχε κατεβεί από τον ουρανό. Εκείνος είχε πάρει ένα σώμα ορατό και καταισχύνηκε από τον Αόρατο.

Πού είναι, λοιπόν, Άδη, η νίκη σου;

Αναστήθηκε ο Χριστός και έχεις πια οριστικά κατανικηθεί!

Αναστήθηκε ο Χριστός και οι δαίμονες έχουν στα βάραθρα της απώλειας γκρεμιστεί!

Αναστήθηκε ο Χριστός και χαίρονται οι Άγγελοι!

Αναστήθηκε ο Χριστός και η ζωή παντού βασιλεύει!

Αναστήθηκε ο Χριστός

και δεν θα μείνει πια κανένας νεκρός στο μνήμα!

Γιατί με την Ανάστασή Του ο Χριστός έγινε η αρχή της αναστάσεως όλων όσων έχουν κοιμηθεί.

Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα και η εξουσία στους απέραντους αιώνες. Αμήν».

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2 (για το διδακτικό βήμα «διερευνώντας»): Α Λυκείου, 5.1, Θάνατος

5ος Σταθμός

Προφητεία Ιεζεκιήλ (Ιεζ 37, 1-14)

«Ο Κύριος μου προσέφερε με την παρουσία του χείρα βοηθείας και με έβγαλε ο Κύριος με πνευματικό τρόπο έξω από τον εαυτό μου και με τοποθέτησε ανάμεσα σε μια πεδιάδα, που ήταν γεμάτη από ανθρώπινα οστά. Και με έφερνε γύρω - γύρω από αυτά τα οστά και είδα ότι ήταν πάρα πολλά και γέμιζαν ολόκληρη την επιφάνεια της πεδιάδας. Ήταν δε ολότελα ξηρά. Και ο Κύριος μου είπε: Γιέ ανθρώπου, είναι δυνατόν να γεμίσουν και πάλι με ζωή αυτά τα ξηρά οστά; Και απάντησα: Κύριε, Κύριε, Εσύ γνωρίζεις την απάντηση σε αυτά τα πράγματα. Και μου είπε πάλι: Να μιλήσεις ως προφήτης σε αυτά τα οστά και να τους πεις: Εσείς, τα ξηραμένα οστά ακούσατε τον λόγο του Κυρίου. Ο Κύριος λέει τα εξής σε αυτά τα οστά. Να, που εγώ θα φέρω μέσα σας πνεύμα ζωής και θα σας δώσω νεύρα και θα αναπτύξω επάνω σας σάρκα και θα καλύψω επάνω σας δέρμα και θα σας δώσω τη ζωοποιό μου πνοή και έτσι θα ζήσετε. Και έτσι θα αναγνωρίσετε πως εγώ είμαι ο Κύριος της ζωής. Και μίλησα, ως προφήτης, σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου. Και ενώ ο προφητικός λόγος μου προσφερόταν και διαρκούσε, έγινε ξαφνικά μεγάλος σεισμός και τα σκορπισμένα κομμάτια από τα οστά, άρχισαν να πλησιάζει το ένα το άλλο με αρμονικό τρόπο, ώστε να γίνει η μεταξύ τους σύνδεση και ένωση. Και είδα με μεγάλη έκπληξη και να! Που φύτευαν επάνω τους νεύρα και σάρκες και τα κάλυπτε επάνω τους μία επιφάνεια με δέρμα. Αλλά πνεύμα ζωής δεν υπήρχε σε αυτά. Και ο Κύριος μου είπε: Πες, λόγο προφητικό στο πνεύμα, προφήτευσε υιέ ανθρώπου και πες στο πνεύμα: Ο Κύριος λέγει τα εξής: Από τα τέσσερα σημεία των ανέμων (πνευμάτων) να έλθει το ζωοποιό πνεύμα και να φυσήξει σε αυτούς τους νεκρούς για να ζήσουν. Και ελάλησα τον προφητικό λόγο σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου και εισήλθε σε αυτούς (άψυχα σώματα) το πνεύμα της ζωής και έγιναν ζώντες και στάθηκαν στα πόδια τους και ήταν όλοι μαζί αναρίθμητο πλήθος... Ο Κύριος λέει τα εξής: Να, εγώ θα ανοίξω τους τάφους σας και θα σας φέρω στη γη του Ισραήλ, όταν θα ανοίξω τους τάφους σας και θα βγάλω ζωντανούς από τους τάφους ολόκληρο τον λαό μου. Και πραγματικά θα σας δώσω το πνεύμα μου θα ζωντανέψετε και θα σας επαναφέρω στην χώρα σας και θα αναγνωρίσετε πως εγώ είμαι ο Κύριος. Θα πραγματοποιήσω όλα αυτά, που σας υποσχέθηκα με τον λόγο μου, λέγει ο Κύριος».

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ **3** (για το διδακτικό βήμα «Αναπλασιώνοντας»): Α Λυκείου, 5.1,

Θάνατος

Διάβασε τα παρακάτω κείμενα μόνος/μόνη σου και στοχάσου γύρω από τα παρακάτω ερωτήματα για τρία λεπτά:

- Τι μου αρέσει;
- Τι με αγγίζει;
- Τι με προβληματίζει;...

A. «[λέει ο Θεός στον Αδάμ] ... από το δέντρο της γνώσης του καλού και του κακού, όμως, δεν θα φας απ' αυτό· επειδή, την ίδια ημέρα που θα φας απ' αυτό, θα πεθάνεις οπωσδήποτε».

Γένεσις, 2, 17

B. «Κερδίζει [ο άνθρωπος] όμως κάτι κι εδώ: τον θάνατο και τη διακοπή της αμαρτίας, ώστε να μην είναι αθάνατο το κακό· και η τιμωρία γίνεται φιλανθρωπία».

Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος εις τα Θεοφάνεια, PG, 36: 333

Γ. «Πού είναι ο Θεός; ... Θα σας πω. Τον έχουμε σκοτώσει - εσείς κι εγώ! Όλοι είμαστε οι δολοφόνοι του!... Πώς το κάναμε αυτό; ...Προς τα πού κινούμαστε; Μακριά από όλους τους ήλιους; ...Δεν ακούμε τίποτα εκτός από τον θόρυβο των νεκροθαφτών... θάβουν τον Θεό; Δεν μυρίζουμε τίποτα... μόνο τη θεία αποσύνθεση;

Ο Θεός είναι νεκρός!... παραμένει νεκρός!... τον έχουμε σκοτώσει!».

Φρήντριχ Νίτσε

Δ. «Όποιος καθημερινά συλλογίζεται τον θάνατο και λέει στον εαυτό του, "Μόνο τη σημερινή μέρα έχω να ζήσω σ' αυτόν τον κόσμο", αυτός ποτέ δεν θ' αμαρτήσει ενώπιον του Θεού».

Γεροντικό (αββάς Ησαΐας)

Στη συνέχεια, έχεις άλλα 3 λεπτά για να συζητήσεις με τον διπλανό/τη διπλανή σου τις σκέψεις σας. Διαμορφώστε μαζί κοινές απόψεις και προβληματισμούς και παρουσιάστε τες στην ολομέλεια της τάξης.